JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

WM. AGRANOVE
38 AUSTIN TERRACE
TORONTO, ONT.

אלע שריפטען

— פון —

ש. פרוג

דריטער באנד

פראזא און פאעזיע.

היברו פאבלישינג קאמפאני

83־85 קאנאל סטריט   ניו־יארק.

1910.

Copyrighted by the Heb. Pub. Co., 1910.

אינהאלטס־פערצייכניס.

ליעדער אין פראזא

לכבוד התורה 3

דער שופר 16

דאס ביסעלע בוימאויל 34

א בריעוועל (להקרעמער רב אבגד האדרעי) 47

משיח׳ס צייטען די לעצטע קאפיקע (א באבע-מעשה) 54

אין חלום (א באבע־מעשה פון משיח׳ס צייטען)

1 נאך מלוה מלכה 71

2 דער ארץ־ישראל יוד 77

3 ער פערשטעהט 85

זשידאווסקאיע באגאמאליע 91

פרשה יתרו אדער דער יודישער אוצר 102

א קלא־ע תשובה 115

חיים׳קע קראמאלניק 126

נאך תשליך 134

דרשה־געשאנק 146

אדעסער קאנצערט 156

יודען, גיט א קאפיקע 166

וזאת הברכה 175

א גוטער הנון 185

דער רויטער געלעכטער 194

ברוך הבא און זיי געזונד 196

ליעדער פון דעם יודישען זשארגאן 205

עולם התוהו 218

הומאָרי.טישע ליעדער

פערדיענט עולם-הבּא 229
חדר-ליעדער 233
הייס און קאַלט 244
מיין עפּיטאַפּיע 248
דריי חברים 251
דער יריד 254
דאָס קנעפּיל 256
גע'גנב'ט 260
די ריפּ 263
אַ ירושה 265
דער פרעהליכער קבצן 267
צוויי אסיפות 273
אַ חלום 279
גאָט אין אָדעם 282
דער בּעל רחמים 287
אינ'ם געסיל 290
מיט'ן אַלטען נגון 296
צוויי בּילדער 303
דער ספּאָדעק 309
גבּורים 311
אַ חדר-מעשה 312

ליעדער אין פראזא.

לכבוד התורה.

I.

ווי אַ כלה, ווי אַ בת־מלכה, אָנגעטהון אין איהרע בעסטע, שעהנסטע קליידער, האָט געשיינט די יונגע, אונשולדיגע וועלט, פינף טויזענד זעקס הונדערט ניין און פערציג יאָהר צוריק.

ניט נאָר דער וואונדער־שעהנער גאָרטען — דער גן־עדן, וואו עס האָט פון אָנפאַנג געוואָהנט דאָס ערשטע פּאָר־פאָלק, נאָר אויך די גאַנצע גרויסע וועלט האָט געבליהט און געדופטעט ווי אַ פרישער בלומען־שטאָק, בעלייכטעט פון דער גאָלדענער זון, בעשפריצט מיט פרישען, זילבערנעם טהוי.

קיין איינציגער זיפץ האָט זיך ניט געהערט אין דער לופט; קיין איינציגע טרעהר איז נאָך ניט געפאַלען אויף דער פרישער, בליהענדער, גליקליכער ערד.

אונטער די גרינע איילבערט־און ציטראָנען־בוימער זענען געלעגען און געוואַרעמט זיך קעגען דער זון די גרויסע, פורכט־באַרע לייבען און לעמפּערטען, און נעבען זיי האָבען זיך רוהיג געפיטערט הירשען און אינדען, פיה און שעפסען.

אויף די צווייגען פון די הויכע, שטאָלצע צעדערן זענען זיך רוהיג געזעסען אין זייערע נעסטען, איינער נעבען דעם

אַנדערן, דער גרויסער, שטאַרקער אָדלער און דאָס שוואַכע, קליינינקע טייבעלע.

די בייזע שלאַנג און דאָס שלאָפע, אָרימע העזעלע האָבען געטרונקען פון איין קוואַל און איינס נעבען דעם אַנדערען האָבען זיך געלעגט אַברוהען.

די גאַנצע, גרויסע וועלט, מיט איהרע וועלדער און פעלדער, בערג און טהאָלען, שטראָמען, טייכען און אַבגרינדען, האָט געזונגען די גרויסע, הייליגע שירה — איהר ערשטעס, שעהנעס מאָרגען-ליעד...

עס איז געווען דער זיעבענטער טאָג — דער ערשטער שבת אויף דער וועלט...

— און זעקס טעג האָט דער בורא בעשאַפען די וועלט — די ערד מיט איהרע פעלדער, טייכען, בערג, וועלדער, טהאָלען און אָבגרונדען...

— האָט איהר געלעזען דאָס ביבעלע, און וועלכען עס איז בעשריעבען, ווי אַזוי דאָס איז פאָרגעקומען?

— נו, פערשטעהט זיך! אַ שאלה!... וועלכער יוד האָט ניט געלייענט דאָס ביבעלע? —

דאָס ביבעל, אין וועלכען בעשריבען עס איז
שוין לאַנג, פון די גאַנץ אַלטע יאָהרען;
די אַלטע געשיכטע פון דעם, ווי אַזוי
די וועלט איז געבאָרען געוואָרען...

יעדער יודיש-קינד האָט געלייענט די געשיכטע און יעדע וואָך, יעדען זיבענטען טאָג, לייענט מען דאָס ליעבע, הייליגע ביבעלע...

יאָהרען פליהען, יאָהרען שוועבען...
ווי אַ שטראָם פון בארג אין פעלד
פליעסט די צייט דורך אונזער וועלט,
שווינקט אראָב אין אונזער לעבען

קראפט און יוגענד, גליק און נויט,
יאָמער, הערשאפט און פערמעגען.
אלע סטעזשקעס, אלע וועגען
פיהרען, ברייגגען גלייך צום טויט...

פיעל פיעל, פון דעם, וואָס איז פאָרגעקומען אויף דער וועלט, איז שוין פערגעסען געוואָרען, אבער דער חוק פון דעם ליעבען שבת-קדש לעבט נאָך ביז איצט ביי יעדען יודען און דערמאָהנט אונז אויף מעשה-בראשית — אויף דעם זיעבענטען טאָג, אין וועלכען דער אויבערשטער האָט געטהון רוהען און קלויבען נחת, קוקענדיג אויף דאָס, וואָס עס טהוט זיך דאָרט, אונטען, אויף זיין ליעבען וועלטיל...

און יעדען פרייטאָג זיצט דער בורא-עולם און קוקט אראָב פון אייבען אויף די וועלט, וואו זיין פאָלק-ישראל פראוועט דעם ליעבען, הייליגען שבת...

אַך, וואָס פאַר אַ נחת עס איז צו קוקען!

מען קעהרט, מען וואַשט, מען רוימט, מען פילט די פיש, מען פעררוקט דעם טשאָלענט, מען איז מקבל-שבת, מען עסט אָב די ערשטע סעודה, מען שלאָפט זיך אויס, מען טרינקט אָב שבת-דיגען טהיי, מען געהט אַוועק אין שוהל, מען דאַוועגט אָב שחרית, מען נעהמט אויס, מען רופט אויף כהן און מען הויבט אָן צו...

צו שלאָגען זיך איבער עליות!!!...

II.

די שטילע, פינסטערע נאַכט האָט איבערגעצויגען איבער דאָס לאַנד מצרים איהר דונקעל־בלויען שלייער, און אַ זיסער, געשמאַקער שלאָף הערשט איבער אַלע גאַסען, אין אַלע הייזער.

די גרויסע טעמפּעלן מיט די מירמעל־שטיינענע, זילבערנע און גאָלדענע אָבגעטער, די שעהנע פּאַלאַצען מיט די גערטנער און בלומענשטאָקען, די צווייַ גרויסע פעסטונגען, פּיתום און רעמסס, וואו יעדער שטיין, יעדער ציגעל איז בעגאָסען מיט יידישען שווייס און יודישע טרעהרען; דער טייך נילוס, וואו עס שווימען אַרום טויזענדער קלייניקע יודישע נפשות'לעך, דערשטיקטע, דערטרונקענע, און אויך דאָס לאַנד גשן, וואו טויזענדער יודישע מוטערס בעגיסען מיט הייסע ביטערע טרעה־רען די פּוסטע וויעגעלעך פון זייערע אונשולדיג־געטויטע קינדער — דאָס גאַנצע לאַנד איז בעדעקט מיט פינסטערניש, און אַ טיעפער שלאָף הערשט איבער אַלע גאַסען.

קיין איינציגע שטימע הערט זיך ניט אין דער שטילער נאַכט, קיין איינציגען מענשען זעהט מען ניט אין דער פינסטער...

עס שלאָפט דער הערר אין גרויסען פּאַלאַץ,
אין זייד און סאַמעט איינגעהילט;
עס שלאָפט דער קנעכט — געלעגט צו קאָפּענס
אַ זאַק מיט אַלטע שטרוי געפילט.

דער זקן זעהט אין שלאָף זיין יוגענד,
זיין אַלטעס גליק, זיין פרייד און מאַכט...
און ליעבענד גיסט אי רוה, אי קרעפטען
אין יעדעס הארץ די שטילע נאַכט...

שטיל און רוהיג איז אין אַלע גאַסען... נאָר וואָס גלענצט עס און שיינט דאָרט פון ווייטען? אַ גערויש פון פליגעל טהוט זיך הערען אין דער לופט... אַ גייסט, אַ געטליכער גייסט שוועבט און הויבט אָן אַראָבלאָזען זיך פון אויבען... זיינע ברייטע, ווייסע פליעגלען גלענצען אין דער פינסטער... דאָס לאַנגע שניי־ווייסע קלייד פלאַטערט אין דער לופט... פון זיינע לאַנגע גאָלדענע לאָקען, פון זיין ליכטיגען שטערען, פון זיינע אויגען — פון זיין גאַנצען אונשטערבליכען קערפּער ציהען זיך העלע, ליכטיגע שטראַהלען, בעשיינען און בעלייכטען אַרום איהם די פינסטערניש...

נידעריגער און נידעריגער שוועבט דער געטליכער גייסט און אַם ענדע לאָזט ער זיך אַראָב אויף דער הויפּט־שטאָדט פון לאַנד מצרים...

שטיל, לאַנגזאַם לאָזען זיך אַראָב און לעגען זיך צונויף אונטער זיינע אַקסלען די ברייטע, ווייסע פליעגלען, און שטיל און רוהיג הויבט ער אָן געהן דורך די גאַסען, פון הויז צו הויז, פון איין פּאַלאַץ צום אַנדערן...

ביי יעדען טויער, ביי יעדער טהיר שטעלט ער זיך אָב אויף איין אויגענבליק, הויבט אויף זיין רעכטע האַנד און מיט אַ פייערדיגען שווערד, פון וועלכען עס טריפען טראָפּענס בלוט, ריהרט ער זיך־צו צו די טהירען...

און דאָרט, וואו ער ריהרט זיך צו מיט דעם פייערדיגען שווערד, בלייבט אַ גרויסער דונקעל־רויטער פלעק...

שרעקליך זענען די פלעקען פון דעם שווערד! — דאָס זענען סימנים פאַר דעם מלאך־המות, וועלכער געהט טריט ביי

טריט נאָך דעם געטליכען גייסט מיט די גרויסע, ווייסע פליעג-לען: טויזענדער זינדיגע נפשות פאַלען טויט איינער נאָך דעם אַנדערן — דאָס זענען די בכורי-מצרים...

— האָט איהר געלעזען דאָס אַלטע הייליגע ביכעלע, אין וועלכען עס איז בעשריעבען די מעשה פון יציאת־מצרים?

— נו, פערשטעהט זיך! ווער האָט דאָס ניט געלעזען? ווער האָט ניט געלייענט

די געשיכטע, ווי אַזוי
אין די אַלטע יאָהרען;
האָט געאַרבעט אונזער פאָלק
און פערשוואַרצט געוואָרען.

און ווי וואונדערליך דערנאָך,
פול מיט פרישען, נייעם
גליק און קראַפט, איז עס אַרויס
פון דעם לאַנד-מצרים...

דריי טויזענד יאָהר זענען שוין פערגאַנגען זינט דאָס האָט פאַסירט, — און ביז יעצט איז נאָך געבליבען דער זכר פון דעם גרויסען נס.

מען וואַשט, מען שמירט, מען רוימט, מען פוצט, מען שייערט, מען כשר'ט, מען רעדעלט און מען באַקט מצה, מען געהט אין שוהל, מען דאַווענט אָב שחרית, מען נעהמט אַרויס די ריינינקייט, מען שטעלט זיך אָב אויף קריאָה־לפסח און מען הויבט אָן צו...

צו שלאָגען זיך איבער עליות!!!...

III.

אָפּטמאָל, זיצענדיג אָוועגד־צייט איינער אליין אין מיין צימער, דערמאָהן איך מיך אויף די אַלטע פערגאַנגענע יאָהרען, און פערשידענע ערינערונגען און בילדער פון מיין קינדהייט שטעהען אויף פאַר מיינע אויגען און יעדעס פּיצעלע זעהט אויס אַזוי דייטליך, אַזוי קלאָר, גלייך ווי דאָס וואָלט געוועזען מיט עטליכע טעג צוריק.

אַלע דריי שוהל־הויפען אין אונזער שטעדטעלע ליעגען פאַר מיר אויסגעשפּרייט ווי אַ טישטוך; יעדע באַנק, יעדער שטענדער שטעהען פאַר מיינע אויגען ווי לעבעדיגע; ובפרט אין אונזער שוהל, דאָס הייסט אין דער שוהל, וואוהין איך פלעג מיט מיין טאַטען ע״ה געהן דאַוונען, איז מיר בעקאַנט יעדעס ווינקעלע, טאַקע ווי דער פסוק זאָגט: „ממזרח שמש עד מבואו“ — פון מזרח־וואַנד ביז דעם האַנד־פאַס אין פאָרהויז. אויף פיעל גוטע גליקליכע שטונדען ערינערט מיך יעדעס ווינקעלע פון דעם אַלטען ליעבען שיהל׳כעל:

אָט דאָ — דערמאָהן איך מיך, בין איך געשטאַנען בעת עס האָט געזאָגט ר׳ הלל פאַריצער ע״ה... איך געדענק... אַך, וואָס פאַר אַ חיות איז מיר געגאַנגען איבער אַלע אברים. מיט וואָס פאַר אַ פערגעניגען האָב איך, אַ פיפצעהן־יעהריגער וויבער־חברה׳ניק, געשלונגען יעדעס וואָרט, יעדען זיפץ און יעדען קרעכץ, וואָס האָבען געטהון אַרויסגעהן פון זיינע זיסע, באמת זיסע, מחיה׳דיגע לעפצען.

און אָט דאָ, נעבען ר׳ מרדכי אהרנ׳ס שטענדער, בין

איך געשטאַנען, לייענען־צייט, ווען מען האָט מיך צום ערשטען מאָל אויפגערופען מפטיר... אָ, ווי פיעל טיעפע חיטראָסטען זענען דאַמאָלס געזעסען אָט אין דעם קליינעם מענשעלע! איך בין מיר געשטאַנען און גאַנץ רוהיג געשמועסט מיט ר' מרדכי אהרנ'ס בן־יחיד'ל וועגען אליה דעם שוחט'ס — אונזער ביידענס דם־שונא — און אַז דער בעל קורא האָט אויסגערופען מיין כשר'ן נאָמען, האָב איך מיך אַ קעהר געטהון צו דער בימה מיט אַזאַ מין קוק, גלייך ווי איינער זאָגט: „האַ? וואָס? מיך? נו, בקיצור, כ'וועל אייך טהון די טובה"... און וויסען האָב האָב איך געוואוסט גאַנץ גוט, אַז מיט מיין היינטיגען מפטיר וועל איך די גרעסטע נקמה האָבען אין אליה דעם שוחט'ס און אין אַלע אַנדערע מיינע שונאים...

היינט מאַקע די בימה אַליין — די בימה, אויף וועלכער איך, דער איצטיגער עלענדער זשאַרגאָן־מחבר'ל בין ניט איינמאָל און ניט צוויי מאָל געשטאַנען און געשיינט ווי די ליכטיגע זון, לייענענדיג פאַר אַנ'עולם יודען אַ גאַנצע סדרה און מאַקע כדבעי, מיט אַלע שלשלת'ן, אייסגעקרייזעלטע און אויסגע־פלאָכטענע — אַ חיות!...

אך, טהייערע, ליעבע גליקליכע טעג!

איינס נאָר איז מיר קשה: פאַר וואָס עפּעס קומט אויס, אַז יעדעס מאָל, ווען איך שטעל מיר פאָר אין מיינע געדאנקען אונזער שוהל, שטעהט אויף פאַר מיר דער זכרון אָדער פון אַ פינסטערע קללה, אָדער פון אַ הייסען, פייערדיגען באַטש מיט אַ הודעריי פון אַנ'איבערגעקעהרטען שטענדער, פון אַנ'אַראָבגע־וואָרפענעם לייכטער, אַנ'אויסגעזעצטע שויב מיט אַ קלינגעריי

און אַ קלאַפּעריי; און יעדעס מאָל, סיי שבת, סיי יום־טוב דוקא בשעת לייענען — בשעת לייענען

די הייליגע תורה, דעם איינציגען שאַץ,
וואָס איז אונז געבליעבען פון אונזער פערמעגען;
די תורה'לע — וועלכע פון לאַנד און צו לאַנד
מיר האָבען געטראָגען אין ווינד און אין רעגען,
אין שטורם, אין האָגעל, אין היץ און אין קעלט,
— דער איינציגער אונזערער טרייסט אויף דער וועלט.

סכות — שטעל איך מיר פאָר — סכות אַ פּאָר טויזענד יאָהר צוריק:

דער לעצטער גאַרב איז שוין אַראָבגעפיהרט פון פעלד; דאָס לעצטע הענגעל ווייגטרויבען איז שוין אַראָבגענומען געוואָרען און אַריינגעבראַכט אין קעלטער; פון די הויכע בערג פון אפרים ציהען זיך לאַנגע קאַראַוואַנען פון קעמלען און מוילאייזלען אָנגעלאָדען מיט גאַרבען און מיט פירות; דורך דעם מדבר עין־גדי, פון גלעד, פון דעם לאַנד דן און פון אַלע עקען, פון אַלע זייטען געהען די עולי־רגל, שטאָדט און דאָרפס־לייט, זקנים און קינדער, בחורים און בתולות, מיט געזאַנג און מיט פרייד, צום באַרג ציון, צום בית־המקדש...

און דאָרט, אויף דעם באַרג ציון, אין דעם גרויסען פערבטיגען טעמפעל, קניהען טויזענדער און צעהנ־טויזענדער פרייע און גליקליכע יודישע קינדער, הערענדיג דאָס זיסע געזאַנג פון לוים און די שטימען פון די הייליגע כלי זמר

דאָרט, אויף דעם הייליגען באַרג. שטעהט דער כהן־גדול פאַר דעם מזבח, אויף וועלכען עס זענען געבראַכט געוואָרען

זיעבעציג אָכסען, זיעבעציג קרבּנות מכפּר צו זיין אויף די זינד ניט נאָר פון דעם פאָלק ישראל, נאָר אויך פון אַלע פעלקער פון דער וועלט. „— דו, גרויסער גאָט! דו, שטאַ־קער גאָט! — איז מתפּלל דער כהן־גדול:

„הער צו די תּפלה פון דיין קנעכט,
וואָס שטעהט פאַר דיר, דעם קאָפּ געבויגען!
וועק אויף דאָס קאַלטע, טויטע הארץ,
מאַך אויף די דונקלע, בלינדע אויגען

„פון יענע פעלקער אויף דער וועלט,
וואָס בלאָנדזשען אויף די קרומע וועגען...
ווי אויף די בלום דעם מאָרגען-טהוי,
ווי אויף דעם זאַנג דעם פרישען רעגען,

„פערגיס אויף זייער דוקלען זין
דיין באַרימהערציגקייט פון אויבען,
בעלייכט זיי מיט דיין שיין און מאַכט,
ערקוויק זיי מיט דעם ריינען גלויבען;

„און ווי די אָבּגרונדען בעדעקט
דער טיעפער ים פון אַלע עקען,
זאָל גלויבען, וואַרהייט, ווימענשאַפט
פון עק ביז עק די וועלט בעדעקען!״...

היינט — שבועות? דער ליעבער גרינער יום־טוב, וועלכען עס פייערט די גאַנצע נאַטור, אָנטהוענדיג זיך אין די בעסטע, שענסטע קליידער, — דער יום־טוב, וועלכער ערינערט אונז אויף דעם גרעסטען און גליקליכסטען טאָג, וואָס איז פער־שריבען אין אונזער געשיכטע — אויף דעם טאָג מתּן תּורה! שבועות... נאָר, צוריק ריידענדיג — מיט וואָס איז, זאָגט מיר,

רבותים, שבועות ערגער פון סכות אָדער פון פסח, פין ראש־השנה, פון יום־כפור, און פין אַלע אַנדערע ימים־טובים? יודעלעך זענען דאָ אויף גאָט׳ס וועלט, קיין עין־הרע, ווי באָב, אַ תורה איז דאָ איין־איינציגע, עליות איז סך הכל ניט מעהר פון זיבען, אַ נשמה האָט יעדערער, אַ יודיש האַרץ וויל, אַ האַנד איז דאָ, אַ באַק איז גלאַט און ווייך און וואַרעם, — איז בכן, פערשטעהט זיך שוין ממילא, אז עס מוז נולד ווערען אזאַ מין זאַך, וואָס איז אי גלאַט, אי ווייך, אי וואַרעם... היינט אַ פּאַטש איז דאָך געגליכען צו אַ צוואַנג: „צבת בצבת עשויה“— איין פּאַטש מאַכט דעם אַנדערן. חוץ פּעטש זענען דאָ אויף דער וועלט קללות, זידלעריי, מי־שברך׳ס, הזכרת נשמות און אַנדערע „פּרפּראות“, וואָס פּאַסען אויך גאַנץ גוט צום ענין... אַ קליין ניגקייט אַ ביסעל! איז בכן שיטען זיך לכבוד התורה אַזעלכע פערל, וואָס עס איז אַ קוויקעניש צו קוקען און צו הערען...

— „מאין באת? — שרייט נחמן קלעק צו בערל לעמעשקע, „אָטקודאָוואַ? אַ? דו קבצנ׳יוהע. שלעפּער! דיר ששי? דיר? אַ פּאָטשעמו? וואָס? האָסט אַיינגעלייגט אַ חלק? געגוג דיר אַ פּאַיאָק צו מנחה, אָדער טאַקע גאָר אַ פּראָסטען פּאָנדיעלניק, ביי די סאַפּאָזשניקעם אין שוהל... אַראָב פון דער בימה דאָלאָי!“...

און וואָס זאָגט בערל לעמעשקע?

בערל לעמעשקע זאָגט גאָר ניט, אָדער כמעט גאָר ניט! נאָר ביי איהם איז דער לשון אַריין אין די ידים, איז... נו פערשטעהט איהר דאָך... ש׳אָגט מען זיך פסח צו ט״, שמיני־עצרת צו גשם, שמחת־תורה צו הקפות, שבועות צו אקדמות,

און שבת־הגדול אָדער שבת־שירה האָפּען איך אַמאָל עטליכע גוטע בעלי־הבית׳ישע פּעטש... היינט וואו איז אַ מאָנטאָג און אַ דאָנערשטאָג — וואָס איז? וואָכענדיגע קלעפּ זענען אויך ניט קיין שפּענדלעך... אַ כּלל:

מ׳ שלאָגט זיך,
מ׳ פּלאָגט זיך,
מ׳ רייסט זיך,
מ׳ בייסט זיך,

ווי פויגעלעך פליהען
אי פאות, אי בערד,
עס קלינגען די שויבען,
עס ציטערט די ערד;

מ׳איז מזכיר נשמות
מיט קללות, חאַראָבעס —
די פעטערס, די מוהמעס,
די זיידעס, די באָבעס,

עס פלאַמען די אויגען,
עס טרעשטשען די קעפּ,
עס גיסען זיך ברכות,
עס שיטען זיך קלעפּ...

מ׳ בייסט זיך,
מ׳ רייסט זיך,
מ׳ פלאָגט זיך,
מ׳ שלאָגט זיך,

עס פליהען די שטענדערס,
די לייכטער, די בענק,
עס שיטען זיך קללות
און חרמות און קרענק;

עס שיטען זיך, גיסען זיך
חרמות און קללות
פון אָרון צום עמוד,
פון עמוד אין פּאָלעש,

פון פּאָלעש אין שוהל=הויף,
פון שוהל=הויף אין גאַס...
דאָס שטערטעלע הוריעט
און ברומט ווי אַ פאַס...

און אַט דאָס אַלץ — לכבוד התּורה!!!...

דער שופר.

(בילדער און געדאנקען)

I.

פערטיעפט אין מיינע טרויעריגע געדאנקען בין איך גע־שטאַנען ערב יום כפור אין אַ ווינקעלע אין אונזער אַלטען בית־המדרש. בלייכע, דונקעלע בילדער האָבען געשוועבט איינס נאָך דעם אַנדערען פאַר מיינע אויגען; איך קוק זיך אַיין אין די בלייכע, דונקעלע בילדער און איך זעה . . . .

. . . .

ישראליק שלאָפט...

אַיינגעהילט און אַיינגעפלאָכטען אין אַ לאַנגער וויקעל-שניר פון אַלטע, אַבגעבליאַקעוועטע מפה׳ס, אינטערגעלעגט צו קאָפּענס אַ זאַק מיט אַלטע צוריסענע „שמות“ און איבערגעצויגען מיט אַ חופּה — ליעגט אַ קליין מענשעלע, אַ קליינינקער, אַ דאַרער און אַ בלייכענקער, ווערכער ווייזט אויס פון ווייטענס ווי אַ וויג־קינד, — אַזוי קליין איז ער, אַזוי שוואַך... ער ליעגט איינ־געבויגען, אַיינגעהויקערט; די אויגען זענען צוגעמאַכט, דאָס מויל אַ ביסעל אָפען... גרויסע טראָפּענס שוויים שטעהען אויף זיין שטערן; טיעפע, לאַנגע קנייטשען ליעגען איבערגעוואָרפען,

איינס איבער דעם אַנדערן, און ציהען זיך איבער דאָס גאַנצע פערשוואַרצטע און אויסגעמיטשעטע פּנים'ל. צייטענווייז טהוט ער עפּעס אַ ציטער מיט אַלע אברים; אַ לאַנגער, טיעפער זיפץ געהט אַרויס ביי איהם פון האַרצען; די דינינקע, בלייכע ליפּען הויבען אָן צו בעוועגען זיך, גלייך ווי זיי ווילען עפּעס אַרויס־ריידען און קענען ניט...

וואָס חלום'ט זיך דיר, אַלטיטשקער?

— „אַ בילד, אַ בילד פון אַלטע צייטען
שטעהט אויף פאר מיר און טיעפען שלאָף".

וואָס־זשע זעהסט דו, ישראל'יק?

„— איך זעה אי בערג, אי טהאָלען,
אַנ'אונבעקאַנטער אָרט...
איך הער טראָמייטען בלאָזען
און פויקען קלאַפּען דאָרט...

איך הער כלי־זין קלינגען
פון אייזען, מעס און שטאָהל,
און טויזענד קולות הער איך
פון יעדען באַרג און טהאָל.

פון מזרח־זייט טהוט פליעסען,
ווי שטראָמען פון אַ באַרג —
אַ שרעקליך־גרויסער חיל,
בעוואָפּענט, בייז און שטאַרק...

ער געהט, ער פליעסט פון ווייטען,
און שרעקליך איז זיין פלום:
ווי גראָז, ווי מילבען אונטער
דעם שווערען העלפאַנד'ס פוס

צופּלען זיך חילות
און לענדער פּאַר זיין שווערד,
אַ פּחד פאלט אויף אַלע
גבורים אויף דער ערד...

ווער איז ער, זאָג מיר, ברודער,
דער העלד? און וואָס בעדייט
דער קול פון שופר, וועלכען
איך הער פון יעדער זייט?

איין לאַנגע תקיעה־גדולה,
אַ לאַנגע אָהן אַ סוף,
פון אַלע זייטען הערט זיך
מיר אין מיין טיעפען שלאָף;

זי ציהט זיך פון די וואָלקען,
זי גיסט זיך אין דער לופט,
זי גיסט זיך מיר אין האַרצען,
זי וועקט מיך, וועקט און רופט:

„— שטעה אויף, שטעה אויף, ישראל'יק!"
אַך, זאָג מיר, וואָס בעדייט
דער קול פון שופר, וועלכען
איך הער פון יעדער זייט?"

„— ווער איז דאָס?" — פרעגט ישראל'יק — „וואָס איז דאָס פאַר אַ מין חיל? פון וואַנען און וואוהין געהט ער? און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין שופר, אין וועלכען עס בלאָזען עפּעס גאָר משונה'דיגע, גרויסע, געזונדע און שטאַרקע גבורי־חיל? — אויף דער ברוסט גלאַנצען בייַ זיי שטאָהלענע און מעסענע פּאַנצירען... זייערע פּי'זרבּרענטע פון דער שרעקליכער מדבר־היץ, געזונדע און פרישע פּנים'ער זעהען אוים אַזוי לעבענדיג,

אזוי גליקליך; זייערע לאַנגע, געקרייזעלטע שוואַרצע האָר פלאַטערן אין דער לופט; אויף זייערע שטאַרקע הענד, אין וועלכע זיי טראָגען אַלערליי מינים כלי־זין, ציהען זיך לאַנגע, גראָבע, אָנגעגאָסענע מיט בלוט, אָדערן, וואָס ווייזען אויף גרויסע און שטאַרקע כחות... ווער זענען זיי?... ווער איז דאָס פאָלק, וועלכעס דער איצטיגער אַלטיטשקער און קראַנקער ישראל'יק זעהט אין חלום? — ער דערקענט זיי ניט...

— ישראליק! ישראליק! קיק זיך נאָר איין גוט, גוט קוק זיך איין אין זייערע פנים'ער, הער זיך־צו צו זייער לשון... זעהסט? הערסט?... דאָס זענען דאָך זיי — דיינע עלטער־עלטער־זיידעס, דאָס זענען דאָך יענע אויסגעמוטשעטע פון דער שרעקליכער מצרים'דיגער אַרבייט, עבודת־פרך, פערשוואַרצטע, פערביטערטע נשמות, וועלכע זענען געשטאַנען ביי'ם באַרג סיני, געזעהען די גרויסע, פורכטבאַרע וואָלקענס, געציטערט, הערענדיג די גרויסע, שרעקליכע דונערען און דעם הייליגען געטליכען קול פון „אויבען", פון דעם שפיץ באַרג... דאָס זענען זיי — דיינע אָבות, וועמעס בלוט פליעסט אין דיינע אָדערן, אין דיין האַרצען... דו דערקענסט זיי ניט? דו גלויבסט ניט?... אַך! וועה צו דיר, ישראליק! וועה און ווינד צו דיינע יאָהרען און טעג! דו קענסט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, אַז אַזוי זאָלען אויסזעהען יודען ווען עס איז און וואו עס איז... און איך פערשטעה דאָס טאַקע גאַנץ גוט, וואָרום אַז עס וואָלט זיך דאַמאָלס, אַ יאָהר דריי טויזענד צוריק, וועמען ניט איז פון זיי געחלומ'ט אַזוי אַ מין יוד, ווי דו, אַזאַ מין בריאה'לע, וואָלט קיינער פון זיי בשום אופן ניט גלויבען, אַז דאָס איז אַ יוד — אַז אָט אַזוי וועט אַמאָל, אַמאָל, חאָטש

אין ווייס איך ווי פיעל יאָהר אַרים, אייסזעהען זייער אַנ׳אור־איינקעל, אַ מענש, ביי וועמען עס וועט פליעסען זייער בלוט אין די אָדערן...

אוי, דו גרויסער, דו אַלמעכטיגער גאָט! זעה, זעה וואָס איז פון אונז געוואָרען! איין איבריגעס ברעקעלע זאַמד פאַלט אויף דער וואָג־שאָל, און די וואָג קען עס מעהר ניט אויסהאַלטען און אין איין אויגענבליק שטירצט זי אַראָב פון דער הייך... איין איינציגער קליינינקער טראָפּען פאַלט אַריין אין דעם גרעסטען עמער, און אין איין רגע גיסט זיך אַריבער דאָס וואַסער איבער די ברעגען... דו גרויסער גאָט! דו שטאַרקער גאָט! וויפיעל נאָך בערג מיט צרות, מיט שרעק און מיט אונגליק דאַרפען נאָך אַראָבפאַלען אויף אונזערע קעפּ, ביז אונזער וואָגשאָל וועט שיין איבערוועגען אונזערע אַלטע, אַלטע זינד?... וויפיעל נאָך הייסע און ביטערע טרעהרען דאַרפען מיר פערגיסען אויף דער וועלט, ביז אונזער בעכער, אונזער כּוס התרעלה, וועט שוין איבערגעהן איבער די ברעגען?... ווי פיעל נאָך וועט ליעגען דיין פערשוואַרצטער ערמוטשעטער ישראל׳יק בעדעקט מיט זיינע אַלטע וואונדען צו וועלכע עס איז ניטאָ קיין הילף, קיין תרופה אויף דער גאַנצער, גרויסער וועלט? ווי לאַנג נאָך וועלען מיר, יודען, זיין צו שפּאָט און צו געלעכטער, ניט זעהען דעם ליכטיגען טאָג פאַר די אויגען, ניט פיהלען די ערד אונטער אונזערע טריט, ניט איין איינציגעס ליעד זינגען, און וועלכען עס זאָלען זיך ניט הערען די טיעפע זיפצען און עס זאָלען ניט טריפען שטראָמען־וויז אונזערע הייסע און ביטערע טרעהרען?... עד מתי, אלהים? עד מתי?!...

קיין זאַך אין אונזער טרויעריגען לעבען טהוט מיר ניט

אָן אַזוי פיעל האַרצוועהטאָג, אַזוי פיעל עגמת־נפש, ווי דאָס אויסזעהן פון אַ יודען, זיין אַיינגעבויגענער רוקען, זיין אויס־געוויקטער פנים, זיינע דאַרע הענד, זיין אַיינגעפאַלענע ברוסט און דער דונקעלער שאָטען פון פחד, וועלכער ליעגט אייביג אויף זיין גאַנצען געזיכט... אָט די אונרוהיגע, האַלב פער־טראַכטע, האַלב דערשראָקענע אויגען, וועלכע לויפען אַהין און אַהער, גלייך ווי זיי זוכען וואוהין צו בעהאַלטען זיך, ניצול צו ווערען פון דער גרעסטער סכנה; אָט די בלייכע ליפען וואָס ציטערען, און זענען יעדען אויגענבליק מוכן ומזומן אַרויסצורעדען: „אָט! אָט לויף איך!" — דער גאַנצער נפש, וואָס ווערט פער־ציטערט פאַר יעדען בלעטיל, וועלכעס פאַלט אַראָב פון בוים, פאַר יעדער פליעג, וועלכע טהוט אַ „זום" פאַרביי זיין אויהער— אָט דאָס גאַנצע גאָט'ס בעשעפניש און וועלכען עס זענען דאָ ניט נאָר רמ"ח, צוויי הונדערט מיט אַכט און פערציג, ניין, צוואַנציג טויזענד אברים, נאָר אָבער אי איינער ניט קיין גאַנצער — אָט דאָס יודעלע, אָט דער ישראַלייקעל מאַכט מיר אָן די גרעסטע וואונד אין האַרצען... ביטער איז מיר צו הערען זיין לשון, דעם פינסטערען וויסטען זשאַרגאָן; אַ האַרצוועהטאָג איז מיר צו זעהען, וואָס פאַר אַ ניעדריגע ראָלע ער שפּיעלט צווישען מענשען, ווי מען שטופּט איהם און מען שליידער־ט איהם אַהין און אַהער, ווי מען מאַכט פון איהם חוזק אויף יעדען טריט; נאָך מעהר פון דעם אַלעם קרענקט מיך, קוקענדיג אויף איהם אַליין, אויף זיין אַיינגעדאַרטען און אַיינגעקוואַרטען קערפּער... אַז איך קוק אויף זיין נאָז, פיהל איך, אַז אַפילו דעם בעסטען מענשען מוז זיך וועלען איהם אַ שנעל געבען; זעהענדיג, ווי ער וואַרפט אַהין און אַהער מיט די אויסגעטריי־

קענטע קרומע פיסלעך, זעה איך אַרויס, אַז עס מוז זיך גע־לוסטען אונטערשטעלען איהם אַ פיסעל... שווער איז נאָר צו געבען דעם ערשטען שנעל, וואָרום מען האָט נאָך מורא, ער זאָל ניט געבען צוריק; אַז מען זעהט אָבער האָטש איין מאָל, אַז דאָס אומגליקליכע מענשעלע, האַפּענדיג דעם שנעל, פער־רייסט די פאָלעס און ווי אַ פייל פון בויגען אײלט,עס זיך אַנטרונען צו ווערען, אַריינצושפּרינגען וואוהין ניט איז אין אַ לאָך, אין אַ שפּאַלט, דאַמאָלס—אָ, דאַמאָלס צוברענט זיך ערשט די תאוה צו שנעלען, עס ווערט פּשוט אַ פערגעניגען. עס ווילט זיך, עס געלוסט זיך שנעלען...

אָך, ישראליק! ישראליק! ומה אני שואל מעמך — און וואָס פאָדער איך פון דיר? אַ שילד אויף דיין אײנגעשרומפּענעם ברוסטעלע? אַ שווערד אין דיינע אויסגעדאַרטע הענדטלעך? ניין, ישראליק, מוויזענד מאָל ניין! — אַ מענש זאָלסט דו זיין, אַ מענש, פערשטעהסט, וואָס איך מיין מיט די ווערטער? אָט דאָ, ישראליק, אין גאַס, אויפ'ן מאַרק, אויפ'ן שול־הויף, אין דעם שטעדטיל, וואו דו ביסט געבאָרען געוואָרען, אויסגע־וואַקסען, חתונה געהאַט, גע'גט זיך און ווידער חתונה געהאַט וכו' וכו', — אָט דאָ זאָלסט דו האָבען אַ פּנים פון אַ מענשען, און ניט פון קיין פליעג, ניט פון קיין שפּענדיל, ניט פון קיין פעדער, וועלכע פליהט, וואוהין מען בלאָזט עס... אָט אויף וואָס איך בין מתפלל צו זיין ליעבען נאָמען טאָג טעגליך, בשבבי ובקומי.

* *

*

„...אַ געטליכער גייסט האָט מיך אַנידערגעשטעלט אין

אַ מהאָל, וועלכעס איז געווען פול מיט ביינער, ער האָט מיך געטהין אַרומפיהרען איבער'ן טהאָל אַהין און אַהער און איך האָב געזעהן, אַז דאָרט זענען געווען זעהר פיעל ביינער, און זעהר טרוקען זענען זיי געווען, און דער גייסט האָט צו מיר געזאָגט:

— „ווי מיינסט דו, מענש, קענען ווידער לעבעדיג ווערען די ביינער?"

— „גאָט! — האָב איך געענטפערט — דו איינער קענסט דאָס וויסען..."

יאָ, רבוש"ע! דו איינער ווייסט — זאָג איך צוזאַמען מיט דעם נביא — איין גאָט ווייסט, אויב עס וועלען אַמאָל לעבעדיג ווערען אָט די אויסגעטריקענטע, אויסגעדאַרטע רמ"ח אברים, פון וועלכע ס'איז צונויפגעשטעלט, אין קיום, קיים וואָס ער האַלט זיך, דיין אונגליקליכער, אַלטער יתום, ישראליק... רבוש"ע! דיין ליעבער קנעכט דוד המלך האָט פיעל ליעדער געזונגען, זיצענדיג אויף זיין גאָלדענעם כסא-המלוכה אין זיין שענעם שטאָלצען פאַלאַץ... הער־זשע זיך צו איצט צו איינעם פון יענע ליעדער, צו איין קאַפּיטעל תהלים, וועלכעס ישראל'יק זאָגט אין דעם חודש אלול, יעדען טאָג; הער זיך איין, גאָטעניו, ווי ער טייטשט תהלים:

„...בקרוב אלי מרעים... אַז עס וועלען צוקומען נאָהענט צו מיר מיינע פיינד. לאכול את בשרי — צו עסען מיין לייב... אם תחנה עלי מחנה — אַז עס וועט אַ גאַנצעס פאָלק פון יודען־פרעסער מיך אַרומרינגלען — לא יירא לבי — וועט מיין האַרץ פאַר זיי קיין פורכט ניט האָבען... וואָרום וואָס? איהר ווילט שונאי ישראל, מיין פלייש עסען? פ ל י י ש ווילט איהר? מכות!

ביינער גריזעט, האַרטע, טרוקענע ביינער מיט אַדינינקע, אויסגעוויקטע הייטעלע אויף די ביינער, אָט וואָס איך האָב פון אייערטוועגען, קוויקט זיך, בעלעקט די פינגער, אַ פעטער ביסעל בין איך איצט, אַ חיות!... בעקוקט מיך, גוט, גוט טאַפט מיך ארום — האַ? פיין האָט איהר מיך אויסגעהאָדעוועט פאַר אַ פאָר טויזענד יאָהר, אַ שענעם תכלית האָט איהר פון מיר געמאַכט!... גריזעט־זשע מיינע אַלטע ביינער, האָט קיין מורא ניט — כי אבי ואמי עזבוני — מיין פאָטער און מיין מוטער האָבען מיך פערלאָזט...

איך האָב ניט קיין פאָטער,
קיין שטאַרקען, קיין שטאָלצען,
וואָס זאָל מיך בעשיצען
מיט קראַפט אין דער האַנד
פון אומעט, פון צווייפעל
פון טרויער, פון שאַנד.

איך האָב ניט קיין מוטער,
קיין ליעבענדע מוטער,
פאַר וועמען ענטדעקען
מיין ביטערעס הערץ,

וואָס זאָל מיט די טרייע,
און פריינדליכע ווערטער
מיך רעטען פון שלאַפקייט,
מיך טרייסטען אין טרויער
און היילען מיין שמערץ...

נאָר דו, מיין בעשעפער,
דו שטאַרקער, דו גרויסער,
אַלמעכטיגער גאָט!

נאָר דו ביסט מיר איינער
געבליעבען; אין לעבען
פון אייביג ביז אייביג,
מיין שילד און מיין זעגעל —
בעהיט און בעשיץ מיך
פון שאַנד און פון שפּאָט!

II.

אַ, ישראליק האָט זיך אויפגעחאַפּט פון שלאָף!... איהר זעהט?... זיינע אויהערן האָבען דערהערט פון וויטענס די הייליגע שטימע פון דעם אַלטען שופר, וועלכע ער הערט יעדעס יאָהר אַ גאַנצען חודש נאָכאַנאַנד... איהר זעהט? — ישראל׳יק איז מיט אַמאָל לעבעדיג געוואָרען! — אַלע זיינע אויסגעדאַרטע, אויסגעמוטשעטע גליעדער בעוועגען זיך עפּעס גאָר מיט אַנ׳אַנדער חשק, מיט אַ לעבעדיגקייט... ער גיעסט אָב נעגעל־וואַסער און לויפט, לויפט, ווי אַ פייל פון בויגען, אין שוהל אַריין... אָט האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביי׳ם שטענדער, איבערגעדעקט דעם טלית איבער׳ן קאָפּ... די גאַנצע גרויסע וועלט איז שוין פערשוואונדען פון זיינע אויגען... ניטאָ פאַר איהם קיינער — ניט קיין פריינד און ניט קיין פיינד, ניט קיין אייגענער און ניט קיין פרעמדער, ניט ברידער, ניט שוועסטער, ניט ווייב, ניט קינד... ער שטעהט ביי׳ם שטענדער, אַיינגעבויגען דעם קאָפּ איבער דעם אַלטען, צוריסענעם און פערשמוצטען מחזור... אין די אויהערן רוישען און ברומען ביי איהם הונדערטער קולות... אין קאָפּ זומט ביי איהם ווי פון גאַנצע סטאַיעס ביענען... דאָס האַרץ פערקלעמט איהם עפּעס מיט אַ שרעקליכען, טיעפען

וועהטאָג... עס קוועטשט איהם צונויף אין האַלז... עס הויבט אָן צו שטעכען אין די אויגען... איינע נאָך דער אַנדערער טריעפען אַראָב און פאַלען אויף די געלע בלעטער פון דעם מחזור הייסע, הייסע טרעהרען... א שטילער, זיסער, הייליגער דרימעל שוועבט אַרום איבער זיין אייגעבויגענעם, גרויען קאָפּ, בעדעקט זיינע דונקעלע, פערוויינטע אויגען, חאַפּט אַרום אין אַרום, ווי מיט א לאַנגער, ווייכער וויקעל-שנור זיין ברוכט, זיינע הענד, זיין גאַנצען קערפּער...

א לאַנגע תקיעה-גדולה,
א לאַנגע, אָהן א סוף
פון אלע זייטען גיסט זיך
און שאַלט איהם דורכ'ן שלאָף...

און אַזוי ווי אין אַ טיעפען, דונקעלען שלאָף שטעהען אויף פאַר איהם בילדער, פורכטבאַרע און וואונדער-שיינע בילדער...

דער קול פון דעם שופר גיעסט זיך אין גיעסט זיך מיט יעדען אויגענבליק אַלץ ווייטער און ווייטער: איבער בערג און ימים, איבער טייכען און וועלדער... די אַלטע גרויסע בוימער הערען דעם קול אין רוישען אַנטקעגען איהם מיט די פייכטע, גרינע בלעטער; די טייכען הויבען אויף זייערע הוואַליעס, זיעדען אין ברומען... די פויגעל זינגען זייערע זיסע, ליעבע ליעדער... יעדעס פישעלע אין וואַסער, יעדע מילב אין דעם גרינעם גראָז, יעדעס גרעזעלע און יעדעס שטיינדעלע ציטערן, הערענדיג דעם קול פון דעם הייליגען שופר... און אויך אַהין, אויף דעם הייליגען-אָרט, אויף דעם טויטען פעלד, וואָס איז

בעדעקט מיט קברים און מצבות, קומט צופליעהען דער קול, און עס וואַכען אויף פון שלאָף, פון דעם אייבּיגען, טיעפסטען טויטען שלאָף יענע, וועלכע זענען שוין אָבגעקומען די טרויעריגע וועלט מיט דעם נאַרישען לעבען, וועלכע הערען שוין ניט און זעהען שוין ניט פון אַלץ, וואָס עס טהוט זיך אויף דעם נאַרישען וועלטיל...

דער אַלטיטשקער שטעהט אַײנגעבויגען איבער דעם מחזור, אָבער ער זעהט שוין ניט, ער דערקענט שוין ניט די אַלטע הייליגע ווערטער... פאַר זיינע דונקעלע, פערוויינטע אויגען ציעהען זיך בערג און טהאָלען, טייכען און פעלדער... אַרום און אַרום פון אַלע זייטען איז נאַכט, אַ געדיכטע, שוואַרצע פינסטערניש בעדעקט די גאַנצע וועלט... נאָר ערטער־וויז, דאָ און דאָרט זעהט ער, צינדען זיך אָן איינס נאָך דעם אַנדערן, קליינינקע גאָלדענע פייערלעך... העלע רויטליכע פונקען בלישטשען אין דער פינסטער... און דאָרט וואו עס צינדען זיך אָן די קליינינקע, גאָלדענע פייערלעך, שטעהען אויף פון דער ערד ווייסע, בלייכע שאָטענס... זיי הויבען זיך אויף פון זייערע טיעפע, פינסטערע, קאַלטע קברים, הערען זיך-צו צו דעם קול פון שופר און הויבען אָן אַרומצושוועבען אין דער פינסטער... זייערע אויגען עפענען זיך אויף, אויף די בלייכע באַקען הויבט אָן צו שפּיעלען אַ לעבעדיגע, רויטליכע פאַרב, די טויטע בלויע ליפּען ציטערן און בעוועגען זיך מיט אַ פרעהליכען, גליקהאַפטען שמייכעל...

אָט שוועבט אַ גרויער, אַלטער מאַן... פון דעם באַרג נבו, פון דעם שפּיץ פסגה הויבט זיך אויף דער גרויער, אַלטער

מאַן מיט די צוויי שטיינערנע לוחות אין איין האַנד און מיט דעם מטה אין דער אַנדערער.

אַנטקעגען דעם אַלטען מאַן מיט די לוחות אין דער האַנד שוועבט אַראָב פון די בערג פון אפרים דער צווייטער פאָר־שטעהער און פיהרער פון דעם פאָלק ישראל, דער צווייטער פון משה־רבינו — יהושע־בן־נון...

און הערענדיג דעם קול פון שופר שטעהען אויף פון זייערע קברים אַלע גבורי־חיל, אַלע, וועלכע האָבען געהערשט איבער דעם פאָלק און געפיהרט זיינע חיילות אַנטקעגען זיינע פיינד... אָט שוועבט די אשה־נביאה, דבורה, וועלכע איז אויפגעשטאַנען ווי א לייב, שטאַרק און פרעכטיג, האָט געשטאַרקט די איבער־געשראָקענע הערצער, געקרעפטיגט די איינגעמאַטערטע הענד, בעוואָפענט זיי מיט כלי־זין און אַיינגענומען איינעם פון די גרעסטע שונאי ישראל — דעם קעניג פון כנען... אָט שוועבט דער גרויסער העלד, שמשון־הגבור... אָט פליהט יפתח־הגלעדי... אָט הויבט זיך אויף דער גרויער מתתיהו־כהן־גדול מיט זיינע זיהן, די העלדען... און נאָך הונדערטער און טויזענדער גבורים שטע־הען אויף פון זייערע קברים און פליהען, שוועבען, לויפען...

דער קול פון שופר האָט פון טיעפען,
פון טויטען שלאָף זיי אויפגעוועקט;
מיט נייע אָדערן און נערווען
די ביינער זייערע בעדעקט.

בעפרישט מיט פאַרב די בלייכע באַקען,
די טויטע אויגען אויפגעמאַכט;
די קאַלטע הערצער אָנגעגאָסען
מיט נייע קראַפט און נייע מאַכט...

„— שטעהט אויף! שטעהט אויף, איהר כהנים, נביאים!" —
הערט זיך א בת־קול אין דער לופט;
„— שטעהט אויף! די צייט איז שוין געקומען
דער קול פון שופר קלינגט און רופט"!...

די בלייבע, הייליגע שאָטענס שוועבען פון אלע זייטען, פליהען זיך צונויף צום באַרג נבו, צו דעם אָרט, וואו עס איז געקומען אין זיין רוח דער גרעסטער פון אַלע נביאים, דער שטאַרקסטער פון אַלע העלדען און דער העכסטער פון אַלע חכמים — משה־רבינו... די שאָטענס שטעהען גרייט און פאַרטיג צו געהן, צו לויפען אהין, וואוהין עס וועט זיי בעפעהלען דער גרעסטער און דער הייליגסטער פון זיי... זיי וואַרטען צו דערהערען זיין שטימע פון דעם באַרג... נאָר אין גיכען אָבער ווערען זיי פערציטערט דערהערענדיג פון אויבען, פון דעם ראש־הפסגה, א טיעפען, טיעפען זיפץ און א קול פון א ביטערן גרויסען קלאָג:

„— וועה, וועה צו דיר, אונזער מוטער רחל! וועה צו דיינע אומגליקליכע קינדער!... צו פריה זענען מיר אויפגע־שטאַנען... צו פריה! אך, דאָס איז ניט יענער שופר, אין וועלכען עס בלאָזט דער העלד צונויפרופענדיג זיין חיל אויף דער מלחמה... ניין! דאָס בלאָזט אונזער פעריאָמערטער קראַנקער, דערשראָקענער ישראליק אָבצוטרייבען פון זיך די מזיקים, וועלכע חלומ׳ען זיך איהם אין זיין שלאף, אין זיין דונקעלען, פינסטערען לעבען... מזיקים! שדים! חלומות! פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען צו דיר, מיין פאָלק, מיין אומגליקליך, פערדאָרבענעם פאָלק?! איך, משה, דיין בעפרייער און דיין לעהרער, מיט אלע כוחות, מיט אַלע מיינע קרעפטען

האָב איך דיך נעלערנט צו קוקען אויף זיך און אַרום זיך, אויף די וועלט און אויף דאָס לעבען מיט ליכטיגע, ניכטערע, קלוגע אויגען, ניט צו גלויבען אין קיין חלומות, אין קיין מזיקים און שדים... הונדערט מאָל האָב איך דיר געזאָגט: מיין פאָלק! האָב מורא נאָר פאַר גאָט, פאַר דעם איין און אייגציגען, גרויסען, ליעבען גאָט, וועלכער האָט בעשאַפען הימעל און ערד, בערג און אָבגרונדען נאָר פון דיינעטוועגען — דו זאָלסט אָבהיטען און מקיים זיין זיינע הייליגע געזעצען, זאָלסט געהן אין זיינע גלייכע וועגען, טהון גוט'ס און רעכטשאַפענעס און ניט האָבען קיין פּחד פאַר קיינעם, ניט פאַר קיין לעבעדיגען, ניט פאַר קיין טויטען... און בפרט אַז עס וועט קומען אויף דיר אַ צרה, אַן אומגליק, זאָלסט דו שטעהען פעסט, שטאָלץ און רוהיג אויף דיין אָרט, זאָלסט אויף איין אויגענבליק ניט פערגעסען, — ייעדער איז דיין עכטער שונא, דער ניי-צייטיגער עמלק, דער אַנטיסעמיט. וואו ליעגט די אורזאַכע פון דעם אונגליק, וואָס איז אויף דיר געקומען, כּדי דו זאָלסט יעדע רגע זיין אימשטאַנד צו שטרייטען מיט איהם, צו בעשיצען דיין קערפּער און דיין האַרץ, דיין גוף און דיין נשמה, דיין תּורה און דיין אַלטען, גרויסען כּבוד, דעם נאָמען, וועלכען דו האָסט בעקומען אויף דער וועלט, צווישען אַלע פעלקער?!... וואו איז דיין ליכטיגער זינען? וואו זענען דיינע פרישע, לעבעדיגע געפיהלען? וואו איז דיין קראַפט און דיין מוטה, דיין האָפנונג און דיין גלויבען?... זעה, וואָס איז פון דיר געוואָרען, וואָס פאַר אַ פּנים האָסט דו בעקומען, זינט דו האָסט פערגעסען מיין בעפעהל, האָסט פערלאָזען מיין צוואָה, האָסט אָנגעהויבען צו בּלאָנדזשען אין דער פינסטער, ווי די פלעדערמויז, שרעקען זיך פאַר יעדען שאָרך, פאַר יעדען

שוּשק, וואָס דערהערט זיך דיר אין דער פינסטער... שרים חלומ'ען זיך דיר, מזיקים, חלומות, וואָס זענען ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, דו בלאָנדזשעסט אין פערבלענדעניש, ליעגסט אין הינער־פּלעט. ציטערסט פאר דעם, וואָס איז ניטאָ, וואָס איז קיינמאָל ניט געוועזן און וועט ניט זיין, און זעהסט ניט די עכטע אורזאַכע פון אַלע דיינע צרות, פון אַלע דיינע שמערצען און אונגליקען... מיין פאָלק! מיין אונגליקליכעס פאָלק..."

הייסע, ביטערע טרעהרען גיעסען זיך ביי ישראל'יקען פון די אויגען... אין שרעק און אין ציטערניש קוקט ער זיך איין אין די דונקעלע, הייליגע בילדער, הערט זיך איין אין דעם קול וואָס געהט פון דעם באַרג נבו:

„צוריק, איהר אלטע, טויטע העלדען!
„צוריק, אין אייער רוהע־אריין!
נאָך לאַנג אין קבר דארפט איהר ליגען,
פיעל יאָהרען וועט נאָך פינסטער זיין...

„פיעל צייט וועט נאָך פערגעהן, ביז וואַנען
עס וועט בעשערט זיין אונז צום סוף
דערהערען יענעם שופר, וועלכער
וועט אונז שוין אויפוועקען פון שלאָף —

„צו ליכט און קראַפט, צו מוטה און לעבען
צו נייע פרייד און נייעם גליק...
נאָר איצט... דערווייל — צוריק אין קבר!
צוריק! צוריק!..."

און אַ גרויסער, שרעקליכער קלאָג פון הונדערטער קולות טהוט געהן אין דער פינסטער איבער די בערג און טהאָלען,

טיבען און וועלדער... די קליינינקע גאָלדענע פייערלעך הויבען אָן צו ציטערן. צו דרעהען זיך אין דער לופט... מיט יעדער מינוט ווערען זיי אַלץ בלייכער אין דינקעלער, קלענער און קלענער... די ווייסע שאָטענס צוגעהען זיך ווי וואָלקענס, ווי רויך אין אַלע זייטען... די הייכע בערג פאַלען־אַיין. די וועלדער און די טייכען ווערען פערשוואונדען... ישראליק שטעהט איינגעבויגען איבער דעם אַלטען, צוריסענעם אין פערשמוצטען מחזור... „איך האָב ניט קיין פאָטער...“ — רייסען זיך ארויס ביי איהם פון האַרצען מיט וועהטאָג די ווערטער פון זיין אייביג טרויעריגען ליעדעל:

איך האָב ניט קיין מוטער,
קיין ליעבענדע מוטער,
פאר וועמען ענטדעקען,
מיין ביטערעס הערץ,

וואָס זאָל מיט די טרייע
און פריינדליכע ווערטער
מיך רעטען פון שלאפקייט
מיך טרייסטען אין טרויער
און היילען מיין שמערץ...

נאָר דו, מיין בעשעפער
דו גרויסער, דו שטארקער
אַלמעכטיגער גאָט!

נאָר דו ביסט מיר איינער
געבליעבען אין לעבען,
בעהיט און בעשיץ מיך
פון שאנד און פון שפאָט,

פון אייביג ביז אייביג
מיין שילד און מיין זעגעל,
דו שטאַרקער, דו גרויסער,
אלמעכטיגער גאָט!...״

* *
*

היים און ערנסט איז ישראל'יק'ס תפלה... פון דעם טיעפען האַרצען רייסען זיך אַרויס די ווערטער; אין אַלע אברים זיינע גליהט אַ גרויס, הייליג פייער פון ליעבע צו גאָט און פון האָפנונג אויף זיין הייליגען נאָמען...

אַך, ישראליק, ישראליק! מען האָט אָבגעדאַוועגט נעילה און מעריב... מען האָט זיך מיט גאָט'ס הילף אָבגעפאַסט און אָבגערוהט; הושענא-רבה, שמיני-עצרת, שמחת-תורה זענען זיך אַוועקגעגאַנגען איינער נאָך דעם אנדערען, און איצט... איצט...

נאָר — גענוג! איך וועל ניט ריידען פון דעם ווי אַזוי דו זעהסט אויס איצט און ווי דו וועסט אויסזעהן די גאַנצע צייט ביז איבער אַ יאָהר ערב יום-כפור... ליעב ביסט דו מיר געוועזען אַזוי ווי איך האָב דיך געזעהן איבערגעדעקט מיט דעם טלית און אַיינגעבויגען איבער דעם מחזור... וויין-זשע, ישראליק, וויין! שריי צו דעם בורא! זשאַלעווע ניט קיין כוחות, שריי, וויין, בעט איהם רחמים... אפשר... אפשר וועט ער זיך שוין טאַקע דערבאַרעמען אויף דיר, אויף דיין קראַנקען, אַלטען, עלענדען קאָפּ...

„דאס ביסעלע בוימאייל".

(בילדער און געדאנקען).

.I

פיעל טעג, פיעל וואָכען און חדשים זענען פערגאַנגען, זינט עס האָט זיך געענדיגט די גרויסע שרעקליכע מלחמה, און איוף דעם הויכען טהורעם פון מצדת־דוד האָט זיך אויפגעהייבען און געבליעבען שטעהן הויך און שטאָלץ אין דער לופט, די פאָהן פון אַנטיוכוס מלך יון...

קיין איינציגער מזבח האָט זיך ניט געראויכערט, קיין איינציגער קרבן איז ניט געבראַכט געוואָרען אין דער גאַנצער צייט; פערשטערט זענען געוואָרען די שבתים און די ימים־טובים; די כהנים האָבען אויסגעטהון זייערע היליגע קליידער, די לוים האָבען פערלאָזען זייערע כלי־זמר, זייער היליגען דיענסט אין גאָט'ס הויז; אָנגעטהון אין זעק און בעשאָשען די קעפּ מיט אַש, זענען געלעגען יונג און אַלט איוף די קברים פון די נביאים, געבען די אויבראָכענע מזבחות, געבראָכען די הענד, געוויינט און געשריען צו דעם בורא־עולם... נאָר אומזיסט איז געווען זייער געבעט, אומזיסט האָבען זיך געגאָסען זייערע טרעהרען!...

ווי אַ סטאַיע היישריקען, וואָס בעדעקט אַ פעלד, זענען געגאַנגען די חילות פון אַנטיוכוס איבער דאָס לאַנד, פון שטאָדט

צו שטאָדט. אויף יעדען מארק, אויף יעדער גאַס האָבּען זיי געבּויט מזבּחות און מיט שווערד אין דער האַנד, מיט אייזען און מיט פייער געטריבּען דאָס פאָלק מקריב צו זיין קרבּנות צו זייערע שטיינערנע און הילצערנע אָבּגעטער...

און דאָס פאָלק, דאָס דערשראָקענע און פערמוטשעטע פאָלק, איז געגאַנגען, געלאָפען צו די מזבּחות, געקניעט און געבּוקט זיך צו די אָבּגעטער... אויף יעדער גאַס, נעבּען יעדען הויז, האָט געפלאַקערט אַ מזבּח... די ספרי־תּורות האָט מען געריסען אויף שטיקער און געוואָרפען אויף די מזבּחות, אויף וועלכע עס האָבּען זיך געסמאַליעט און געבּראָטען חזרים און אַנדערע טמא'דיגע חיות...

יעדען חודש פלעגען אָנקומען די חילות פון אַנטיוכוּס, און דעם, ווער עס האָט ניט געוואָלט טהון זייער בּעפעהל, האָבּען זיי געטויט... די מוטערס, וועלכע פלעגען זיך ערוועגען מל צו זיין זייערע קינדער, האָט אַנטיוכוּס בּעפעהלט טויט צו שלאָגען: פאַר זייערע אויגען פלעגט מען אייפהענגען זייערע אונשולדיגע קינדערלאַך, שטעכען און שניידען זיי אויף שטיקלעך...

פיעל יודישע פרויען זענען געפאַלען פון דעם שווערד פון אַנטיוכוּס; פיעל נפשות, אַלטע און יונגע, האָבּען ליעבּער דעם טויט גענאָסען, איידער צו פאָלגען דעם רשע, אים צו בּלייבּען געטריי דעם איינציגען, גרויסען גאָט און זיין הייליגער תּורה...

.II

בּעגאָסען מיט דעם שיין פון דער ליכטיגער און וואַרעמער

זי: און ארומגערינגעלט מיט פּאַלמען און איילבערט־בוימער, שטעהט אויף דעם בּאַרג מודעית דאָס קליינע, שטילע שטעדטעלע, וואו עס וואָהנט זינט׳ר־צייט דער כּהן־גדול מתתיהו מיט זיינע פינף זיהן: יוחנן, שמעון, יהודה, אליעזר און יהונתן.

שטיל און רוהיג איז געוועזן אין דעם קליינעם שטעדטעלע פיעל יאָהרען נאָכאַנאַנד, ביז עס איז געקומען דאָס גרויסע אונגליק אויף דאָס גאַנצע לאַנד און האָט פערהאַפּט אויך דאָס רוהיגע, שטילע, שטעדטעלע. ווען דער שטורם רייסט אַרויס מיט די וואָרצלען די גרויסע, שטאַרקע, הונדערט־יעהריגע צעדערן — קען דען בּלייבּען שטעהן דאָס קליינינקע, שוואַכינקע קירשען־בּוימעלע?

א גאַנצע מחנה יונים (גריעכען) מיט זייער קאָמאַנדיר האָבּען פערנומען אַלע גאַסען. אין מיטען שטעדטיל, אויפ׳ן מאַרק, שטעהט שוין א מזבח אָנגעגרייט צו בּריינגען א קרבן די גריעכישע אָבּגעטער.

„געהט! געהט! — שרייט דער שר פון די יונים: קניעט, בּוקט זיך צו אונזערע געטער, צו די געטער, פאַר וועלכע עס קניעט אויך מיין גרויסער, שטאַרקער קעניג אַנטיוכוס! וואַרפט אַוועק אייער גאָט, וועלכער האָט אייך פערלאָזען און איבּער־געגעבּען אין אונזערע הענד, וואַרפט אַוועק אייער תורה, דורך וועלכע איהר האָט איבּערגעטראָגען אַזוי פיעל צרות, שלעג און שמערצען... אייער בּית־המקדש איז פּוסט, אייערע פּאַלאַ־צען פערוויסט, אייערע אוצרות בּערויבּט, טויזענדער און צעהנ־טויזענדער נפשות זענען געפאַלען פון אונזער שווערד: דאָס גאַנצע לאַנד איז געוואָרען ווי איין גרויסער בּית־עלמין בּעדעקט

מיט קברים, און וואָס אַ טאָג פאַלען אַלץ נייע און נייע נפשות, פערגעהען פון הונגער, פון נויט, און שמערצען... און אין דעם נאָמען פון מיין קעניג, דעם גרויסען, שטאַרקען אנטיוכוס, וועלכען עס זענען אונטערטהעניג צעהנדליגע פעלקער און פאַר וועלכען עס ציטערט די גאַנצע וועלט. אין זיין נאָמען זאָג איך אייך"...

אין דער מינוט האָט זיך דאָס פאָלק צוטהיילט אויף בײדע זייטען, דורכלאָזענדיג צום שר אַן'אַלטען גרויען מאַן...

„— דער כהן... דער כהן־גדול געהט"... האָט זיך דער־הערט פון אַלע זייטען...

אָנגעטהון אין בגדי שרת, אין די הייליגע קליידער, מיט דעם חושן־ואפוד אויף דער ברוסט, מיט דעם מצנפת און דעם ציץ אויפ'ן קאָפּ, איז צוגעגאַנגען צו דעם שר דער אַלטער גרויער מתתיהו.

זיין לאַנגעם, שניי־ווייסעם האָר און זיין גרויע באָרד האָבען געגלאַנצט אין דעם שיין פון דער זון; זיינע באַקען זענען געוועזען בלאַס און דער גאַנצער קערפּער האָט אויסגעזעהען מיעד און אָבגעשלאַפט, נאָר אין די אויגען האָט געגליהט אַ הייסער פייער פון פערבאָרגענעם צאָרען און איבער זיינע בלייכע ליפּען איז צייטענווייז איבערגעלאָפען אַ ציטערניש ווי ביי אַ מענשען, וועלכען עס חאַפּט דורך די קעלט אין אַ גרויסען פראָסט...

„— מתתיהו!" — האָט זיך געווענדעט דער שר צו דעם אַלטען כהן — „דיין קאָפּ איז בעדעקט מיט גרויע האָר און מיט דעם הייליגען מצנפת, און אויף דער ברוסט ליעגט די

הייליגע, גייסטליכע ציערונג; הער־זשע אויס מיינע רייד; צו דיר, צו דיין פערשטאַנד ווענד איך מיך איצט מיט מיינע ווערטער:

„האָב רחמנות אויף זיך, אויף דיין הויזגעזינד און אויף דיין פאָלק, וועלכעס וועט דיר פאָלגען און טהון אַלץ, וואָס דו וועסט בעפעהלען. דער גרויסער שטאַרקער קעניג אַנטיוכוס מלך יון רעדט צו דיר מיט מיינע לעפצען: געה־צו צו דעם מזבח און בריינג דעם קרבן, וועלכער...

„— ניין! — האָט אַ געשריי געטהון דער אַלטער מתתיהו — ניין! איך וועל ניט צוטרעטען צו דיין מזבח, איך וועל ניט קניען פאַר דיינע שטיינערנע, שטומע און טויטע אָבגעטער! איין גאָט איז דאָ אויף דער וועלט, איין איינציגער, דער גרויסער שטאַרקער גאָט, וועלכער האָט בעפרייט מיין פאָלק פון קנעכט־שאַפט, בעהיט און בעשיצט פון טויזענדער אומגליקען! צו איהם, צו דעם איין־איינציגען, גרויסען, שטאַרקען, ליעבען גאָט הויב איך אויף מיינע הענד... הימעל און ערד, בערג און טהאָלען! זייט מיינע עדות, הערט מיין גרויסע, מיין אייביגע שבועה: מיט מיין גאַנצען האַרצען, מיט מיין פערשטאַנד, מיט אַלע געפיהלען און געדאַנקען, מיט יעדען גליעד, יעדער אָדער, ביז דעם לעצטען טראָפּען בלוט, ביז דעם לעצטען אויגענבליק וועל איך דיענען דעם איינציגען גאָט, דעם גאָט פון מיינע עלטערן, צו איהם וועל איך שטרעקען מיינע הענד, צו איהם וועט זיך ציהען מיין האַרץ, צו איהם, צו זיין גרויסער אייביגער מאַכט און הערליכקייט וועט פליהען מיין געבעט, פאַר איהם וועלען זיך גיעסען מיינע טרעהרען!... און דו, מיין פיינד און דער פיינד

פון מיין פאָלק, וואָס דו ביסט געקומען מיט אײַיזען און פייער אין אונזער לאַנד, האָסט צושטערט אונזער הייליגטהום, בערויבט אונזערע הייזער, אַלט און יונג, פרוי און קינד געשעכט מיט דיין שווערד, איך שטעה פאַר דיינע אויגען שטאָלץ און קרעפטיג! איך וועל ניט צוטרעטען צו דיין אונריינעם מזבח! איך וועל מיך ניט צוריהרען צו דיין קרבן. איך וועל מיך ניט בוקען צו דיינע געטער... איך פערהאַס דיך, דיין קראַפט און דיין צאָרען... איך...

„— שווייג!! — האָט אויסגעשריען דער שר, חאַפּענדיג זיך צו זיין שווערד — „שווייג! פאַר דיינע רייד וועט דיר בע־צאָהלט ווערען אין גיכען... נאָר, שטעה, וואַרט אויס... אָט באַלד וועסטו זעהען ווער פון אונז איז שטאַרקער... מיינע גבורים! ציהט אַרויס אייערע שווערדען, רינגעלט אַרום דאָס פאָלק פון אַלע זייטען... נו, און איהר — האָט ער זיך גע־ווענדעט צום פאָלק — איהר, פערשאָלטענע קנעכט! נעהענטער, נעהענטער צום מזבח! קניעט, בוקט זיך! קושט די שטיינער, וועלכע ליעגען דאָ פאַר אייך... נו!!..."

הערענדיג די בייזע, שרעקליכע ווערטער, דערשראָקען און פערציטערט — איז צוגעגאַנגען איינער פון די איינוואָהנער צו דעם מזבח... זיין קאָפּ האָט זיך אַיינגעבויגען, און, ציטערנ־דיג מיט אַלע אברים, איז ער געפאַלען אויף די קניע...

„— האַללאַ! — האָט אויסגעשריען דער שר מיט פרייד.

„— האַללאַ!!!" האָבען געענטפערט הונדערט קולות פון דעם חיל...

נאָר אין דעם אויגענבליק האָט אויסגעבראָכן אַן׳אונער־וואַרטעטער, שרעקליכער צופאַל:

מיט פלאַמענדע אויגען, פערציטערט פון צאָרען, איז אויפגעשפרונגען דער אַלטער גרויער מתתיהו... אין זיין דאַרער, אַלטער האַנד האָט אַ בלישטשע געטהון אַ גרויסער, שאַרפער מעסער, און אין איין מינוט זענען געפאַלען צו זיינע פיס דער קניענדער וויעדערשפענסטינער און דער שטאַרקער, שטאָלצער שר...

„— ברידער מיינע, קינדער!...״ האָט אויפגעהויבען זיין קול מיט אַ גרוים געשריי דער אַלטער כהן־גדול: שטעהט אויף, שטעהט אויף, איהר דערשראָקענע, דערשלאָגענע, אונגליק־ליכע! צו מיר, צו מיר!״...

אימת־מות איז געפאַלען אויף דעם חיל... אוועקוואַרפענ־דיג דאָס געוועהר, פערציטערט, זעהענדיג זייער שר אַ דער־שלאָגענעם און דעם אַלטען מאַן מיט דעם מעסער אין דער האַנד, האָבען זיך אַ וואָרף געטהון אַרוים פון שטעדטיל די שטאַרקע, שרעקליכע גבורי־חיל... ווי די האָזען, דערהערענ־דיג די שטימע פונ׳ם יעגער, זענען זיי זיך צולאָפען אין אַלע זייטען, פערקראָכען אין די היילען, אונטער די פעלזען, אין די וועלדער און אין די טהאָלען...

און דאָרט, אויף דעם באַרג מודעית, האָט געשאַלט, היל־כיג און שרעקליך, דער קול פונ׳ם אַלטען גרויען מאַן:

„— שטעהט אויף, שטעהט אויף, מיינע ברידער, מיינע קינדער! ווער איז צו גאָט — צו מיר! פאָראויס! פאָראויס!...״

ווי אַ דונער, וואָס וועקט־אויף הונדערטע ווידער־קלאַנגען פון בערג און טהאָל, איז געגאַנגען דער אויפרוף פון דעם אַלטען, גרויען מאַן איבער די שטעדט און דערפער. פון הויז צו הויז... איינער נאָך דעם אַנדערן זענען אויפגעשטאַנען, אַלט און יונג, גרויס און קליין; שטאַרקע און גרויסע מחנות־חיל האָבען זיך צונויפגעקליעבען אַרום מתתיהו און זיינע פינף זיהן די גבורים... איין טויזענד פונקטען האָט זיך פון דאָס נייע פערקאָכט די מלחמה...

נים איין טאָג, נים צוויי האָט געדויערט, נאָר דער נצחון איז געגאַנגען טריט אויף שריט נאָך דעם אַלטען כהן און זיינע פינף זיהן און... פיעל טעג זענען נאָך פערגאַנגען, פיעל בלוט איז נאָך פערגאָסען געוואָרען ביז עס איז געקומען דער גרויסער, הייליגער גליקליכער טאָג — כ״ה כסלו!!...

די גאַנצע וועלט האָט געקלונגען מיט דעם נאָמען פון דעם גרויסען העלד, יהודה המכבי. זעקס שטאַרקע העלדען מיט זייערע חילות זענען געפאַלען פון זיין האַנד; פיעל אַנדערע גבורים מיט זייערע חילות זענען צושטערט געוואָרען פון די איבריגע פיער זיהן פון מתתיהו — און גאַנצע הונדערט יאָהר האָט דאָס לאַנד ישראל אָבגעלעבט שטיל און רוהיג, בעפרייט און בעשיצט פון שרעק און שמערצען...

III.

אַט וואָס פאַר אַ בילדער און סצענעס טראָגט אין זיך דער זכרון פון אַ פאָלק. ווי עס ראַרף זיך, בדרך הטבע, פיהלען

אַ פאָלק, דערמאָהנענדיג זיך אויף אַזעלכע צייטען — דאָס איז שוין אַ בעזונדערע שאלה. אַ פאָלק איז דאָך ניט איין מענש, ובפרט דאָס פאָלק ישראל, יודעלעך, זאָלען לעבען, וואָס זיי זענען דאָ אויף גאָט'ס וועלט אַזוי פיעל ווי די שטערען אויפ'ן הימעל און דער זאַמד אויפ'ן ברעג ים, קיין בייז אייג זאָל זיי ניט שאָדען!... מיינונגען אין דעם ענין קענען זיין אַ סך, איבער־רעכענען זיי איז אונמעגליך; וויכטיג איז אָבער דאָ ניט יעדע בעזונדערע דעה, נור דער סך־הכל...

אַ טאָג נאָך אַ טאָג — געהען יאָהרען אַוועק,
עס דרעהט זיך און דרעהט זיך דאָס רעדעל...
אָך, זאָגט־זשע מיר, וואָס איז געבליבען ביי אונז?
„— געבליעבען? — דאָס חנוכה־דרעדעל!"

דאָס דרעדעלע דרעהט זיך, דאָס דרעדעלע ושומט,
ישראל יקעל קוויקט זיך... אַ חיות!
ער דרעהט עס און דרעהט עס אַכט טאָג נאָכאַנאַנד
און קוויקט זיך — עס ווערט גאָר ניט מיאוס.

פיער אותיות אויסגעקריצט זעה איך אויף דעם —
זיי שיינען פון אַלע פיער זייטען...
„— דו זעהסט? שרייט ישראל'יק מיט נחת — דו זעהסט?!
און ווייסט, אַקאָרשט, וואָס זיי בעדייטען?..."

— נו, אַדרבא, ישראל'יק, זאָג!

און ישראל'יק זאָגט:

„— ויהי און ס'איז געווען, אַז מען האָט גובר געווען דעם דאָס... דעם ע־ע־ע... דעם מלך פון יון, איז מען גע-

קומען אין בית־המקדש אַריין, איז מען געקומען, און מען האָט — ע־ע־ע... האָט מען — ע־ע־ע ווידער אויפגעבויט דעם דאָס... דעם מזבח, מיין איך, און די מנורה מיט די... מיט... נו מיט אַלץ וואָס מען דאַרף און דערנאָך... דערנאָך איז..."

— נו, ישראל'יק, און דערנאָך איז וואָס געווען?

„— און דערנאָך! — טהוט זיך אַ חאַפּ ישראל'יק מיט אַ פלאַם־פייער אין די אויגען — דערנאָך האָט מען אָנגעהויבען צו זוכען בוימאייל, אָנצוצינדען די מנורה, האָט מען ניט גע־פינען, האָט מען ווייטער געזוכט, איז אַז מען האָט ווידער גע־זוכט, האָט מען דערזעהן אין אַ ווינקעלע אַ קליין קריגעלע מיט בוימאייל, אַ ברעקעל קריעגעלע מיט עטליכע טראָפּענס, איז האָט מען אַריינגעגאָסען אין די מנורות אַריין און מען האָט אָנגע־צונדען... איז געוואָרען אַ נס — דאָס קאַפּיטשקע בוימאייל האָט געברענט גאַנצע אַכט טעג!!!..."

— וואָס? סך־הכל אַכט טעג? ניין, ישראל'יק, ניין! דו האָסט אַ גרויסען טעות: דער נס איז געווען פיעל גרעסער — דאָס ביסעלע בוימאייל האָט געברענט מעהר ווי אַכט טעג... פיעל מעהר: עס האָט געברענט גאַנצע צוויי טויזענד יאָהר!

יאָ, צוויי טויזענד יאָהר האָט אונז געשיינט דאָס ליכט פון דעם ביסעלע בוימאייל, וואָס מען האָט קוים־קוים אָבגעזוכט אין אַ ווינקעלע, אין דעם בערויבטען, פערוויסטען טעמפעל, און גליקליך, גליקליך זענען מיר וואָס אונזערע פיינד, וועלכע האָבען ביי אונז צוגענימען אַלע אונזערע אוצרות, האָבען אונז איבער־

געלאָזט די עטליכע טראָפּענס בוימאייל!... אַלע פּאַנצירען, פּיילען, שפּיזען און שווערדען און אַלע שענסטע און טייערסטע ציערונג פון אונזערע פּאַלאַצען, טהורמען און טעמפּלען, זענען ניט ווערטה אי אײן טראָפּען פון דעם הייליגען, וואונדערליכען ביסעלע בוימאייל!... די מכבּי׳ער זענען געווען אונזער לעצטער נצחון אויף דעם שלאַכט-פעלד; אונזערע פּאָליטישע פרייהייט האָט געמוזט אַנ׳ענדרע נעהמען; גאַנץ געבליבען האָט געדאַרפט נאָר דאָס ביסעלע בוימאייל — דאָס שטיקעלע אמונה, וואָס איז אַריינגעלעגט געוואָרען אין אונזערע הערצער, כּדי מיר זאָלען ניט פערשוואונדען ווערען פון דער וועלט...

און אָט דאָס ביסעלע בוימאייל האָט שוין אָבגעבּרענט צוויי טויזענד יאָהר!

אַך, ווי פיעל פינסטערע, שרעקליכע נעכט האָבען מיר איבּערגעלעבּט! דורך וואָס פאַר גרויסע טיעפע וועלדער זענען מיר דורכגעגאַנגען! ווי פיעל בּייזע, גיפטיגע שלאַנגען זענען געקראָכען אַרום אונז, וויפיעל חיות־רעות האָבען מיר בעגעגענט אויף אונזער וועג! וויפיעל...

אוי-אוי, ווי דער זכּרון אַרבּייט! טויזענדער בּילדער פליהען פאַר אוניערע אויגען — און אָט געהט נאָר זאָג, ענטפער אויף דער שאלה: איז גוט אָדער שלעכט וואָס די נאַטור האָט אונז, יודען, געשענקט אַזאַ גוטען זכּרון... האַ? ווי מיינט איהר, רבּותים? גוט?

יאָ, מיינע בּרידער און שוועסטער — מיין אָרעמעס, קראַנקעס, אונגליקליכעס פאָלק! לייען און חזר-איבּער,

טויזענד מאָל די אָבגעבּרענטע, אָבגעבּליאַקעוועטע, טייערע און הײליגע בּלעטלעך, אויף וועלכע עס שטעהט פערשריעבּען די געשיכטע פון מתתיהו כּהן־גדול! גליקליך איז דער קעניג וואָס שטאַרבּט מיט דער קרוין אויפ'ן קאָפּ.

ווי גרויס, ווי שען איז געווען אונזער וועג, וועלכען מיר האָבּען אָנגעהויבּען מיט משה־רבּינו און געענדיגט מיט יהודה המכּבּי! אָט דאָס הייסט — לעבּען אַ קעניג און שטאַרבּען אַ קעניג! קניעט פאַר די הייליגע קברים, אין וועלכע עס ליעגען אונזער גבורה און אונזער כּבוד, אונזער רייכטהום און הער־שאַפט, בּוקט זיך צו די טייערע מצבות, קושט דעם שטויבּ פון דער הייליגער ערד, און אויפשטעהענדיג ווידער אויף די פיס געהט ווייטער און ווייטער אין אונזער לאַנגען, שווערען וועג, פערגעסט נאָר ניט אויף דאָס בּיסעלע בּוימאייל... זוכט, זוכט אין אַלע ווינקעלעך פון אייער האַרץ, צינדט אָן יעדען טראָפּען פון דעם עכטען און ריינען גלויבּען, וועלכער האָט געבּרענט און געשיינט אין אונזער פינסטערען לעבּען! גלויבּען און וויסענ־שאַפט, האָפנונג און ליעבּע — אָט וואָס עס איז געווען אין דעם קליינינקען קריגעלע, וועלכער איז אונז געבּליעבּען נאָך דעם חורבּן פון אונזער בּית־המקדש...

אַך, גיעס־זשע זיך, גיעס זיך,
דו הייליגעס בּוימאייל,
אין אונזער בּעטריבּטעס
פערוואונדעטעס הערץ
שטיל איין אונזער וועהטאָג,
צושטער אונזער צווייפעל,
פּעריאָג אונזער טרויער,
פערהייל אונזער שמערץ!

גיעב קראַפט אונו און האָפנונג —
מיר זאָלען דערלעבען
די זיסע, די ליעבע,
די ליכטיגע טעג,
עס זאָל שוין אויך אונזער
פערוואָגעלטעס שיפעל
בעפרייט זיין פון שטורם,
פון דונערען, בליצען
און קומען צו'ם שטילען
און גליקליכען ברעג!...

אבריעוועל.

להקרעמער רב אבגד האדרעי.

ליעבער פריינד!

אַ דאַנק אייך פאַר אייער בריעוועל, אין וועלכען איהר טהוט מיר אָן אַזאַ גרויסען כבוד פאַר מיינע אומעטיגע יודישע ליעדלעך. איהר ווייסט דאָך אַז אויף דער נאַרישער וועלט זענען דאָ צוויי זאַכען, וואָס האָבען נאָך אַ שטיקעל ממשות ביי יודען: געלד און כבוד. אַ אָרימאַן דאַרף געלד און אַ גביר דאַרף כבוד. — מיר ביידע, ווי עס זעהט אויס, זענען ניט פון די גרויסע גבירים —, געלד וואָלטען מיר אַודאי ביידע בעדאַרפט, אלא וואָס? אַז ניט געלד, טאָ זאָל חאָטש זיין כבוד.

איהר בעשרייבט, ווי שווער נעביך עס געהט אייך, קליין־שטעדטילדיגע קרעמער. מיין ליעבער פריינד, אין קרעמעריי האָב איך אויך אַ שטיקעל ידיעה,

גיט מיר, ברודער, אייער האַנד
און הערט אויס מיין זמר.
זיין אַ קרעמער איז קיין שאַנד;
איך בין אויך אַ קרעמער.
אין מיין קרעמיל איז דאָ אַלץ,
וואָס מען דאַרף צום האַנדלען:
האָניג, צוקער, פעפער, זאַלץ,

ראָוינקעס און מאַנדלען...
נאָר פיעל מעהר פון אַלערליי
סחורות רעקלאַמיר איך צוויי.
ווילט איהר וויסען — וואָסערע?

„יודען! — זייף!
יודען! — זייף,
כשר'ע!...
עס זאָל זיין
אייך א שיין
א נחמה'דיגע,
יודען, ליכט!
יודען, ליכט,
נר=נשמה'דיגע!"...

— — — — — — — — — —

געל די באַקען, גרוי דער קאָפּ...
כמה יאָהר שוין אז איך האָב
א געשעפט אזוינעם,
און דער אומגליק איז ניט מעהר
וואָס עס לייזט זיך זעהר שווער,
זעהר וועניג קונים...

שריי און רוף ווי אָהן אַ'עק,
ווער צוזעצט, ווער אויסגעצויגען...
פינסטער איז אַרום — א שרעק,
חאָטש שטעך אויס די אייגען,

און דער עולם קריכט און קריכט
אין דער בלאָטע מים'ן פנים,
און ניטא אויף זייף און ליכט
גאָר ניט קיין בעלנים...

— — — — — — — — — —

אָט אַזוי געהט עס, ליעבער פריינד, אין מיין קרעמיל...

* *
*

נאָר דאָס אַלץ איז דאָך, פערשטעהט איהר מיך, ווי מע זאָגט, נאָר מליצה. איך בין דאָך פאָרט נאָר אַ מחבר, און צווישען אַ מחבר און אַ קרעמער איז טאַקע אַ היבשער חילוק. ווי שווער נעביך עס זאָל אייך ניט געהן אַ גאַנץ יאָהר, קומט אָבער אַ ערב יום־טוב, ווען עס לייזט זיך דאָך פאָרט אַ ביסעל אין קרעמיל. היינט ברית'ן, חתונה'ס, מאַרק־טעג, ובפרט אַז ער פאָהרט נאָך אויף אַ ירידל אויך... ביי אונז אָבער, ביי יודישע מחברים, איז דאָס אַלץ גאָר ניטאָ: ערב יום־טוב קייפט מען קיין ליעדליך ניט, אויף ברית'ן און חתונה'ס אַודאי ניט, און ירידן... איך קאָן אייך זאָגען דאָס, וואָס עס דערצעהלט איינער מיינער אַ בעקאַנטער, אויך, ניט פאַר אייך גערעכט, אַ יודישער מחבר:

„איך — זאָגט ער — בין אַ מחבר שוין אַ היבש ביסעל יאָהרען; שרייב און דרוק, דרוק און שרייב און שטאַרב דריי מאָל אַ טאָג פאַר הונגער. אויף ירידן פאָהר איך ניט. נאָר אַ ידיעה אין דעם האָב איך. איך געדענק אַ יריד ביי יורען, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען צוריק אַ יאָהר אַכצעהן: ס'איז געוואָרען אַ זידעריי, אַ קלאַפעריי, אַ האַנדעל. יודעליך, זאָלען לעבען, האָבען זיך אַ יאָג געטהון אויפ'ן יריד פון אַלע זייטען... עס האָט געברענט, געפלאַקערט... טויזענדער יודישע נפשות זענען בדילי דל געוואָרען, פערלאָרען, ווי מען זאָגט, אי ממון, אי דמים, געזונד און לעבען, עטליכע אָבער האָבען יאָ אָבגע-

ליעקט אַ בײנדיל, און טאַקע אַ פּעט בײנדיל, אַזאַ פּעטס, אַז נאָך עד היום ליעגט בײַ זױ די שמאַלץ אױף די ליפּען... און איך, שלים-מזל'דיגער יודישער מחבר, בין געבליבען די גאַנצע צײט דער אײגענער עני ואביון, װאָס גאָט זאָל אױסהיטען אײך מיט אַלע אײערע ליבע... איך מיט מײן סחורה, פערשטעהט איהר מיך, טױג ניט פאַר יודישע יריד'ן... נאָר ניט דאָס בין איך אױסען. די נױט אַלײן איז זײער אַ שװערע זאַך.

ניט דער דלות, װאָס אָהן שאַנד,
אָבגעריסען, אָבגעשליסען,
בלאָנדזשעט אױסגעשטרעקט די האַנד
נאָך אַ גראָשען, נאָך דעם ביסען —,

ביטער, שרעקליך איז די נױט
װאָס פון מיה און יאָך דעם שװערען
עסט אַן'אײגען שטיקעל ברױט
נאָר בעשפּריצט מיט הײסע טרעהרען,

טראָגט אין ברוסט דעם שװערען שטײן
ביז דאָס האַרץ װעט זיך צוגעהען —;
װײסען זאָל נור גאָט אַלײן,
מענשען זאָלען דאָס ניט זעהען...

אָט די נױט איז שרעקליך גרױס:
אָהן אַן'אײנציגע נחמה,
מענשען אױף איהר קאַלטען שױס
ברענען, צאַנקען, געהען אױס
װי אַ נר-נשמה...

„כל-זמן מען איז נאָך יונג, פיהלט מען ניט אַזױ דעם „שװערען שטײן". די ביטערע נױט. אַז עס געהט שױן אָבער

קרוֹב לארבּעים און צוואַנציג יאָהר, די בּעסטע יאָהרען פון לעבּען און אַרבּייט שטעהען שוין פון הינטען. און דו פיהלסט אַז ווען ניט די בּיטערע גויט, וואָס זויגט אוים דעם מאַרך פון די בּיינער, וואָלסטו געאַרבּייט פיעל מעהר און פיעל בּעסער (דאָס איז דאָך נאָך פיעל וויכטיגער) — אָט דאָ, ליעבּער פריינד, הויבּט־אָן דער מחבר מקנא צו זיין דעם קלענסטען קליינשטעדטילדיגען קרעמער אפילוּ"...

* *

*

אָט אַזוי, ליעבּער פריינד, רעדט זיך אוים דאָס בּיטער האַרץ מיין בּעקאַנטער מחבר. איך הער־אוים זיינע טענות, שאָקעל מיט'ן קאָפּ, זיפץ איהם צו, ווי געוועהנליך, העלפען קאָן איך איהם טאַקע נור מיט אַ זיפץ, נאָר טרייסטען טרייסט איך איהם דאָך:

— ליעבּער בּרודער! — זאָג איך — איך געדענק נאָך יונגעל־וויז האָבּ איך פון אַלע בּעסטע מתנוֹת אויף דער וועלט געגלוּסט נור צוויי זאַכען: קאָנען לשון־הקוֹדש אַזוי ווי ישעיה־הנביא און עסען אַזוי פיעל קאַנדעל־צוקער ווי אַהרקע אלי־בּערס דעם קרעמערס... אַי, ישעיה'ס לשון־הקוֹדש! אַי אלי־בּערס קאַנדעל-צוּעער!... ווי זים האָבּען מיר אויסגעוויזען אָט די צוויי זאַכען!... אין אַ יאָהר דרייסיג אַרום האָבּ איך זיך אַרומגעקוקט און דערזעהן, אַז די קינדערשע תּאוה'ס האָבּען זיך בּיי מיר ניט אינגאַנצען פערענדערט: ישעיה־הנביא איז מיר אויך איצט ליעבּ ווי דאָס לעבּען און קאַנדעל־צוקער... ווילט זיך טאַקע אויך.

ד. ה. ניט ממש קאַנדעל־צוקער, נאָר אַ שטיקעלע זיס רוהיג לעבען אָהן עגמת־נפש, אָהן האַרצוועהטאָג, אָהן קלערעניש וועגען אַ שטיקעל ברויט אויף מאָרגען... אוי, דאָס קלערעניש! עס נעהמט דורך לייב און לעבען ווי אַ פראָסט, פון וועלכען עס ווערען פערפרוירען די בעסטע געדאַנקען, פערגליווערט די טיעפסטע געפיהלען, און אפילו די טרעהרען פערלירען זייער היץ און ריינקייט — ביטער בלייבען זיי יאָ און שטעכען די אויגען, אָבער זיי ווערען קאַלט און געהען ניט אריין אזוי טיעף אין האַרצען און מאַכען ניט דאָס פרעמדע האַרץ ווייכער און וואַרימער... ליעבער ברודער! דו זעהסט, אז איך פערשטעה גאַנץ גוט ווי שווער נעביך און ביטער דיר איז, נאָר וואָס זאָל מען טהון? כי לכך נוצרת, וואָרום אויף דעם ביסטו דאָך — זאָג איך — בעשאַפען געוואָרען אַ מחבר, דערפאַר אָבער האָסטו כבוד: מע לייענט דיינע ביכלעך און מע לויבט דיך; יונגע לייט, וואָס האָבען ניט וואָס צו טהון און שרייבען מעשה'לעך מיט גראַמען, ווענדען זיך צו דיר און פרעגען עצות. אז דו וועסט דערלעבען דיין פינף־און־צוואַנציג־יאָהריגען יובילעאום, וועט מען דיר אונטערטראָגען אַ שענעם אדרעס מיט אַ טינטער. דער טינטער וועט זיין אַ ליידיגער אפילו, און טינט וועסטו מוזען קויפען פאַר אייגענע עטליכע גראָשען. דערפאַר אָבער כבוד, ברודער, כבוד!... היינט ווער שמועסט איבער הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר אויף דיין לויה! — גאַנץ חברה־קדישא, אַלע משכילים פון דער שטאָדט, תלמוד־תורה'ניקעס, דער ראַבינער... אַ הספד, אַ פּאַראַד!... קהל'שע תכריכים, אַ אָרט צווישען די שענסטע בעלי בתים און אַ מצבה מיט אַ גאַנצען „מזרח" אויף איהר — אַ קאַרטינע!...

ניין, ברודער=לעב, ניט זיפץ, ניט וויין,
ווי רוהיג און צופריעדען:
עָס לעבט זיך שווער, — דערפאַר ווי שעהן
און פיין ·בעגראָבען יודען!...

— — — — — — — —

אָט אַזוי, ליעבער רב אבגד, טרייסט איך דעם אומ-גליקליכען יודישען מחבר. ווי איהר זעהט, איז פאַר אונז דאָס איינציגע אויף דער נאַרישער וועלט — כבוד, און דער-פאַר דאַנק איך אייך טאַקע פאַר אַייערע גיטע ווערטער איבער מיר און מיינע „ליעדעלעך“. גאָט זאָל אייך געבען געזונד און פרנסה.

משיח׳ס צייטען.

די לעצטע קאפּיקע.

(א באָבע־מעשה).

I.

אין אַ געוויסען שטעדטיל מיט׳ן נאָמען שמוינעווקע, דאָרט וואו אַמאָל האָט געוואָהנט ר׳ לייבעלע פעלצעל זכרונו לברכה און וואו פון דעמאָלט אָן געהט ניט דורך אַ יאָהר אַז עס זאָלען ניט געבוירען ווערען אַ זעקס־זיעבען צווילינגס, — אין דעם דאָזיגען בעריהמטען שטעדטיל האָט זיך געטראָפען אַ געשיכטע, וואָס ס׳איז כדאי צו דערצעהלען.

אַמאָל, אין אַ ליכטיגען שעהנעם פריה־מאָרגען, איז מען געוואָר געוואָרען, אַז אין גאַנץ שטעדטיל איז ניט געבליבען אפילו אַן׳איינציגע מזומענע קאָפּיקע.

אין פלוג איז דאָס גאָר אַ ווילדע זאַך, וואָרום ווי געשיקט זיך, אַז עס זאָל ביי יודען ניט בלייבען אַפילו אַ קאָפּיקע?

אמת, עס טרעפט זיך, אַז כמעט ביי אָ האַלבער שטאָדט יודען געפינט זיך ניט נאָר אַ מזומענע קאָפּיקע, אפילו קיין צו־בראָכענער גראָשען ניט און ס׳איז ניטאָ ניט קיין מעהל אויף חלה, ניט אַ בינטעל שטרוי אויף הייצונג, ניט אַ שטיקעל העמד אויפ׳ן לייב און דערביי טאַקע איז דאָ אַ בעל־טאַקסע מיט גע־

בראָטענע קישקעס, אַ ראַבינער, וואָס עסט יעדען טאָג ראַקעס און טרינקט קאַווע מיט סעהערלעך, הײַנט וואו איז, איך בעט אייך, אַ דאָקטאָר מיט אַ טרפה קיך, אַן'אַפּטייקער מיט אַ גע-גאָלטער מאָרדע, אַ פּאָדרויאַלינע, וואָס שפּיעלט שבת אין קאָרטען און אַ יוד אַ חלפן, וואָס חאַפּט איהם אָן, ווייסט ער וויפיעל פערענעס, קישען און לייכטער זענען פאַרהאַן אין שטעדטיל, — אָט די אַלע, מישטיינס געזאָגט, כּלי-קודש, אָהן וועלכע עס קאָן קיין קיום ניט האָבען דאָס קלענסטע יודישע שטעדטיל אויף דער וועלט?...

נאָר ווי די מעשה איז, קומען אָבער פּאָר אויף דער וועלט זאַכען וואָס גאָר שלא כּדרך הטבע. בכן דערציהל איך אייך, האָט זיך געטראָפען אין שמוינעוועקע, אַז זוך פון הײַנט ביז מאָרגען וואָלט זיך ניט געפינען לא עליכם אַ יוד, וואָס בײַ איהם איז געבליבען אַפילו אַנ'איינציגע קאָפּיקע, ממש, ווי מען זאָגט, חאָטש צאָהל אַ רענדעל פאַר אַ קאָפּיקע.

אַז דאָס האָט דערוואוסט דער רב, האָט ער ראשית-דבר געוואַשען די הענד און געמאַכט שהחינו און דערנאָך געשיקט לאָזען בעטען צו זיך די גרעסטע בעלי-בתּים אויף איין אסיפה.

דער שמש איז אַרומגעלאָפען ווי אַ פּער'סמ'טער אין אַלע גאַסען, און טאַקע באַלד נאָך מעריב איז דער עולם זיך צונויפ-געגאַנגען בײַ'ם רב.

דער רב האָט גענומען אַ ברייטען שמעק-טאַבאַק, אויס-געהוסט זיך און געזאָגט בזה הלשון:

„— רבותים! צו דעם בורא-עולם קאָן מען קיין טענות ניט

האָבען; אַודאי איז ער גערעכט און זיין משפט איז רעכט, און אַ יוד איז מחויב אַלץ אָננעהמען פאַר ליעב; וואָרום בעוונותינו הרבים זענען מיר אַודאי ניט ווערטה אפילו אַ טויזענד־חלק פון זיין גענאָד און לייטזעליגקייט, וואָס ער טהוט מיט אונז, בכן איז דער שכל מחיב אַז דאָס וואָס גאָט ברוך הוא טהוט מיט אונז איז לגמרי נאָר פאַר זכות אָבות. — ובפרט, רבותים, ביאת־המשיח, וואָס דאָס איז די גרעסטע זאַך אויף דער וועלט און אויף וואָס יודען וואַרטען שוין טויזענדער יאָהרען. ווי, זאָגט מיר, געשיקט זיך, אַז מיר, איך בעט אַייך מחילה, מיט אונזערע מעשים־טובים, אונזער פרומקייט און אונזער יודישקייט זאָלען האָבען דעם זכות צו מקרב זיין די גאולה?... נאָר אויף גאָט פרעגט מען קיין קשיות ניט. די גמרא זאָגט: אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס... יודען! גיט אָב אַ שבח צו זיין ליעבען נאָמען: אין גאַנץ שמוינעווקע איז ניט געבליעבען קיין איינציגע קאָפּיקע. איז בכן גרייט זיך, יודען צו „ביאת המשיח!״...

עטליכע מינוט איז דער עולם געזעסען ווי אַ פערטומעלטער. ביאת־המשיח!... עפּעס אַ קלייניגקייט צו זאָגען — גרייט זיך צו ביאת־המשיח... אמת, וואָסער יוד איז ניט מוכן ומזומן יעדען טאָג, אַז אָט וועט זיך דערהערען דער קול פון שופר. די לאַנגע תקיעה־גדולה, וואָס וועט געהן פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטען, און אויף דעם באַרג זיתים וועט זיך בעווייזען דער גואל־צדק רייטענדיג אויפ׳ן ווייסען פערד... אָבער גלאַט אַזוי זאָגען מיט אַמאָל: גרייט זיך, משיח געהט!!...

— רבי — האָט זיך צולעצט אָנגערופען איינער פון די

בעלי־בתים — איז הייסט עם פּאַלעסטינאַ, מיט די חובבי־ציון הייסט עם און מיט די קאָלאָניעס...

נאָר דאָ האָט זיך אויפגעהויבען מנשה־מענדעל דער פּאָ־דריאַדטשיק, האָט ארויסגעשלעפּט פון בוזים־קעשענע אַ גראָב פּעקעל פּאַפּיערען, איבערגעבונדען מיט אַ בלאָען וואָלענעם פאָדעם, אַ פּאַטש געטהון אין טיש און געזאָגט:

— רבותים! וואַרט אויס אַ ווײַלע... איך האָב אַקוראַט היינט צונויפגעפיהרט דעם חשבון פון דער פּאָסטרויקע, איך מיין פונ'ם מרחץ מיין איך, און האָב טאַקע בדעה געהאַט צו בעטען דעם רב זאָל לעבען מאַכען אַנ'אסיפה, כדי...

— האַ?, וואָס? — האָבען זיך דערהערט קולות פון אַלע זייטען: וואָס חשבון?... ווער חשבון?... וואָס וויל ער איצט מיט זיינע חשבונות?...

— שאַט, רבותים, שאַט! — האָט זיך דאָ דערהערט דעם רב'ם קול: אַ נותר... שאַט, רבותים, אַ נותר...

אַ נותר?!?!

אין איין רגע זענען אַלע, ווי מען זאָגט, פערשטומט געוואָרען.

— זאָגט, רב מנשה־מענדעל — האָט זיך דער רב גע־ווענדעט צו'ם פּאָדריאַדטשיק: זאָגט, וואָס האָט איהר געוואָלט מודיע זיין דעם עולם?

— איך האָב געוואָלט זאָגען, יודען, אַז כפי דעם חשבון,

כפי דעם סך־הכּל מיין איך, איז דאָ אַנ׳אָסטאַטאָק פון דער פּאָסטרויקע, איך מיין פונ׳ם מרח׳ן מיין איך, איז לעת־עתּה גע־בליבען ביי מיר קהל׳שע געלד...

— וויפיעל?... וויפיעל?

— אַ ק אָ פּ י ק ע.

אין מנשה־מענדעל האָט טאַפּענדיג אַרויסגענומען פון צווישען די צעטלעך אַ פּאַקעטיקעל פון אַ שטיקעל פּאַפּיער, צע־וויקעלט עס און אַרויסגעלעגט אויפ׳ן טיש אַ קאָפּיקע.

אַ מינוט פינף האָט געדויערט אין אַ טיעפען שטיל־שוויי־געניש איבער׳ן גאַנצען צימער, וואו ס׳איז געזעסען די אסיפה, די נאַהענטערע האָבען געקוקט אויף די קאַפּיקע עפּעס ווי צו־מישטע, יונגע לייט האָבען אייסגעצויגען די קעפּ צו דערזעהן חאָטש פון ווייטענס די קאָפּיקע, גלייך ווי זיי וואָלטען נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אַ צורת מטבע אין די אויגען.

צולעצט האָט זיך ווייעדער אָנגערופען דער רב און געזאָגט:

— אַ נותר, זאָגט איהר, רב מנשה־מענדעל? אודאי זענט איהר גערעכט, אַ נותר איז אַ נותר, נאָר אפשר האָט איהר זיך טועה געווען, רב מנשה־מענדעל? אין אַ חשבון מאַכט זיך אַמאָל פּעריש טעהט איהר מיך, אַ טעות...

— אַ טעות! אַ טעות! אַודאי אַ טעות!! — האָבען זיך דערהערט קולות פון אַלע זייטען, — נאַט אייך אין מיטען דרינען אַנ׳אָסטאַטאָק! ביים פּאָדריאַדטשיק אַנ׳אָסטאַטאָק!...

— ס'איז בנאמנות אַ קומעדיע מיט יודען! — האָט זיך צוביייזערט מנשה־מענדעל: פשוט אַנ'אַקט, ווי איך בין אַ יוד!... פאַר אַ יאָהרען בייס חשבון, ווען איך האָב מודיע געיוען, אַז עס פעהלט געלד צו דער פאָסטרויקע, האָט דער עולם געליאַ־רעמט: „ס'אַ ליגען, ס'אַ ליגען, ס'מוז נאָך זיין אַנ'אָסטאַטאָק לכל-הפחות ק"ן רובל"... וואָס? אפשר ניט אמת? און איצט, אַז איך זאָג אַליין, ס'איז דאָ אַ נותר און לעג איהם אַרויס אַ מזומנ'עם, איז נאַט אַייך אַקוראַט קאַפויר...

— רב מנשה־מענדעל — האָט זידראָ אַרייננעמישט דער רב: איך בעט אַייך טויזענד מאָל מחילה... מילא וואָס, יונגע לייט, נאַרען, זיי פערשטעהען אַליין ניט וואָס זיי ריידען... עט, נעהמט זיך ניט צו'ם האַרצען... דער עיקר איז דאָ ניט דער חשבון — די קאָפּיקע איז דער עיקר, וואָרום איהר פערשטעהט...

און דאָ האָט זיך דער רב ווייעדער געווענדט צו דער אסיפה:

— רבותים, — האָט ער געזאָגט — בעונותינו הרבים איז, ווי עס זעהט אויס, נאָך ניט געקומען די צייט, אַז מיר, יודען, זאָלען דערלייזט ווערען. משיח קען נאָך ניט קומען, ווייל דאָס וואָס די גמרא זאָגט איז ביי אונז ניט מקוים געוואָרען, — ביי קהל, ווי איהר זעהט, איז נאָך דאָ געלד...

— רבי — האָט זיך אָנגערופען איינער פון די בעלי-בתים, אַ יוד אַ חכם, און די פריהערדיגע יאָהרען דער ערשטער בעל־עצה אין אַלע קהל'שע זאַכען: רבי, האָט ער געזאָגט, מילא, דאַרף מען בעקלערען דעם ענין און געבען זיך אַנ'עצה.

— אדרבא — האָט געענטפערט דער רב — זאָגט איהר, רב קלמן, וואָס זאָל מען טהון?

רב קלמן איז געזעסען פערטראַכט אַ פּאָר מינוט און צו־לעצט האָט ער אַזוי געזאָגט:

רבי, איך מיין, אַז די קאָפּיקע זאָל מען אַריינוואַרפען אין טייך.

— אין טייך — האָט זיך דערהערט צווישען די יונגע לייט — איהר הערט, ער זאָגט: אַריינוואַרפען אין טייך...

— שאַ! שאַ!! האָט אויסגערופען דער רב — שווייגט, יונגע לייט, לאָזט ריידען... מ־מ־מע... און וואָס מיינט איהר וועגען דעם, רב־שלמה, רב אַברם־בער, רב־מרדכי...

רב שלמה, אַ יוד אַ למדן, האָט פערנומען אין האַנד די באָרד, אַ הוסט געטהון און געזאָגט:

— אין טייך? ניין, אין טייך נישט. וואָרום ראשית, איז דאָס פּשוט עובר זיין אויף בל־תשחית, און צווייטענס, איז דאָס גלאַט קיין פּלאַן נישט: די קאָפּיקע קאָן אַיינשלינגען אַ העכט און ווער נישט איז פון אונז זאָל אַקוראַט דעם העכט אָדער אַליין חאַפּען, אָדער קויפען און ווידער טאַקע בעקומען די אייגענע קאָפּיקע. אלא וואָס? מיר זענען נישט קיין פישער און קויפען וועלען מיר אויך נישט, וואָרום ס'איז קיין געלד נישטאָ. אמת. נאָר פאַר גאָט איז דאָך אָבער נישטאָ קיין אונמעגליכקייט... בכן איז מיין עצה: היות, אַזוי ווי פּטור צו ווערען פון די קאָפּיקע דאַרף מען כּדי צו מקרב זיין די גאולה, איז די עבירה פון בעל־תשחית שוין

ניט אַזוי גרויס און אַזוי ווי אין טייך וואַרפען איז קיין פלאַן ניט, זאָל מען די קאָפּיקע בעסער אַריינוואַרפען אין מקוה. אין מקוה חאַפּט מען קיין פיש ניט און חוץ דעם איז דאָרט אויפ'ן גרונד אַזאַ טיעפע אין געדיכטע בלאָטע, אַז די קאָפּיקע וועט אין איהר איינגעזונקען ווערען אויף אייביג.

— יאָ, יאָ! אָט דאָס איז טאַקע אַ פלאַן — האָבען זיך דערהערט קולות אַרום.

— ניין, ליעבע יודען, דאָס איז גאָר קיין פלאַן ניט! — האָט זיך אָנגערופען רב מרדכי יאַנעווער, אַ יוד אַ משכיל, שוין אַ יאָהר פופצעהן בליוסטיטעל אין דער תלמוד-תורה: דאָס איז קיין פלאַן ניט — נעהמען קהל'שע געלד און וואַרפען אין בלאָטע. בעסער אָט וואָס: שוין אַ יאָהר צעהן אַז אין תלמוד-תורה קאַפּעט דורך דער סטעליע ווייל אין דאַך זענען עטליכע לעכער. איז וואָלט זיין אַ יושר, אַז די קאָפּיקע זאָל מען אַסיגנירען אויף רע-מאָנט אין דער תלמוד-תורה. ווי מיינט איהר, הערר גלאָזמאַן?

רב שלמה גלאָזמאַן, דער קאַזנאַטשיי פון דער גרויסער שוהל אין שמוינעווקע, האָט זיך אַ גלעט געטהון דאָס סיווע בערדעל אין געזאָגט:

— אַוודאי, רב מרדכי, זענט איהר גערעכט. די תלמוד-תורה דאַרף טאַקע רעמאָנט און ס'וואָלט טאַקע בפירוש זיין אַ יושר... נאָר ניט איצט. וואָרום אַז באַלד משיח וועט קומען, וועלען מיר דאָך מעהר ניט דאַרפען דאָ קיין תלמוד-תורה. אמת טאַקע, מ'וועט ניט דאַרפען קיין בתי-מדרשים און קיין שוהלען אויך ניט. נאָר צווישען אַ תלמוד-תורה און אַ בית-מדרש איז

אַ גרויסער חילוק: אַ תּלמוד־תּורה איז דאָך ניט מעהר ווי אַנ־אוטשילישטשע, אַ שקאָלע, נאָר אייפּ'ן יודישען אַרט, אַ שוהל אָבער, אַ בית־מדרש איז אַ מקום קדוש. אין תּלמוד־תּורה. זאָגט איהר, קאַפּעט דורך דער סטעליע. נו, און אין שוהל בּיי אונז קאַפּעט דען ניט? בּיי אַייך איז אין דאַך דריי לעכער און בּיי אונז אין שוהל איז דרייצעהן. מיר ווע'לען טאַקע, אַז אם ירצה־השם משיח וועט קומען, ניט מיטנעהמען מיט זיך ניט די תּלמוד־תּורה, ניט די שוהל. אָבער איבּערלאָזען דאָ אַ שוהל, אַ מקום קדוש, מיט לעכער — איז אַ חילול־השם, בּכן איז מיין עצה, אַז די קאָפּיקע זאָל מען אַסיגנירען אויף רעמאָנט אין אונזער שוהל — עס זאָל חס־ושלום קיין חילול השם ניט זיין...

— חילול־השם זאָגט איהר? — האָט זיך דאָ אַרויסגע־חאַפּט מיט אַ קוויטש רב גרשון טשוואָק, דער גבּאי פון חברה קדישא: חילול־השם, רב שמואל? ניין, לאָזט מיך ריידען... אַ שוהל איז אַוודאי אַ מקום־קדוש און איז פיעל גרעסער פון אַ תּלמוד־תּורה. נו, און אַ בּית־עלמן? האַ? דער רב זאָגט: משיח וועט קומען. גוט. וועלען מיר אַרויסנעהמען פון שוהל די ספרי־תּורה'ס, די מנורה פון עמוד, די ענגלייכטער, די פּרוכת'ן, דעם כּיור, אַפילו אַלע שמות פון אונטער דער בּימה אויסראָמען, איז בּלייבּען נאָר פיער וועגד מיט אַ פּאָקרישקע; דער בית־עלמן אָבער מיט די קברים און מיט די מצבה'ס וועט דאָך בּלייבּען דאָ אין גאַנצען, הייגט זאָגט, רבּותים, אַז אָט איז שוין צוואַנציג יאָהר אַז דער בּית־עלמן שטעהט כּמעט גאָר אָהן אַ פּאַרקאַן און חזירים, בּהמות און פערד געהען זיך אַרום צווישען די מצבה'ס און פערגאַדיען די קברים, איז דאָס ניט אַ חילול־השם? און וואָלט דען ניט זיין אַ יושר, אַז מען זאָל די קאָפּיקע אַוועקגעבּען אויף

אַ פאַרקאַן צו׳ם בית־עלמן, דער בית־עלמן איז בילכער פון אַ שוהל, און חוץ דעם האָבען אונזערע בתי־מדרשים דאָחאָד מעהר פונ׳ם בית־עלמן...

— דאָחאָד — זאָגט איהר? — דאָחאָד?! — האָט זיך אויפגעחאַפּט גלאָזמאַן: ווי הייסט? מיר גיבען דען ניט אָב חשבון פון יעדער קאָפּיקע?

— און פון ראַסחאָד אויף תיקון אויך? — האָט זיך דאָ דערהערט מיט אַ געלעכטעריל פון צווישען דער יונגער חברה.

— האַ, וואָס? אויף תיקון? — האָט זיך צושריגען גלאָזמאַן: און חברה-קדישא, די שיכורים, די פיאַניצעס! פון זיי נעהמט איהר דען אָב וועז ניט איז אָטשאָט?...

— הערר גלאָזמאַן! איך בעט איך איינהאַלטען אַ ביסעל די צונג! — האָט אַ קוויטש געטהון רב גרשון טשוואָק, — בעסער זאַטשעפּעט זיך ניט, וואָרום...

— רבותים! רבותים! — האָט זיך אַ חאַפּ געטהון דער רב — איך בעט איך... געוואַלד, בעלי־בתים... יודען. . .
. . . .
. . . .

II.

אין דעם זעלביגען אָוועגד בשעת ביי׳ם שמוינעווקער רב איז געזעסען די אסיפה, איז געקומען צו משיח׳ן אַ שליח מן־השמים און האָט איהם געגעבען צו וויסען, אַז אַזוי און אַזוי:

אין אַ שטעדטיל מיט׳ן נאָמען שמוינעווקע איז בײַ יודען ניט געבליבען קיין איינציגע קאָפּיקע. איין קאָפּיקע אַ קהל׳שע איז אַפילו נאָך דאָ, נאָר דאָרט זיצט בײַם רב אַנ׳אסיפה און מען וועט זיך שוין בודאי אַנ׳עצה געבען, וואָס צו טהון מיט דער קאָפּיקע, — יודען זאָלען לעבען מאַבען אַ תל פון קהל׳שע הונ־דערטער און טויזענדער, וועט איבער אַ קאָפּיקע שיין מ-הכתם קיין עיכּוב ניט זיין, — בּכן מוז דאָך מקוים ווערען וואָס די גמרא זאָגט וועגען ביאת־המשיח.

— קיין איינציגע קאָפּיקע? — האָט זיך אָנגערופען פער־וואונדערט משיח, — היתכן? ווי געשיקט זיך, אַז בײַ יודען זאָל ניט בלייבען אַפילו אַ קאָפּיקע? ובפרט בײַ היינטיגע יודען וואָס פאַר אַ קאָפּיקע זענען זיי גרייט אויסרייסען איינער בײַ׳ם אַנדערן באָרד און פּאות און פאַר אַ רובל פערקויפען אַנ אייגענ׳ם טאַטען... בלייבט דאָך די קשיא, ווי אַזוי האָט דאָס געקאָנט פּאַסירען, אַז אַ גאַנצע קהילה קדושה זאָל אַזוי פעראָרימט ווערען? נאָר פאַר דעם בורא־עולם איז דאָך ניטאָ קיין אונמעגליכקייט און וואָס די גמרא זאָגט מוז דאָך מקוים ווערען, -- בּכן דאַרף מען פאָהרען.

משיח האָט געהייסען אַרויספיהרען פון שטאַל דאָס ווייסע עזעל און צוגרייטען דעם שופר.

דאָס עזעל, וואָס איז אָבגעשטאַנען אין שטאַל כמה הונ־דערט יאָהרען, איז געווען בּעדעקט מיט שמוץ און מיט שטויב, אַזוי אַז מען האָט איהם קוים אָבגעוואַשען און אָבגעפוצט. דער שופר איז אויך פערשטויבט געווען און מען האָט איהם אַ גאַנ־צע שעה געדאַרפט ווייקען אין עסיג. און גאַנץ נאַטירליך:

זעהענדיג אין הערענדיג אַלץ וואָס טהוט זיך ביי יודען האָט משיח גאָר ניט געקאָנט קלערען, אַז ער זאָל אין גיכען דאַרפען פאָהרען צו דערלייזען דאָס פאָלק ישראל. מילא, עס זאָל ניט בלייבען ביי יודען אַפילו אַ קאָפּיקע פון דעם איז דאָך ניט געוועזען וואָס צו קלערען, חוץ דעם, ווי איהר געדענקט דאָך, ברייננגט די גמרא נאָך אַ סימן אויף משיח׳ס צייטען: דור שכולו זכאי או שכולו חיב. — מילא פון צדיקים איז דאָך ניטאָ וואָס צו ריידען: שענע צדיקים מישטיינס געזאָגט זענען איצט דאָ ביי יודען... בלייבט דער בטחון אויף כולו חיב; ס׳הייסט: אַז אַלע זאָלען ווערען רשעים, אפיקורסים, נאָר זאָגט מיר, איך בעט אַייך, קאָנט איהר היינטיגע אפיקורסים? ווייסט דען אַ היינטיגער יוד, וואָס הייסט זיין אַנ׳אפיקורס? אַמאָל, זעהט איהר, פאַרצייטען, זענען געוועזען אַפּיקורסים טאַקע וואָס אַפּיקורסים הייסט. אַ פאַרצייטיגער אפיקורס פלעגט כמה יאָהרען לערנען זיך צו זיין אַנ׳אַפּיקורס. לכתחילה איז דאָס געוועזען אַ יונגער מאַן מיט אַ גוט, שאַרף קעפּעל צו׳ם לערנען, פלעגט בחור־וויז זיצען אין קלויז און דערנאָך ביי שווער און שוויגער אויף קעסט און לערנען — די פרויען־פראַגע פון מסכת יבמות; אַרחיטעקטור פון מסכת עירובין; פראַוואָזשיטעלסטוואָ פון גושן מיט די ערי מקלט —, בכלל לערנען, לערנען און לערנען. — דערנאָך פלעגט צו איהם אַריינפאַלען אַ השכלה־ביכעל, אַ טרייף־פסול מיט קורצע אָדער מיט לאַנגע שורה׳לעך; דערנאָך פלעגט דער שוואַרץ־יאָהר ברייננגען אַ לעהרער פון קאַזיאָנע אוטשילישטשע, אַ גימנאַזיסט, אַ בלאַט „הלבנון“, אַ ביכעל „השחר“, די שפּעטערע יאָהרען — אַ נומער „המליץ“, „הצפירה“; איינס מיט׳ן אַנדערן, ביי׳ם יונגענמאַנטשיג פלעגט ווערען אין קאָפּ אַ רעש, אַ מהומה.

אַ פֿינסטערניש, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט, ווי בשעת ליקוי־חמה, און ביסלעכווייז פֿלעגט זיך אויסבילדען פֿון דעם געיווּזענעם ייִדענעם יונגענמאַן אַ פּאָרמענער אַפּיקורס מיט אַלע שמר׳שטיק, מיט ווילדע קשיות, מיט פֿינסטערע פּירושים׳לעך. למשל מיט אַזאַ טייטש אויף „לא תבערו״ אַז עס פֿלעגט אויסקומען, אַז רויכען אום שבת איז כמעט אַ מצוה... אָט מיט אַזאַ אַפּיקורס פֿלעגען זיך מלאָכים ראַנגלען און איהם ניט בייקומען; אַזאַ אַפּיקורס פֿלעגט דעם מלאך־המות אַליין שטעלען אַ פֿייג און שטאַרבען אַ מיתה־משונה טאַקע אָהן תשובה און אָהן ווידוי. זעהט איהר, ווען עס זאָל ווערען אַ גאַנצער דור אַזעלכע אַפּיקורסים, וואָלט שוין משיח קיין ברירה ניט געהאַט און וואָלט געמוזט קימען. וואָס אָבער זעהט מען ביי איצטיגע אַפּיקורסים? — יורען פֿאָהרען און רויכען אום שבת — פֿאַסטען ניט אַפֿילו יום־כפור, עסען טרפֿות. פּרובט־זשע פֿרעגט אַזאַ אַפּיקורס.

— פֿאַר וואָס רויכסט דו אום שבת?

— ווייל איך וויל רויכען, — וועט ער אײַך ענטפֿערן.

— למאי פֿאָהרסט דו?

— ווייל איך וויל ניט געהן צופֿוס.

— למאי פֿאַסט דו ניט יום־כפור?

— ווייל איך וויל עסען.

קורץ און גוט, אָהן פּירושים; וואָרום האַפּט איהם אָן, קאָן ער אַפֿילו קיין עברי ניט און האָט שוין א״ב פֿערגעסען. אָט דאָס קאַלטבלוטיגקייט צו גאָט, צו דער אמונה, צו דעם חוב

וואָס ליעגט אויף יעדען מענשען צו גלויבען — און וואָס ניט איז פאַר אַ גאָט, אָבער דאָך גלויבען טיעף און ערנסט — אָט פון וואָס בעשטעהט אַ היינטיגער אַפּיקורס. אַ פאַרצייטיגער אַפּיקורס פלעגט עסען טרפות לשם השכלה, טראָגען אַ קורצען ראָק לשם השכלה, לייענען אַ בלאַט צייטונג לשם השכלה; און אַז אין פעטערבורג איז געוואָרען אַ חברה „מפיצי השכלה" פלעגט ער די לעצטע צעהן רובל אַוועקשיקען אַהין אַ נדבה און צונויפקלייבען ביי אַנדערע וויפיעל נאָר ס'איז מעגליך געווען נדבות פאַר דער חברה. און אַ איצטיגער אַפּיקורס? איבעראַל איז דאָס אַ גראָבער יונג, וואָס האָט אפילו ניט געהערט פון דעם וואָרט השכלה און אויב דאָס איז אַ מענש אַ געבילדעטער מיט אַ דיפּלאָם — איז וואָס טהוט ער? זענענדיג אַ סטודענט נעהמט ער אַליין נדבות, לערענט, עסט און טרינקט אויף דער חברה'ס חשבון און דערנאָך, ווערענדיג אַנ'אַדוואָקאַט, אַ דאָקטאָר, אַ אינזשענער און פערדיענענדיג הונדערטער און טויזענדער, דערמאָהנט ער זיך אַפילו ניט אויף דעם ברויט און זאַלץ, מיט וועלכע עס האָט איהם געהאָדעוועט די השכלה, און אַז מען דערמאָהנט איהם, מאַכט ער זיך תמ'עיוואַטע, און אַז אין צעהן יאָהר אַרום דערמאָהנט מען איהם אַז ביי דער חברה זענען נאָך גאַנץ ויינע ראָספּיסקעס, ענטפערט ער, אַז צעהן יאָהר איז אַ זעמסקע דאַוונאָסט און די ראָספּיסקעס זענען שוין בטל געוואָרען און געהט לאָדט איהם צום ונתנה תוקף...

אָט דאָס, זעהט איהר, איז שוין אַזאַ מיני אַפּיקורסים וואָס אַפילו די שדים אין גיהנם וועט נמאָס ומאוס זיין צו פּאַטשקען זיך מיט זיי, און פאַר משיח'ן טויגען זיי בודאַי אויף כפרות...

בלייבט בכן די ערשטע פרימעטאַ אויף משיח'ס צייטען. שתכלה פרוטה מן הכיס — עס זאָל ניט בלייבען אַ קאָפּיקע אין קעשענע: אוים געלד, אוים יודישע גבירים, יודישע בעלי־נדבות, וועלכע גאָט אַליין נעביך דאַרף צאָהלען וואָבער מיט פּראָצענט פון פעטע עליות, שטעדט ביים מזרח־וואַנד, אַתה־הראת'ס, ערשטע הקפות, ליאַרעמדיגע מי־שברך'ס און הייסע, פריש־צאַפּעלדיגע אל מלא רחמים'ס מיט אַ הספד פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער... אוים כבוד, אוים יחוס, אוים געלד און אוים בלוט... און הערט, איך בעט אייך, דאָס איז שוין טאַקע מקוים געוואָרען אויף דער וועלט, און וואו? אין שמוינעוועקע. . . . .
. . . .

III.

שנעל ווי אַנ'אָדלער איז געפלויגקן רייטענדיג אויפ'ן שענעם ווייסען עזעל דער גואל־צדק. וואַלד־אוים, וואַלד־איין . האָט זיך געצויגען דער לאַנגער, לאַנגער וועג, און זים ווי די שטימע פון אַ פיעדעל האָט געקלונגען משיח'ס קול מיט די ווערטער פון דעם ליעבען קאַפּיטעל „בשוב ה' את שיבת ציון“

— שיר המעלות —

האָט געזונגען משיח:

אז גאָט וועט אומקעהרען דאָס געפאַנגענעש
פון ציון, וועלען מיר זיין ווי אין חלום;
דעמאָלט וועלען אונזערע לעפּצען זיין פול מיט

פרייד און אונזער צונג — מיט געזאַנג;
דעמאָלט וועט מען זאָגען צווישען די פעלקער:
גרויסע וואונדער האָט גאָט געטהון מיט זיי!
גרויסע וואונדער האָט גאָט געטהון מיט אונז
און מיר וועלען זיך פרעהען:
קעהר־אום, גאָט, אונזערע געפאַנגענע, אַזוי
ווי שטראָמען אין דרום־זייט;
די וועלכע האָבען געזייהט מיט טרעהרען,
וועלען שניידען מיט פרייד;
דער, וואָס האָט וויינענדיג געטראָגען די
קערנער, וועט זיך אומקעהרען מיט געזאַנג
טראָגענדיג די גאַרבען.

הויך און פריי, זיעס און ליעב האָט זיך געגאָסען משיח׳ס קול איבער די בערג און טהאָלען, וועלדער און פעלדער, טייכען און אָבגרונדען... מיט פורכט און מיט פרייד האָבען זיך גע־צויגען צו איהם

דער הימעל, די שטערען,
דער באַרג און דער טהאָל,
צו פיהלען, צו הערען
זיין געטליכען קול . . .

וואַלד־אוים, וואַלד־איין האָט זיך געצויגען דער גרויסער לאַנגער וועג, אין וואָס ווייטער איז אַלץ ליכטיגער און ליכטיגער געוואָרען משיח׳ס פּנים ביז ער איז געקומען אין שמוינעווקע...

און בשעת ער איז אַריינגעפאָהרען אין שמוינעווקע, האָט זיך שוין דאָרט די אסיפה געענדיגט און טאַקע אַזוי ווי עס דאַרף

צו זיין: יודען האָבען געריסען איינער בײַ'ם אַנדערן באָרד און פאות, פייערדיגע קלעפּ, געבראָטענע פּעטש, קללות און חרמות האָבען זיך געשאָטען ווי באָב...

איינער האָט געשריען: „אויף דער תּלמוד־תּורה!"

דער אַנדערער: — „אויף דער שוהל!"...

דער דריטער: — „אויפ'ן בית־עלמן!"...

דער פּ׳ערטער, דער פינפטער האָבען אונטערגעהאָלפען דעם ערשטען און דעם צווייטען... און העכער פון אַלע קולות זענען געגאַנגען אַ געשריי פון ווייבער און אַ ביטערער געוויין פון קליינע קינדער... די גאַס איז געגאַנגען חאָדראָראָם און די ערד האָט געציטערט . . . .

„— ניין — האָט געזאָגט משיח — איך בין געקומען צו פריה"...

ער האָט אומגעקעהרט דאָס עזעל און איז אַוועק צוריק...

אין חלום.

א באבע־מעשה פון משיח'ס צייטען.

I.

נאך מלוה־מלכה.

שבת־צו־נאכט'ס אין א שטעדטיל אויפ'ן טייך דניעפּר, איז געזעססען ביי'ם טויער פון רב אברם־שלום דעם גביר'ס הויף ישראליק דער סטאראָזש.

ליכטיג און שטיל איז געוועזן די שענע זומער־נאכט. א ליעבע פרישע קיהלקייט איז צוגאסען געוועזן אין דער לופט און א זיסער דרימעל האט ארומגעוויקעלט די אַ־טע אקאציעס און די גרויסע, הויכע טאפּאָליעס אין רב אברם־שלום'ס גאָרטען.

דאס גאנצע שטעדטיל איז שוין געשלאפען שטיל און רוהיג אזוי ווי עס שלאפט זיך אין א קיהלען זומער־אָווענד נאך א לאנ־גען הייסען טאג, אפילו ביי'ם אפטייקער איז שוין געוועזן פינסטער אין זאל — א סימן, אז מען האט שוין דאָרטען אויך מלוה־מלכה געוועזן מישטיינס־געזאגט, דאס הייסט געענדיגט די אָקאָ מיט'ן ראמס, די געסט אוועקגעגאנגען אהיים און דער בעל־הבית געלעגט זיך שלאפען.

ישראל׳יק, אַ יוד פון אַ יאָהר פיער־פינף און זעכציג, אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט אַ שיטער גרוי בערדיל און מיט אַ בעלמע אויף דער לינקער אויג, איז אַ האַלבע שעה צוריק אַרויסגעגאַנגען פון הויף, צוגעמאַכט די פאָרטקע און געטהון אַ לאַנגען הילכיגען פייף. אויף דעם פייף האָט זיך דערהערט אַ פרעהליכער ביל מיט אַ קוויטש, פון אונטער׳ן דעם טויער איז אַרויסגעקראָכען אַ היבש קאָלטונאָוואַטע הינדטעל, איינגעוועלגערט אין היי און אין שפענדליך און האָט גענומען שפרינגען און טאַנ־צען אַרום ישראל׳יקען.

ישראל׳יק האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ גראָבען אַלטען סוואָ־לאָק. וואָס איז שוין כמה יאָהרען געלעגען דאָ בײ׳ם טויער, האָט אַרויסגענומען פון בוזעם אַ פלעשעלע, אָבגעשטעקט עס און צוגעלעגט צו די ליפען.

דאָס הינדטעל האָט אויפגעהערט צו טאַנצען, האָט אויפ־געהויבען די אויערליך מיט׳ן פייכטע׳, שוואַרצען נעזיל און אָב־געשטעלט זיך קוקען — וואָס טהוט דאָס ישראל׳יק.

ישראל׳יק האָט אָבגענומען פון מויל דאָס פלעשעלע, אָב געדיכעט זיך און מיט אַ שמייכעלע אַ קוק געטהון אויפ׳ן הינטעל.

— ווילסט?... פע, באַרבאָסקע, משקה ניט פאַר דיר... אַ כלב טאָר ניט... אַ יוד להבדיל — יאָ... אַ יוד איז מלוה־מלכה... נאָר וואַרט אויס, איך האָב עפּעס נאָך, אויף וואָס דו ביסט אויך אַ מבין... אָט נאַ — אַ שטיקעל קיבעל. פערביים... ישראל׳יק זאָל לעבען האָט גענומען אַ טרונק בראָנפען אין דו,

באַרבאָסקע, פערביים... אָט אַזוי, כּלב, נישקשה, מענסט אויך הנאָה האָבען פון דער בעל־הבית׳טעם קיכלעך... עס, צוציקיל, עס, און לאָז דיר טאַקע וואוהל בעקומען... אָח־אָח־אָח, גאָטעניו! וויפיעל דאַרף אַ מענש אין גאַנצען? אַודאי, אַלערליי מענשען פאַרהאַן און יערעס גאָטס׳בעשעפעניש האָט זיך זיין בעדערפעניש: רב אַברם־שלום דער גביר דאַרף קאַזיאָנע פּאָד־ריאַדען; מיכל דער מלמד — תּלמידים, גלאָזבערג דער אַפּטייקער — רעצעפּטען... און וואָס דאַרף ישראליק דער סטאָראָזש — דאָס הייסט, איך טאַקע? גאָר נישט... גאָ־אָר נישט, איך, ישראליק, דאַרף זיצען נעבען טויער און קוקען אויף דער לבנה... סקאָצעל קומט, גוט נ׳אָווענד לבנה׳לע! וואָס מאַכסטו? ווי געהט עס דיר?... ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען, דאָס איז נאָך פון נח׳ס צייטען אָן — ס׳הייסט איך מיט דער לבנה... איהר געדענקט דאָך בשעת דעם מבול — געגאַנגען פאַרלעכוויז: אַ הענדיק מיט אַ הענדיטשקע, אַ מלמד מיט אַ ציעג (וואָס גרייזשעט אָב די יונגע בוימעליך...), אַ קברות־מאַן מיט אַ קאַטשקע (ווייל זי האָט אויך ליעב „דעם טרונק״...), און איך, ישראליק, ווייסט איהר, מיט ווען? — מיט דער לבנה... לאַכט ניט! צוואַנציג יאָהר שוין, אַז עס לעבט זיך אָט דאָס שענע פּאָריל: איך און זי; איך זיץ ביי׳ם טויער און זי אין הימעל; יעדען אָווענד געהען מיר אַרוים ביידע צו היטען רב אַברם־שלום׳ס פערמעגען... באַרבאָסקע — זאָגט איהר? עט אַ לא־יתחרצ׳ל... גלאַט אַזוי, על פּי מנהג: אַ סטאָראָזש דאַרף האָבען נעבען זיך אַ הינטעל כּמו אַ גוטער יוד להבדיל—אַ גבאי, אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: בגבאי יבא, בגבאי יצא... אַ הונד איז בכלל ניט אַ יודישע זאַך... באַרבאָסקע! ציץ, ממזר! עהע,

איהר זעהט? אַ הונד האָט מוֹרא פאַר אַ יודען! און אַקעגען דעם וואָס איהר זאָגט: גנבים, איז ביי אונז אין גאַנץ הוֹשענא׳ווקע, זינט איך בין אַ סטאַראָזש, געווען סך־הכל דריי גנבות: אַ קוואָטש־קע מיט זיעבען הינדעלעך, אַ פאַלומישאָק מיט שבת׳דיגע פיש און אַ קוגעל אין אַ זעקעלע. און וואָס מיינט איהר? אפשר גלאַט אַזוי פערפאַלען געוואָרען? ניין, ברידער, כמעט אַלץ ראַזסליע־דעוועט: די קוואָטשקע מיט די הינדלעך האָבען גע׳גנב׳עט ציגיינער,— זיי קומען צו אונז צייטענווייז נעהמען אַ פּאַטשינקע: לייטען אַ סאַמאָוואַר, פערגיסען אַ לאָך אין אַ סקאָוואָראָדקע און אַגב אורחה טאַקע עפּעס אַנטלייען איך — על מנת להחזיר, דאָס הייסט: אָבגעבען צוריק אַז מען וועט חאַפּען... דעם פאַ־לומישאָק מיט די פיש ווייסט מען עד היום ניט ווער. נו־נו, איך האָב געהאַט מיט דעם פאַלומישאָק צו זינגען און צו זאָגען!... די גנבה האָט זיך געטראָפען ביי אונזערן אַ שכן, ביי אייזיקען דעם זאַאיקאָוואַטען. אַ גאַנצען חוֹדש נאָכאַנאַנד האָט ער מיך ניט געלאָזט לעבען: „ס־ס־סטיטש, אַז־ז־ז־אַ העכט! אויף זעקס און ד־ד־דרייסיג ק־ק־ק..." — „כפּרוֹת געטויגט?" — זאָג איך. „וו־וו־ווער אַליין אַ כ־כ־כפּרה! — שרייט ער — אויף זעקס און ד־ד־דרייסיג קאָפּיקעס... אַ פ־פ־פרישער, אַ ל־ל־לעבעדיגער..."— „אַ לעבעדיגער? — זאָג איך — אַוועקגעשוואומען, רב אייזיק! — אַ מאַך געטהון, זאָג איך, מיט׳ן ווידעל און אַוועק צוריק אין טייך אַריין..." — „און דער פ־פ־פאַלומישאָק, גזלן?! ד־ד־דער פאַלומישאָק אויך אַ־אַ־וועקגעשוואומען?!?"... כ׳האָב פון איהם, זאָג איך, געהאַט קאַלט און וואַרים... איז האָט איהר אייך צוויי גנבות; און די דריטע, דעם קוגעל -- ווייסט איהר ווער? חהע־חהע־חהע!... דעם קוגעל האָט אַוועקגעלאַטכענט אָט טאַקע

ער, מיין באַרבאָסקע, אַ מפּלה אויף איהם!... זומער-צייט, שבת־שירה, די פויגעלעך פרעהען זיך, שפּרינגען פון די דעכער אין הויף אַריין, עסען גרעטשענע קאַשע, ווי דער מנהג איז, און זינגען שירה... נחמה נחום-געציעס... אַ בעל-הבאָנדע מישטיינס געזאָגט! אַרויסגענומען דעם טשאָלענט, די יויך דער-לאַנגט צו׳ם טיש און דאָס זעקעלע מיט׳ן קוגעל אַנידערגעשטעלט אין קיך אויף דער באַנק אָבקיהלען... מיין כלב זעהט — די טהיר איז אָפען... אַריין פּאַוואָלינקע און אַוועק מיט׳ן קוגעל אין אַ ווינקעלע פון יענער זייט באָד און, פערשטעהט איהר מיך, אַ לעק ניט איבערגעלאָזען... נחמה איז געקומען צו לויפען אַ פער׳סמ׳טע — זי מוז איהם שלאָגען, הרגענען!... ניין, זאָג איך, נחמה׳ניו, שלאָגען ניט, זידלען זידעל איהם אָן וויפיעל עס וועט אין איהם אַריין... וואָס? אפשר ניט גערעכט? וואָס-זשע טהוט אַ נאַרישע יודענע? האָט זי מיר געמאַכט אַכטצעהן מי-שברך׳ס, און דער קוגעל איז געבליבען ביי באַרבאָסקען... באַרבאָסקע! — זאָג איך — אָחינו אַתּה! ביז איצטער, זאָג איך, שוין אויף דור־דורות אַ יודישער כלב, און אַז מיר וועלען געהן קיין ארץ־ישראל נעהם איך דיר מיט, ווי איך בין אַ יוד! וואָס איז? אין ארץ־ישראל דאַרף מען קיין כלבים ניט? אודאי ווילט זיך קיין סטאָראָזש דאָרט ניט זיין; דאַנקען גאָט, אָבגע-דיענט דאָ אין גלות ביי רב אברם־שלום׳ען צוואַנציג יאָהר. . כ׳לעבען, גענוג... וויפיעל דען איז מחויב אַ יוד?... צוואַנציג יאָהר אָבגעזעסען ביי׳ם טויער און געקוקט אויף דער לבנה, שלאָפען — אַזאַס! סמייע ניט אַנ׳אויג צומאַ-כען... זיץ, ישראל׳יק, זיץ און זינג מיט׳ן אַלטען ניגונ׳דיל:

די לבנה שיינט אין הימעל
און ישראל'יק זיצט ביים טויער...
וואך, ישראל'יק! ניט אַ דרימעל!
וואך, האַלט אָפען אויג און אויער.

זיס און רוהיג שלאָפט ביז מאָרגען,
רוהט זיך־אויס, רב אברם־שלום!
ווייט און פריי פון אַלע זאָרגען
זעהט אין שלאָף אַ גוטען חלום.

קיין גערויש און קיין געטימעל
ועט ניט גרייכען אייער אויער:
די לבנה שיינט אין הימעל
און ישראל'יק זיצט ביי'ם טויער...

ישראל'יק זיצט זומער־צייט און קלויבט נחת קוקענדיג ווי די לבנה שיינט, און די ליכטיגע שטערענדליך שפיעגלען זיך אָב אין די קאַליוזשעס אויף דער גאַס, ישראל'יק זיצט ווינטער ביי נאַכט איינגעהילט אינ'ם אַלטען טולעפּיל, אויף וועלכען עס איז ווי דער פסוק זאָגט, ממזרח שמש ועד מבואו, פונ'ם קאָל־נער ביז דער שפּיץ פּאָלע, פעמון ורמון, אַ לאָך און אַ לאַטע—, ישראל'יק זיצט און הערט זיך צו צו דעם לאַנגען נגון וואָס עס זינגט דער קאַלטער ווינד — וואָס וויינט ער אַזוי, וואָס יאָ־מערט ער?... צוואַנציג יאָהר הערט זיך צו ישראל'יק צו דעם לאַנגען ליעדעל און ער דערמאָהנט זיך אויף אַלע לויה'ס, וואָס זענען געוועזען אין הושענא־זוקע אין די צוואַנציג יאָהר, אויף דעם ביטערען געוויין פון די אַלמנות מיט די יתומים נעביך... און ישראל'יק שלאָפט ניט... ישראל'יק טאָר ניט שלאָפען. וואָרום... שאַ! איך וועל אייך דערצעהלען בסוד, אז מיר האָט

זיך שוין געמאַכט אַמאָל אַנטשלאָפען ווערען — און וואָס האָט זיך מיר דעמאָלט געחלומ'ט?! אוי־אוי! איהר מעגט עס אויס־הערען:

II.

דער ארץ־ישראל־יוד.

געוועזען טאַקע אויך שבת־צו־נאַכט'ס, נאָר אָסיען־צייט טיעף־טיעף אָסיען... אַ רעגען מיט אַ פרעסטיל, אַזוי ווי אין פסוק שטעהט — פינסטער און גליטשיג און אַ ניזאָווע ווינטעל דערצו... אַ גן־עדן, אַ חיות, עס נעהמט דורך ביז'ן ביין, און געוועזען איז דאָס טאַקע סך־הכל אין אַ וואָך אַרום נאָכ'ן פּאַ־לומישאָק מיט די פיש... מילא שלאָפען, פערשטעהט זיך, האָט מען ניט געטאָרט... אַ קיצור, אָנגעטהון מיין טייערען שאָפּען־פעלץ, פון די קעצענע סויבלען, גוט אונטערגעגאַרטעלט זיך, אַ פייף געטהון מיין לא־יחרץ און אַריינגעקראָכען אינאיינעם מיט איהם אין סטאָראָזשקע. מיין לבנה'לע זאָל לעבען ניטאָ: זי האָט פיינד אַ ניזאָווע ווינטעל... איז זיץ איך מיר אין סטאָראָזשקע און בורטשע מיר אונטער דער נאָז אַ שטיקעל זמירות מישטיינס געזאָגט... ווי זאָגט ער דאָרטען? חדש ששוני אל נא — בעניי מיין פרייד, גאָטעניו! לחם לאכול — אַבי, זאָגט ער, רבונו של עולם, פון הונגער ניט שטאַרבען, ובגד ללבוש — און אין אייגענע תכריכים, אוי, פאָטער־האַרציגער, בעגראָבען ווערען... און אַז שוין גאָר גוט, איז אַ סך נעביך דאַרף אַ יוד?

אַבי — אַבי — אַ ביסעלע בראַנפען

מיט אַ שטיקעלע לעקעך...

אָח-אָח-אָח! כּל-זמן מען לעבּט ווילט זיך... אַ קיצור, זיץ איך אין סטאָראָזשקע... נאָר איך פיהל, אַז ס׳פּאַלט אויף מיר אָן אַ גענעץ — עס צורייסט מיר ממש, דאָס. מויל... „ישראל׳יק — זאָג איך צו זיך אַליין — געדענק, זאָג איך, נאָר ניט שלאָפען... פערגעס ניט דעם פּסוק: זכרנו את הדגה — דעם פּאָלומישאָק הייסט עס מיט׳ן העכט... נאָר שאַ! — מיר דאַכט זיך עמיצער געהט... האַ? מען רופט מיך... איך טהו אַ קוק און בין נשתומם געוואָרען: נעבּען דער סטאָראָזשקע שטעהט אַ א ר ץ-י ש ר א ל-י ו ד! טאַטעניו! אַ ירושלמי מיט אַלע פּיץ-פּיצלעך — אין אַ חאַלאַט מיט אַ גרינעם גאַרטעל, דעם קאָפּ פערוויקעלט מיט אַ האַנדטוך אין רויטע און ווייסע פּאַסען — אַ פּאָרמאַלנער ירושלמי... דער פּנים זיינער אַ אויס-געדאַרטער ווי אַ שטיקעל פּאַרמעט, נאָר אויגען אַ פּאָר לייכטען, בּלישטשען אַזוי ווי די האָלאָוועשקעס...

— ישראל׳יק! — זאָגט ער און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ — ישראל׳יק, דו שלאָפסט?

— נאַט אייך אַ נייעס! טראַכט איך מיר — אַ ירושלמי און רעדט פּראָסט יודיש אָהן אַ וואָרט תּרגום-לשון...

דו שלאָפסט, ישראל׳יק! זאָגט ער ווידער אַמאָל און ער קוקט מיר גלייך אין פּנים אַריין אַזוי רחמנות׳דיג, אומעדיג, אַז עס נעהמט מיך אָן בּיי׳ם האַרצען...

— פון וואַנעט — קלער איך — האָט ער זיך גענומען

אין מיטען דריגען ביי אונז אין הושענא׳וועקע? און עס קומט מיר אריין אין קאָפּ, אַז מען דאַרף איהם שיקען צום רב, ווי דער מנהג איז מיט ארץ־ישראל־יודען.

נאָר דער ירושלמי אַפּנים שטויסט זיך אָן וואָס איך קלער:

צו׳ם רב, מיינסטו? — מאַכט ער צו מיר — איך בין שוין געוועזען ביי׳ם רב... איך האָב אַפּילו פריהער געוואוסט אַלץ וואָס ער וועט מיר ענטפערן...

— איהר קלויבט — פרעג איך — נדבות אויף ארץ־ישראל? טאָ וואָס־זשע געהט איהר אַרום ביי נאַכט?

— נדבות אויף ארץ־ישראל? — זאָגט ער, און זיין פּנים ווערט מיט אַמאָל אַזוי העל און ליכטיג. גלייך ווי עס וואָלט אויף איהם אין דער מינוט געפאַלען די שיין פון מזרח־זייט, — יאָ, ישראל׳יק, איך קלויב נדבות; ווייסטו אָבער וואָסערע? ניט קיין קופּערנע, ניט קיין זילבערנע... ניין, ישראל׳יק, איך קלויב גוטע, ערנסטע יודישע הערצער, ריינע, ליכטיגע יודישע גע־דאַנקען, טיעפע, הייסע, כשר׳ע אמת־יודישע געפיהלען... און געהען געה איך אַרום טאַקע נור ביי נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין יעדעם ווינקעלע און עס רוישט דער ווינד, און עס גיסט אַ שלאַקס־רעגען... אין יענע נעכט, ווען קינדער אין די וויגעליך חאַפּען זיך אויף פון שלאָף, ציטערן און שרעקען זיך פאַר׳ן וואָיען פונ׳ם ווינד, ציהען אוים די הענדטעליך צו דער מאַמעס ברוסט צו בעהאַלטען זיך, אין איהרע אָרעמס... אין יענע נעכט, ווען אַלטע לייט הויבען אָן צו דערמאָהנען זיך אויף די פערגאַנגענע גליקליכע יונגע יאָהרען, אויף דעם ווי

נאַריש זיי האָבען פערבראַכט די בעסטע צייט, די טייערסטע צייט פון לעבען; אין יענע פינסטערע, בייזע נעכט, ווען ניט זעלטען אפילו דעם געזונדען און יונגען מענשען חלום'ען זיך עפּיס אַזוינע שווערע, שרעקליכע חלומות... אַט אין די נעכט, ישראל'יק, געה איך אַרום צווישען יודען און קלייב מיינע נדבות... איך שטרעק אויס מיינע שוואַכע, אויסגעדאַרטע הענד און בעט, בעט: „— יודען, גיט אַ נדבה!"...

אַט בלאָנדזשעט אַ רייזענדער... שלאָף ווי אַ קינד
און עלענד איז ער אויף דער וועלט.
עס שלאָגט איהם דער האָגעל, עס רייסט איהם דער ווינד,
ער זעהט ניט קיין איינציג געצעלט,
קיין איינציגעס פייעריל... פינסטער און קאַלט...
אַח! זעהט, ווי פער'חשב'ט איז ער און ווי אַלט!...
יודען! גיט אַ נדבה!

עפענט־אויף אייער טהיר, לאָזט אין שטוב איהם אריין,
עפענט־אויף אייער הארץ פאַר זיין לייד, פאַר זיין פּיין;
זאָגט איהם: „ברודער! פערגעס אויף דיין נויט;
אונזער טיש איז פאַר דיר, עס מיט פרייד אונזער ברויט"...
יודען! גיט אַ נדבה!...

עס שלעפּט־זיך אַ רייזענדער... ס'איז אויף דער ערד
קיין אָרט ניט געבליעבען, וואו גאָט
האָט איהם נאָך צו מאַטערען זיך ניט בעשערט
אין אויסשטעהען צאָרן און שפּאָט.
און ער קען ביז איצט נאָך ניט זאָגען: „איהר זעהט?
דאָס שטיקעלע לאַנד איז מיין אייגענס; דאָ שטעהט
מיין הויז... דאָ וועט קומען אַנ'עק
צום ביטערען לעבען אין נויט און אין שרעק"...
יודען! גיט אַ נדבה!...

יודען, יודען! בעטראַכט אייער לעבען... בעטראַכט,
אוי, ווי פינסטער און לאַנג איז די נאַכט!...
ביי דער טהיר ווי אַ יתום אַנ׳אָרעמער שטעהט
אייער אייגענעם גליק, אייער אייגענע פרייד...
יודען! גיט אַ נדבה!...

— וואָס־זשע מיינסטו, ישראליק, זאָגט דער רב? — „פער־שטעהט איהר מיך — זאָגט ער — ווי הייסט? אַ שייכות צו זאָגען: נ י ט ו ו ע ל ע ן אין ארץ־ישראל?!... וואָסער יוד וויל דאָס ניט אין ארץ־ישראל? נאָר איהר זייט דאָך, זאָגט ער, גע־קומען צו מיר ניט ווי צו אַ געוועהנליכען, פראָסטען יודען, איהר פערלאַנגט דאָך פון מיר, אַז איך זאָל אַלס אַ רב, אַ מרא דאַתרא, אונטערהאַלטען ביי׳ם עולם דעם רעיון... איז דערויף מ׳יז איך אייך זאָגען, אַז ניט נור איך אַליין, נאָר אַלע אונזערע רבנים, דיינים, גוטע־יודען ק ע נ ע ן ניט זיין צופריעדען מיט דעם, וואָס איהר ווילט אויפטהון... גלויבען אין ביאַת־המשיח, וואַרטען אויף משיח׳ן — דאָס יאָ: נאָר פערשטעהט איהר מיך, דאָס „גלויבען" און דאָס „וואַרטען" זענען שוין אזוי טיעף איינ־געוואַקסען ביי אונז אין האַרצען, אַז נאָך משיח׳ס קומען, דאַכט זיך, וועט בלייבען עפּיס אַזוי ווי אַ ליידיג, פּוסט אָרט ביי׳ם יודען אין קאָפּ און אין האַרצען... שווער, שווער, אַז דאָס פאָלק זאָל פערשטעהען, אַז יעדער פראָסטער יוד דאַרף אַליין העלפען משיח׳ן צו קימען און אויסצולייזען אונז פון גלות... היינט נעהמט אַ רב, אַ גוטען יודען, וועלכע ווי דאָס פאָלק גלויבט, האַלטען־אונטער דעם פראָסטען עולם מיט זייער פרומ־קייט, מיט זייער תורה און מעשים־טובים און זייער זכות איז גורם צו פערגרינגערן דעם גלות — איהר פערשטעהט דאָך

אליין, אַז אַ היינטיגער רב טויג לגמרי נור פאַר חוץ־לארץ: אַלץ וואָס ער האָט זיך געדאַרפט אויסלערנען צו בעקומען סמיכות אויף רבנות, געהערט נור צו חוץ־לאָרץ; דאָס גרעסטע וואָס אַ היינטיגער רב ווייסט, איז עטליכע אַלטע שאלות ותשובות, וואָס האָבען אַנ׳אָנהאַנג טאַקע ווידער אַמאָל נור מיט חוץ־לאָרץ... ווייסט דען אַ היינטיגער רב חאָטש אַ טויזענד־חלק פון דעם וואָס עס איז פאָרגעקומען מיט יודען אין די לאַנגע הונדערטער יאָהרען פון אונזער גלות? און טאַקע גופא אין ארץ־ישראל נאָך ביז׳ן חורבן און פאַר׳ן גלות? אַ רב ווייסט אַקוראַט דאָס, וואָס ס׳ווייסט יעדעם הדר־יונגעל, יעדע יודענע:

ס׳איז געווען אַ בית־המקדש און מען פלעגט ברייגגען קרבנות; דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען און יודען זענען פערטריבען געוואָרען אין גלות.

אָט דאָס איז אונזער געשיכטע,
יודען דאַרפען זיין פרום און מקיים זיין תרי״ג מצוות
אָט דאָס איז אונזער גלויבען,
יודען דאַרפען וואַרטען אויף משיח׳ן,
אָט דאָס איז אונזער האָפנונג.

ווי־זשע ווילט איהר אַז אַ רב זאָל אָנהויבען זאָגען דעם עולם: „— יודען! שטעהט אויף! ניט דעם רב׳ס פרומקייט און ניט דעם גביר׳ס גוטסקייט וועלען אייך אונטערהאַלטען און ברייגגען צו אַ צוועק, — אַליין, אַליין מיט די אייגענע הענד דאַרפט איהר זיך נעהמען צו דער אַרבייט און אָנגרייטען פאַר משיח׳ן דעם מאַטעריאַל, פון וועלכען ער וועט, אַזוי ווי דער שמיעד פון אייזען, אויסקאָוען פאַר אייך אַ נייעם, ליכטיגען

מזל, אַ ניי, זים לעבען אָהן ענמת־נפש, אָהן שרעקעניש אויף יעדען שריט און טריט"... אַזאַ רב וועט דאָך אויסזעהן ווי עפּיס אַ פּשוט'ער משוגענער... און ווייסט איהר נאָך וואָס? — איינם מעג אַזאַ רב זיין בטוח, אַז ער וועט אראָבפליהען פון רבנות, אַזוי אַז ער אַליין וועט אַריין אין קרוקאָוו און די יאַר־מעלקע זיינע אין בויבעריק... געהט אַריין זייט מוחל צו רב אַברם־שלום'ן צו אונזער שטאָדט־גביר: אַ שענע נדבה אויף ארץ־ישראל וועט ער אַודאי געבען, און אַז איהר וועט איהם זאָגען דאָס וואָרט „גלות", וועט ער טהון אַ טיעפען־טיעפען זיפץ; פּרובט אָבער הויבט אָן צו ריידען טאַקע ערנסט וועגען „ביאַת־המשיח", וועגען אַ שטיקעל אייגען לאַנד, וועגען אַ שטיל ווינקעלע, וואו יודען נעבעך זאָלען זיך קאָנען אָברוהען פון דעם אייביגען בלאָנדזשען און מאַטערן זיך אויף דער וועלט...

רב אַברם־שלום, פערשטעהט איהר מיך, איז אַ מענש אַ וועלט־ליבער, איז געווען אין די גרויסע שטעדט און איז בעקאַנט מיט די גרעסטע לייט; יודען אַזעלכע ווי רב אַברם־שלום וועלען אייך זאָגען:

„— זעהט איהר? אַט די מעדאַל האָט מען מיר געגעבען אין ארץ־כשדים פאַר אַ נדבה אויף אַזאַ מין בנין, וואוהין מען לאָזט אַ יודען אַפילו צו דער טהיר ניט צו... פּאָטשאָטנע גראַזש־דאַנסטוואָ האָב איך בעקומען אין מלכות יון פאַר נאָך אַ נדבה אויף נאָך אַ בנין, צו וועלכען אַ יוד וועט אַליין נאָהענט ניט צו־געהן... חוץ דעם האָב איך אָרדענס פון וואַנען איהר ווילט: פון קיטאַי דעם גרינעם פּיפּערנאָטער און פון סיאַם דעם ווייסען העלפאַנד, און פון דער ענגלענדערין דעם לייב מיט'ן הירש אַזוי ווי מען מאָלט אויף אַ „מזרח", און פון דעם טערק, און

פונם גרעק און פון דער מלכה־שבא... דאָ האָב איך צוגע־
שטעלט פּאָדמיאָטקעס פאַר'ן חיל בשעת גג־ומגג האָט מלחמה
געהאַלטען מיט ושתי המלכה, דאָרט האָב איך געבויט אַ באַהן
פון רפידים ביז... ווי רופט מען עס דאָרטען?... אין שושן־
הבירה האָב איך געמאַכט אַ באַנק און חרבונה זכור לטוב האָט
מיר אויסגעהאַנדעלט בײַ אחשורוש'ן אַ פּאָחוואַלניע־ליסט,
און טאַקע בײַ עמלק'ן אַליין שפּיעל איך אין קאָרטען אין דוואָ־
ריאַנסקען קלוב, און מיט יתרו'ן און מיט בלעם'ן בין איך זאַ־
פּאַני בראַטאַ... היינט פרעג איך אײַך — זאָגט שוין אַליין —
זאָל איך דאָס אַלץ אַוועקוואַרפען, נעהמען טלית און תפילין און
געהען — וואוהין? אין די עטליכע סמאַרקאַטע דערפליך, וואו
יודישע קינדער אַרבייטען ווי די פויערים, גראָבען מיט דער נאָז
די ערד צו בעקומען אַ שטיקעל ברויט?... אלא וואָס?
אַ מ ד י נ ה: יודען זאָלען האָבען אַ אייגענע מדינה?... ווייסט
איהר וואָס? געהט אײַך געזונדערהייד אַהין פון וואַנען איהר
זענט געקומען... פאַר מיר איז דאָס קיין פּלאַן ניט... דאָס
בעסטע וואָס מען וועט קענען בעקומען אין אײַער מלוכה בלייבט
דאָך ווידער אַמאָל דער אייגענער „מגן־דוד“, נו, האָט איהר
דאָך געזעהן מיינע „מגן־דוד'ליך“... טאָ לאָזט מיך צו רוה,
בלעבען.. אַ גוטע נאַכט!“...

— דו פערשטעהסט, ישראליק? . . . .

. . . .

III.

„ער פערשטעהט"...

— אוי אוי! נאָך ווי אַזוי איך פערשטעה! אמת, פון די גרויסע חכמים בין איך קיינמאָל ניט געוועזען. נאָר וואָס הייסט, „אַ יודיש הארץ" — דאָס ווייס איך, וואָרום איך פיהל ווי עס ציהט, עס ציהט און ציטערט ווי דאָס פיצעלע קינד אין וויעג און וויינט, חלש'ט, בעט זיך צו דער מאַמען... עפּיס אַ שפּיע־לכיל, זאָגען: אַנ'אייגען שטיקעל ערד, אַ שטיל, רוהיג ווינקעלע, וואו איך, ישראל'יק רב אַברם־שלום'ס סטאָראָזש, וועל איך ווערען אַ שטיקעל בעל־הבית צו לייטען־גלייך, ניט דאַרפען זיצען אין דער סטאָראָזשקע מיט צוציקען און יעדען אָווענד מחדש זיין די לבנה... וואָס מיינט איהר? איך ווייס גאָר ניט אַפּנים וואָס בעטייט אַנ'אייגען שטיקעל בעל־הבית'ישקייט, דאָס אייגען „ביסעל אָרימקייט" ווי יודען זאָגען?... נאָר איך פערגעס אָבער ניט דערביי, אַז איך בין סך־הכל ישראל'יק דער סטאָראָזש און בין אַ יוד, און אַ יוד דאַרף הערען דעם רב און פאָלגען דעם גביר, זאָלען לעבען און געזונד זיין. דער ערל דער חאָחאָל זינגט אַ ליעדעל, וואָס אויף יודיש קומט עס אויס כמעט אַזוי:

דער מאַן (קומענדיג פון מאַרק):
— אָט נאַ, אַ העכט! פיל־אָן און קאָך!
דאָס ווייב:
— אַ העכט?! — אַ הענדיק איז דאָס דאָך!
דער מאַן:
— נו, ביסט גערעכט, נו, ביסט גערעכט,
און לאָז אַ הענדיק זיין דער העכט...

צווישען אַ הענדיק און אַ העכט איז אַוראי אַ חילוק, נאָר אַז דער רב זאָגט, דאַרף ישראליק הערען און אַז דער גביר הייסט, דאַרף ישראליק פאָלגען; אַזוי האָט מיך געלערענט די מאַמע מיינע עליה־השלום. זי איז געווען אַ קלוגע און אַ פרומע יודענע... און אַז ישראליקען חלומט זיך עפּיס, כמו למשל דער ארץ־ישראל־יוד, דאַרף ער אָבווישען די ליפּען און מאַכען אַ שווייג, וואָרום, ווי דער פסוק זאָגט: כי לכך נוצרת, מאַכט רש״י: וואָרום אויף דעם ביזטו דאָך אַ סטאָראָזש, און אַ סטאָראָזש דאַרף זיצען מיט צוציקען און היטען רב אַברם־שלום׳ס פערמעגען און ניט שלאָפען, למען השם ניט שלאָפען, כדי עס זאָלען זיך איהם ניט חלום׳ען קיין ווייס איך וואָסערע נאַרישע חלומות און עס זאָלען ניט פערפאַלען ווערען קיין פּאָלומישאָקעס מיט פיש און אַ יוד נעבּיך זאָל ניט קומען חס־ושלום צו אַ חילול־השם — בלייבען אַ שבת אָהן געפילטע פיש... און אַ קעגען דעם וואָס איהר זאָגט: עס ציהט דאָס האַרץ, עס גלוסט זיך חאָטש אַ ביסעלע גליק, חאָטש אַ שטיקעלע זים לעבען צו גע־ניסען, איז זענט איהר טאַקע אַודאי גערעכט, נאָר — שאַ, שטיל... לא תחמוד, ישראליק! — זאָגט דער פסוק... שלאָפט־זשע, יודען! שלאָפט, רב אַברם־שלום.

קיין גערויש און קיין געטימטל
וועט ניט גרייכען אייער אויער;
די לבנה שיינט אין הימעל
און ישראליק זיצט ביי׳ם טויער...

. . . .

*   *

*

קאַלט, נאַס אין פינסטער איז די טיעפע, שוואַרצע נאַכט, גאַנץ הוֹשענא׳ווקע שלאָפט און חראָפּעט... דאָס ניזאָווע ווינטעל בלאָזט אין די איינגע, שמוציגע, קרומע געסליך, — טהוט אַ קלאַפּ מיט אַ האַלב־אָבגעריסענעם לאָדען, פליהט אַריין אין אַ קוימען פון אַ קליין, אַלט שטיבעל, דרעהט זיך אויס און פליהט ווייטער... פון אַ הינטער־געסיל גיסט זיך אַ שטילע, אומעדיגע שטימע:

„אוי, טאַטעניו־פאָטער! אַ שטיקעלע גליק,
אַ ביסעלע נחת צו זעהען!...
גענוג שוין אַ בעטלער צו זיין אויף דער וועלט,
גענוג אין די הייזער צו געהען!...

גענוג שוין אין שכנות צו וואָהנען; גענוג
צו ציטערען אייביג אין שרעק,
אַז אָט ווערט אין כעס דער הויז־בעל־הבית
און מאַכט דיר פון אַלץ שוין אַנ׳עק.

טראַכט אויס אויף דיר טויזענדער בלוטיגע זינד
און מאַכט דעם פּסק-דין שוין פאָראויס:
בערייסט און בענעהמט דיך פון קאָפּ ביז די פיס
און יאָגט פון דער דירה אַרויס...

גענוג שוין צו שטעהען פערהונגערט, פערשמאַכט
ביי׳ם גליקליכען מענש ביי דער טהיר
און וואַרטען, דער זאַטער זאָל פיהלען דיין נויט
און געבען אַ ביסען אויך דיר...

גענוג שוין, רבונו של עולם, גענוג
אין צרות, אין היין און אין קעלט
אויף ידרה בלק פרושים ביז איצט
געלערענט מיט אונז אויף דער וועלט!״...

דאָס ליעדעל קלינגט, וויינט און צוגיסט זיך ווי אַ טיפע, ביטערע קלאָג אין דער קאַלטער, פינסטערער נאַכט... ערטער־ווייז, אין די קליינע, איינגע קרומע הייזלעך חאַפּען זיך אויף פון שלאָף יודען, יונגע און אַלטע, הערען זיך־צו צו'ם ניזאָוועץ ווינד און צו דעם אומעדיגען ליעדעל... עס קלינגט עפּיס אַזוי טרויעריג און אַזוי ליעב, עס נעהמט אָן ביי'ם האַרצען... נאָר די פערשלאָפענע אויגען מאַכען זיך ווידער צו, דער קאָפּ לאָזט זיך אַראָב אויפ'ן קישען... ניטאָ, ניטאָ קיין כח בייצוקומען דעם אַלטען, טיעפען שלאָף...

איין מענש נור איז דאָ אין הושענא'ווקע, אויף וועלכען דאָס ליעדעל ווירקט און לאָזט איהם ניט שלאָפען... ווייסט איהר — ווער? — דער רב, איהר זעהט, ער זיצט ביי'ם טיש און... און שרייבט אַ דאָנאָסיל! . . . .
. . . .

טס־ס־ס... שטיל, קינדער! שרעקט זיך ניט... אונזער בעריהמטער ד״ר ד ע מ ב אָ האָט זיעבען יאָהר געאַרבייט צו דער־ווייזען דער וועלט, אַז אונזער שחיטה שטימט מיט צער בעלי־חיים פיעל בעסער איידער ביי אַלע אַנדערע פעלקער. מען קען זאָגען, אַז ער האָט מיט זיין אַרבייט אַראָבגענומען פון דער הלכת שחיטה אַליין אַ גרויסע סרכה, מיט וועלכע אונזערע שונאים האָבען אונז, יודען, געוואָלט טרפה מאַכען אין די אויגען פון

דער גאַנצער וועלט. דער ליעבער דאָקטאָר, זאָל לעבען, האָט אונז מיט דעם אַודאי געטהון אַ גרויסע טובה. מיין באָבע, — זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן — פ״עגט אָבער זאָגען, אַז דאָס בעסטע און געשמאַקסטע שטיקעל פלייש איז פון אַזאַ יאַלאָוויקע, אויף וועלכער עס איז געווען אַ סרכה, און וואָס שווערער עס איז געווען אַראָבצונעהמען די סרכה איז דאָס פלייש אַלץ כשר׳ער... אָט דאָס — פלעגט זי זאָגען — איז טאַקע אַנ׳אמת יודיש שטיקעל פלייש...

דער רעיון הציוני איז אַודאי פון אָנהויב־אָן געווען אַ כשר׳ער רעיון; נאָר כדי די גאַנצע וועלט זאָל אַרויסזעהן בעשיינפערליך. אַז דאָס איז טאַקע אַנ׳אמת׳ער יודישער רעיון, איז נויטיג געווען, אַז ער זאָל האָבען אויף זיך די אַלטע „קהל׳שע״ יודישע „חתימה״ — אַ דאָנאָסיל, און טאַקע אַ יודישען דאָנאָסיל... דאַנקען גאָט, דאָס איז שוין אויך דאָ... דער הושענא׳ווקער רב זאָל לעבען האָט אַודאי בכונה ניט געהאַט צו טהון די טובה דעם ציוניזם, נאָר אויסגעקומען איז דאָס גוט... די רבנים פלעגען מאַכען אויפשריפטען נור אויף ווין, מער וכדומה זאַבען: „כשר לפסח״; דער הושענא׳ווקער מורה־הוראָה האָט געמאַכט אַנ׳אויפש־יפט אויף דער אידעע הציונית אַז זי איז כשר אויף אַלע ימים־טובים און אויף אַ גאַנץ יאָהר, און איצט איז זי שוין אַודאי אַנ׳אמת־יודישע אידעע: די סרכה — דאָס דאָנאָסיל — האָט איהר צוגעגעבען טעם... וואָס נאָך דאַרף מען? „ווייקען״ און „זאַלצען״? גענוג, יודישע קינדער, גענוג האָט זיך דער רעיון געווייקט אין אונזערע געזאַלצענע טרעהרען... ער איז שוין כשר לכל הדעות. אין מיין ישראַליק האָט אַ גרויסען טעות. דאָס וואָס איהם ווייזט אויס פאַר אַ חלום,

איז אַ ליכטיגער, וואַהרער אמת... פון שלאָף, אין וועלכען מען זעהט אַ זעלכע „חלומות“ שטעהט מען אויף פריש, יונג, געזונד און פרעהליך, דאָס איז דער שלאָף נאָכ'ן קריזיס אין אַ לאַנגער סכנות'דיגער קריינק... אַזעלכע „חלומות“ בעזוּעהען דאָס פערביטערט יודיש האַרץ, אַזוי ווי דאָס פרישע, קיהלע ווינטעל זומער אין דער פריה איידער עס הויבט אָן צו טאָגען...

און די זון געהט=אויף אין הימעל,
שיינט און גלענצט אויף טהאָל און באַרג,
און דער טהוי וואַשט־אָב דעם שימעל
פון דעם וואַלד, פעריאָגט זיין דרימעל,
מאַכט איהם ווידער פריש און שטאַרק...

שטעה־זשע אויף! די אַלטע גליעדער
וואַרים=אָן, מאַך שטאַרק זיי ווידער
און די לאַנגע נאַכט פעריאָג, —
אונזער ליעבער, אונזער שעהנער
אונזער ליכטיגער און ריינער,
אונזער זומערדיגער טאָג!...

„זשידאווסקאיע באגאמאליע״.
אדער
א חלום אין א זומער־טאג

פערזאָנען און אַקסעסואַרען:

מאדאם איזאבעלא סטיעפאנאוונא עסטפאפראוועטזיך.
סאלאמאן מארקאוויטש — איהר מאן.
די אלטע מוהמע.
מאדאם יק״א.
דער ארבע־כנפות.
דאס רויטע העמדעל.
דאס בלויע העמדעל.
דער קאנטשיק.
די נאגאיקע.

א דאַטשע אין דער אומגעגענד פון דער גרויסער שטאָדט רמות־הקבקים. נאָך־מיטאָג־צייט. הייס, פאַרנע, עס קלויבען־זיך וואָלקען, עס גרייט־זיך אַ שלאַקס־רעגען.

אין גאָרטען, אונטער׳ן דונקעל־גרינעם סכך פון אַלטע סאָסנעס, ליעגט אין אַ הענג־נעץ (גאַמאַק) די מאַדאַם איזאַ־

בעלאַ סטיעפאַנאָוונאַ עסטפאָפראַוועטזיך. זי קרעכצט, פאָכט־זיך מיט אַ וועיער אין דרימעלט־איין.

און עס שטעלט־זיך איהר־פאָר:

אַ קונציגע קאַרטינע
(ס׳קאָן נאָר אין חלום זיין):
עס שוועבען וואָלקען גרינע
אין געלען הימעל־שיין...
די וואָלקען פונקלען, בליצען,
דער הימעל פלאַמט, אַ גוואַלד!...
מיט בלאָנדען און מיט שפּיצען
אין אוים געהעפּט דער וואַלד...
ס׳פליהט־דורך אַ ווינד, אַ ווייחער,
צושפּרייט פון יעדער זייט
געשטרייפטע וויקעלטיכער
פון סאַמעט, אַטלעס, זייד...
אין פרישע רויזען־קראַנצען
צוויי ציגען מיט אַ באָק
צוהוילען־זיך און טאַנצען
אַ ווילדען קעק־אואָק...
עס חאַפּען דאָרט אַ קערטיל
— אַ קאָטער מיט אַ האָהן
זיי שפּיעלען „טערטיל־מערטיל״,
זיי שפּיעלען „טעליפאָן״...
האָרך! פידלען און קלאַרנעטען...
אַ טוש, אַ לויב־געזאַנג...
אַ גלאַנץ פון עפּאָלעטען...
אַ העלער שפּאָרען־קלאַנג...
אַ באַל... עס קאָכט, עס ליאַרעמט
עס שיינט דער גרויסער זאַל...

און זי — זי פיהרט געארעסט
צו'ם טאַנץ אַ גענעראל...
זי טאַנצט — און די קאַפּעלע
שיסט־אויס ווי אַ האַרמאַט:
„— מה יפית, איזאַבעלאַ
סטיפּאַנאָוונאַ! וויוואַט!!!"...

און אין איין אויגענבליק ווערט פערשוואונדען דער וואַלד מיט'ן באַל, מיט די עפּאָלעטען... איזאַבעלאַ סטיעפּאַנאָוונאַ חאַפּען־אַרום עפּיס אַ פּאָר אַלטע, דאַרע, ציטערדיגע הענד... און אַ ציטערדיגע שטימע דערהערט־זיך איהר נאָהענט־נאָהענט ביי'ם האַרצען:

— זאַבעלעצקע... אַי!... שרה־ביילעצקע... פּלימעניצע מיינע טייערע! פון וואַנעט האָט דיך גאָט געבראַכט אַהער?...

איזאַבעלאַ סטיעפּאַנאָוונאַ:

— וואָס איז דאָס מיט מיר?... וואו בין איך?...

די אַלטע מוהמע:

ווי הייסט — וואו ביסטו? נאַרעלע,
האָסט אַלץ פערגעסען שוין? —
אין גזרה'ווקע, נשמה'ניו,
אין גזרה'ווקע, מיין קרוין!...
און זעהסטו וואָס עס טהוט־זיך דאָ?
אין גזרה'ווקע איז איצט,
נישקשה, גאָר ניט אומעטיג, —
עס דונערט און עס בליצט,
עס רוישט, עס זידט, געהט חאָדאָראָם...

אָך, האַרץ מיינס, קורץ געדעכט —
אַ שטאָדט געוואָרען גזרה'ווקע
גלייך מיט די גרעסטע שטעדט:
קלעפּ האַפּט מען דאָ גאָר קונציגע
נייטאָדנע, הייסע קלעפּ;
די ביינער, גאָלד מיינס, ברעקלען זיך,
עס שפּאַלטען זיך די קעפּ;
אַ ביהל־שטיין קוועטשט דעם אָטעם איין
און ציהט־אַראָב דעם האַלדז...
דאָך נחת אַמת יודישע
בעקומען מיר חוץ אַלץ...

— אָט־אָ... קוק, טאָבטער ליעבע!...

אַ ווינד, אַ שטורם... איבער'ן מאַרק לויפט הענדום־פּענדום דער „אַרבע כּנפות". נאָך איהם יאָגען זיך „דאָס רויטע העמדעל" און „דאָס בלויע העמדעל".

דאָס רויטע העמדעל:

געדיכטער, שוואַרצער נעבעל...
אַ גי־הנם טשאַד און רויך...
פּלאַם־פייער, פּעך און שוועבעל
און הייסע קוילען אויך...
עס זענען קלעפּ און וואונדען
קיין חדוש ניט פאַר דיר...
דו ביסט מיט מיר פערבונדען,
דו מוזט, מוזט געהן מיט מיר!...
די פרייהייט איז מיר טייער;
דאָס לעבען איז אַ דרייער
ניט ווערטה אָהן איהר... איך קריך

אליין אין סאַמע פייער
און שלעפּ אין פייער דיך!...

(חאַפּט איהם־אָן פאַר איין כּנפה און שלעפּט צו־זיך...)

דאָס בּלויע העמדעל:

(חאַפּט־אָן פאַר דער אַנדערער כּנפה)

אָט איז זי די קראַמאָלאַ!
אָט איז דער דעמאָקראַט!...
וועסט האָבּען די מפּלה,
וועסט זיין מיט מכּות זאַט!...

(קעהרט־איבּער אין מויל אַריין אַ סאַראָקאָווקע)

איך מאַך דעם גרויסען קידוש
(אויף גוי'עש, ניט אויף יודיש)
און „אַרבּעט" ווי אַ קאַט,
און אַלץ בּלייבּט „שיטאָ־קריטאָ"...
שריי קאַראַאול צו גאָט, —
דו ווייסט, וואָס פאַר אַ שליטה
דאָס בּלויע העמדעל האָט?!...

(רייסט־אָב אַ שטיק אין לאָזט־זיך אַוועק צו דער קאַזיאָנקע)...

דער אַרבּע כּנפות:

(קוקט־זיך אַרום דערשראָקען)

גוואַלד, וואָס טהוט מען, ליעבּע יודען?

גוואַלד, וואוהין, אין וואָסער אָרט
לויפט מען, חאָטש אַ טאָג אין פריעדען
אָבצולעבען דאָרט?

מאַדאַם יק״א:

(נעהמט איהם אָן פאַר דער דריטער כנפה)

— וואוהין -— פרעגסטו? וו'הייסט וואוהין? וואוהין־זשע דען אַז ניט אַהין?...

בראַזיליען, בראַזיליען,
די גליקליכסטע מדינה!
דאָרט וואַקסען טייטלען, מילגראָמען,
קאַקאַאָ, טאַבאַק, חינע.
בראַזיליען, בראַזיליען —
געבענשט פון דעם בעשעפער!
דאָרט וואַקסען טהיי מיט לימענעס,
דאָרט וואַקסט דער רויטער פעפער.
אתרוגים סאַמע כשר'ע
און בשמים כל הסאָרטען;
היינט נעהם די גענז און אינדיקעס,
וואָס פרוכפּערען זיך דאָרטען!...
בראַזיליען, בראַזיליען!
אנטקעגען דער מדינה
איז קאָנגאָ אַ פיאַטאַק ניט ווערטה,
אַ הונד אין אַרגענטינע!
אַהין!... דו וועסט דאָרט גליקליך זיין!...
נאָר חוץ גאָר אלע זאַכען —
פערשטעהסטו — כ'מוז דאָך עפּיס טהאָן,
איך מוז הוצאות מאַכען!...

סאָלאָמאָן מאַרקאָוויטש:

(שטופּט־אָב די מאַדאַם יק"אַ און נעהמט זיך אָן ביי די איבעריגע ביידע כּנפוֹת)

שטעה, שטעה! איך דאַרף דיך האָבען דאָך!...
האַלט־איין איהם, ליעבע מוהמע,
אַ פּאָר חדשים האָטש, ביז נאָך
די וויבאָרעס אין „ד ו מ ע"...
ניט איהם — זיין „גאַלקע" דאַרף איך נאָר,
און זאָל ער לויפען, פליהען
דערנאָך צו אַל'די גוטע יאָהר
אין... האָצעקלאָץ... אין ציון...
אין מדבר־סן... צו'ם טערק, צו'ם גרעק...
אהין, אהער, פון עק ביז עק...
זאָל דונערען און בליצען
און זאָלען פּלאַצען בארג און טהאָל,
אבי נאָר, מוהמעניו, איך זאָל
אין „ד ו מ ע" בלייבען זיצען!...

שלעפּט איהם אויף די וויבאָרעס... נאָר באוֹתוֹ רגע פאַלען־אָן אויפ'ן אַרבע־כּנפוֹת ד ע ר ק אַ נ ט ש י ק און ד י נ אַ ג אַ י ק ע... צווישען קאַנטשיק און דער נאַגאַיקע קומט־פאָר אזא סכסוך:

ד ע ר ק אַ נ ט ש י ק.

לאָז מיך צו איהם! כ'בין בילכער!

ד י נ אַ ג אַ י ק ע.

— נו?!
וואָס איז? ערקלער נאָר, זאָג!...

דער קאַנטשיק:

איך שמיים איהם יעדען דאָנערשטאָג.

די נאַגאַיקע:

איך שמיים פון טאָג צו טאָג.

דער קאַנטשיק:

פאַר פיער און פופציג סדרות גיב איך שמיץ...

די נאַגאַיקע:

— גו, איך פערשפּאָר;
איין סדרה בלק לערען איך
און שמיים א גאַנצען יאָהר...

דער קאַנטשיק:

איך שמיים איהם ביז ער פאָלגט מיך ניט.

די נאַגאַיקע:

איך שמיים ביז איך ווער מאַט...

דער קאַנטשיק:

שטעה, איך האָב א חזקה שוין!

די נאַגאַיקע:

און איך — א היתר גלאַט...

דער אַרבע־כּנפוֹת (צו'ם קאַנטשיק):

— כ'פערשטעה ניט, אָסור, פון וואַנעט האָסט דו זיך

געגימען? דו, אלטער, אָבגעשמיסענער קאַנטשיק, וואָס קריכסט דו איצט אַרויס פון דיין רוהה?!...

דער קאַנטשיק (קריכט־איבער):

— אַלטער... אָבגעשמיסענער... ניין, ברודערקע! איך בין־ווי אין פסוק שטעהט, יחדש כנשר נעוריו, ווידער ניי און ווידער פריש! — מיך האַלטען איצט אין דער האַנד: א רב אין אַנ'אָבגעבּרענט יודיש שטעדטיל, וועלכער פרעסט־אויף די נדבות פאַר די אומגליקליכע נשרפים און אביונים; אַ יוד אַ גביר, אַ גבאי פון חברה־קדישא, וואָס פערקויפט דעם בית־עלמין אַ גוי אַ שונא־ישראל און וואַרפט אַרויס די אויסגעלייטערטע יודישע ביינער פון די קברים; אַ יוד אַנ'„אַגענט" אויף אויסצוזויגען ביי'ם יודישען עמיגראַנט דעם לעצטען טראָפּען בלוט פון די אָדערן און דאָס לעצטע ביסעל מאַרך פון די ביינער, און אָבער־אַמאָל אַ רב, אַ מורה־צדק, וואָס גיט אַרויס אָט דעם בלוטזויגער אַ הסכמה אויף יושר און עהרליכקייט... וכו', וכו' —

נאָך אזעלכע גאַנצע צוואַנציג...
אָהן רחמנות און אָהן שאַנד
האַלטען זיי דעם אַלטען קאַנטשיק
אין דער האַנד,
און אָט די פאַרשווינען, כ'לעבען,
שלאָגען בעסער טויזענד מאָל
פונ'ם אַלטען, קראַנקען רבי'ן —
אָהן אַ מאָס און אָהן אַ צאָהל;
שלאָגען מעהר פון אַלע שונאים,
און עס ברענען, פול מיט היץ
און בזיון, אויפ'ן פנים

ביי דעם יודען די סימנים
פון די שמיץ...

דער קאַנטשיק פון איין זייט און די נאַגאַיקע פון דער אַנדערער נעהמען־זיך צו דער אַרבייט...

פונ'ם אַרבע־כנפות בלייבען ליעגען עטליכע טראַנטעם, צושמיסענע, פערפלאָנטעטע...

און אויף די פּאַרקאַנס, טויערען און לאַמטערנעס ווערט אויפגעקלעפּט אַנ׳„אָביאַוולִיעניע“, אויף וועלכער עס לייכטען און פונקלען די דאָזיגע פלאַמפייערדיגע ווערטער:

*) Такого-то числа, на углу Кутузкиной улицы и Назюзюкина переулка найдены обрывки жидовскаго богомолья, арбаканфесъ. Собственникъ онаго,—къ розыску котораго приняты самыя энергичныя мѣры, — за нарушеніе общественнаго порядка и благочинія будетъ наказанъ по всей строгости законовъ.

Городничій

Онуфрій Перебеймордa.

אַ דערשראָקענע חאַפּט־זיך אויף איזאַבעלאַ סטיעפּאַנאָוונאַ...

---

*) אין אַ געוויסען טאָג, אויפ'ן ווינקעל פון קוטוזקאַוווער גאַס און נאַזיוזיוקינס געסעל האָט מען געפונען צוריסענע שטיקלעך פון אַ יודיש־

זי קוקט=זיך ווילד אַרום... רייבט די אויגען... טהוט אַ לאַנ=גען, טיעפען זיפץ און...

און הייסט זיך דערלאַנגען מאָראָזשענע...

גאָטעס=דיענסטליכעס „אַרבע=כנפות“. דער אייגענטהימער דער פון — צום אויס=זוכען פון וועלכען זיינען אנגעווענדעט זעהר ענערגישע מיטלען, — וועט בעשטראפט ווערען מיט דער גאַנצער שטריינגקייט פונ׳ם געזעץ פאַר׳ן שטערען די געזעלשאַפטליכע ארדנונג און אַנשטענדיגקייט.

שטאדט=פערוואַלטער

אָנופריי מאָרדעברעכער.

פּרשה יתרו

אָדער

דער יודישער אוצר.

(א רייזע=בילד פון די אַלטע צייטען).

דער שניי איז געגאַנגען צוויי טעג נאָכאַנאַנד —
אַ שליט=וועג אַ חיות געוואָרען;
די פערדעלעך שטעהען אין שליטען געשפּאַנט;
אַלץ גרייט שוין און פאַרטיג צום פאָהרען...

און אַז פון אונזער שטעדטיל (גזרה'ווקע הייסט עס) פאָהרט מען אין דער גרויסער שעהנער שטאָדט רמות=הקצפים, שטעלט מען זיך אָב סטאַנציע אין מאָהילנער טראַקטיר.

דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען האָב איך געזעהן דעם מאָהילנער טראַקטיר אַ היבש ביסעל יאָהרען צוריק...

ליכטיג זענען נאָך געוועזן,
יונג און ליכטיג מיינע אויגען...
אויפ'ן הימעל, העל און ריין,
האָט געשיינט דער רעגענבויגען
ווי אַ בריק, אַ וואונדער=בריק
צו דעם טויער פון גן-עדן —

צו דעם קוואַל פון ליכט און פריידען,
מוטה און פרייהייט, קראַפט און גליק...

איך בין דאָס ערשטע מאָל אַרויסגעפאָהרען מיט מיין טאַטען ע״ה אויף דער ליכטיגער וועלט און אָבפאָהרענדיג אַ וויאָרסט דרייסיג פון גזרה׳ווקע האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט פיטערן די סוסים אין מאָהילנער טראַקטיר.

ביים טויער פון דער קרעטשמע האָט אונז מקבל פנים געווען דער בעל־הבית אַליין, רב יודעל האָט ער געהייסען, און אויף זיין קייליכדיגען, רויטען פנים׳ל איז געלעגן בעת־מעשה אזאַ ליכטיגע פרייד, אַזא פערגעניגען, גלייך ווי ער וואָלט שוין יאָהרען־לאַנג ניט געזעהן אַ לעבעדיגען מענשען אין די אויגען.

נאָר רב יודיל, בעדאַרפט איהר וויסען, איז שוין פון דער טבע געווען אַ מענש אַ שמח וטוב־לב, און דאָס ליכטיגע שמייכעלע פלעגט ניט אַראָב פון זיינע ליפען אפילו דעמאָלט, ווען די פלונית׳טע זיינע, רחל די לאַנגע, פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר׳ן אויפ׳ן הייכען שטייגער, ווי דער מנהג איז אין גוטען, שטילען יודישען פאַמיליען־לעבען.

אַז מיר זענען אַריינגעגאַנגען אין „ריינעם" צימער פון דער קרעטשמע, איז דאָס ערשטע, וואָס איך האָב דערהערט פון יענער זייט טהיר, געווען:

— נו, געה שוין, דו, לעבעדיגער קאָזאַק!... געה, ריהר זיך, אוצר מיינער!...

„אוצר", „לעבעדיגער קאָזאַק"... עפּיס גאָר מאָדנע דבורים

ביי אַ יודענע, וואָס מוסר'ט דעם „שלים־מזל" איהרען, דעם מאַן הייסט עס... פון וואַנען האָט זיך דאָס ביי איהר גענומען?

אויף דרויסען האָט זיך אויפגעהויבען אַ שניי־שטורם — אַ שרעק. דער ווינד האָט געפייפט, געברילט; גאַנצע וואָלקענס שניי האָבען זיך גערדרעהט און פערשאָטען די אויגען. פאָהרען ווייטער איז געווען אונמעגליך, און מיר זענען פערבליבען אין דער קרעטשמע ביז אויף מאָרגען בעגינען.

אויפ'ן טיש האָט גערזידט און גע'זונגען זיין ליעב אַלט ליעדעל דער סאַמאָוואַר. אין אַלקעריל נעבען דער „ריינער" האָרניצע איז געזעסען דער מלמד און געטייטשט יודעל'ס יונגעל פון פרשה יתרו:

„לא טוב — ניט גוט איז דאָס וואָס דו טהוסט..."

„נבל תבול — דו וועסט אויסמאַטערן אי זיך, אי דאָס פאָלק..."

„קלויב דיר אויס פון גאַנצען פאָלק מענשען פעהיגע, גאָטספאָרכטיגע, מענשען מיט יושר, ניט קיין חאַבאַרניקעס און שטעל זיי איבער'ן פאָלק..." האָט זיך געהערט פון אַלקעריל דעם יונגעל'ס הילכיג, ריין קול'כעל.

— נו, נו, אוצר מיינער... לעבעדיגער קאָזאַק... ריהר זיך, שלאָף ניט! — האָט גע'טענה'ט פון דער אַנדער זייט רחל, האַלטענדיג אין איין מוסר'ן יודלען, וועלכער האָט ניט אויפ־געהערט צו שמייכלען, ווי זיין שטייגער איז געווען.

דער „אוֹצר“ מיט'ן „לעבעדיגען קאָזאַק“, ווי איך האָב אין גיבען דערוואוסט, זענען געווען איינג און פעסט פערבונדען מיט א גאַנצער געשיכטע, פון וועלכער עס איז נולד געוואָרען דער מאָהילנער טראַקטיר מיט רב יודל'ען דעם בעל־הבית מישטיינס־געזאָגט און מיט רחל דער בעל־הבית'טע.

ואלה תולדות מאָהילנער טראַקטיר:

אויף זיין חוטאָר, בירושה פון זיידען, איז געזעסען איינער א חאָחאָל קוזמאַ לוקיטש זאַזוליאַ. זיין פעלד־ארבייט פלעגט בע־שטעהן פון אַ שטיקעל ערד, גרויס ווי אַ טאָוועל פון אַ „קרבן־מנחה“ להבדיל, פערזייהט מיט הירז, באָב, קוקורוזאַ און לינזען, פון אַ פיצעל גאָרטען מיט קאַווענעס, אוגערקעס וכדומה, מיט א גאַנצער פלאַנטאַציע פאָדסאָלנוחעס („קערלעך“, ווי מ'רופט זיי ביי אונז פשוט); צוויי מעלקעדיגע קיה, אַ האַלב טוץ חזירים. עטליכע גענז און היהנער האָבען זיך געפיטערט אין דעם גרינעם געמויזעכץ ביים חוטאָר, געפרוכפערט און געמעהרט־זיך און גע־געבען דעם בעל־הבית חיונה בכבוד, ס'הייסט — סאַלאָ, האַלעשקעס אין בראַנפען אויפ'ן פולען מויל כמנהג הזאַפאָ־ראָזשצעס אין אונזער געגענד.

רב יודעל להבדיל איז געווען אַ יוד אַ סוחר, — גע־האַנדעלט מיט ווייץ, מיט פלאַקס, מיט וואָל, מיט פעל, און אַז עס פלעגט זיך מאַכען קויפען אַ שטייג גענז, עטליכע פונט חזיר־האָהר, אַ פעררדיל, אַ קעלביל, איז אויך געווען סחורה, אַבי מיט רוח; און אין גרוינעוועקע, וואו רב יודעל האָט פריהער געוואוינט, האָט מען איהם געשאַצט אין עטליכע שעהנע אלפים

רובל. אַרומפּאָהרענדיג איבער דערפער און חוטאָרעס פּלעגט רבֿ יודעל פערקעהרען אויך צו זאַזוליען.

ויהי היום, אין אַ קאַלטען און פינסטערן אָסיען־אָװענד איז געזעסען רבֿ יודעל אויפ׳ן חוטאָר ביי זאַזוליען. אויפ׳ן טיש האָט געצאַנקט אַ קנויט אין אַ שערבּיל מיט חלב, און זאַזוליאַ האָט גערעדט און גערעדט, האַלטענדיג רבֿ יודלען ביים לאַצקאַן...

— פּריסניוװסיאַ... צו חלום געקימען — זאָגסטו? פרעגט רבֿ יודעל.

— טאַ קאזשו־זש טאָבי — ענטפערט זאַזוליאַ — געקומען צו חלום און זאָגט: „קוזמאַ. צוגראָב דאָס בערגיל נעבען חוטאָר און וועסט דאָרטען געפינען..."

— וויפיעל — האָט ער ניט געזאָגט?

— ע, וואָס איז שייך, וויפיעל! מען זאָגט דאָך דיר, אַנ׳אוצר! ס׳וועט אַודאי זיין גענוג פאַר אונז ביידען... איינס נאָר איז ניט גוט: אַזוי ווי דו ווייסט דאָך, איז איצט אין אונזער געגענד כּלל פערבאָטען צו גראָבען אוצרות...

— וואָס־זשע טהוט מען?

— אדרבּה, זאָג דו, גיב אַנ׳עצה...

אַ גאַנצען ווינטער איז רבֿ יודעל אַרומגעגאַנגען ווי אין חלום; עטליכע מאָל איז ער געפאָהרען אויפ׳ן חוטאָר און זאַזוליאַ איז ניט זעלטען געוועזען ביי איהם אין גרוינעווקע, — און אַז

ס'איז געקומען דער פריהלינג, האָט מען געקאָנט זעהן ביי זאַזוליען אויפ'ן חוטאָר עפּיס גאָר מאָדנע זאַכען: װעגען מיט געהילץ, מיט שטיינער, מיט קאַלך האָבען זיך געשלעפּט אַהין און צוריק; אַ גאַנצע מחנה חלאָפּצעס האָבען געאַרבייט פון בע־גינען ביז אָװענד... װאָס איז? זאַזוליאַ מיט רב יודלען האָבען געסטרויעט אַ ביער־ברויעריי...

אַ חודש צייט האָט מען געפיהרט מאַטעריאַל, געגראָבען און געלעגט אַ פונדאַמענט א. ד. ג. דערנאָך האָט זיך די אַר־בייט אָבגעשטעלט, די חלאָפּצעס זענען אַװעק אין סטעפּ צום סיענאָקאָס; אויפ'ן חוטאָר איז געװאָרען פּוסט און שטיל...

פּוסט און שטיל איז געװען אויפ'ן חוטאָר, און קיין איינ־ציג אויג האָט ניט געזעהן, װי יעדע נאַכט האָבען געאַרבייט ביי דעם קורגאַן צװיי מענשען, זאַזוליאַ און רב יודעל... די הענד האָבען ביי זיי געציטערט, דער שװייס האָט געגאָסען פון זיי ריטשקעסװייז... זיי האָבען געגראָבען און געגראָבען, געזוכט און געטאַפּט און לסוף טאַקע געפונען... װאָס? אַ שטיינערנע טרונע און אין דער טרונע — אַ קאָזאַק!!!...

— הערסטו, רחל? — פלעגט דערנאָך דערצעהלען רב יודעל — איך זאָג דיר: אַ לעבעדיגער! ממש אַ מענש, װאָס שלאָפט זיך געשמאַק און רוהיג... און אַלץ כּדרבּוּ ביי אַ קאָזאַק: די בלויע טשאַמאַרקע מיט די ברייטע, ברייטע פּלודערן, מיט דער שמויסענער הויכער היטעל, מיט הכּל בּכל, אַנ'אויסגע־טאָקטער, אַ לעבעדיגער קאָזאַק!... נור מיינסטו אפשר לאַנג איז געװען נחת צו קלויבען קוקענדיג אויף דעם נפש? אַ מינוט,

אפשר צוויי: עס האָט אַ בלוז געטהון אַ קיהל ווינדטעלע פון פעלד און עס איז געוואָרען עפר ואפר, — דאָס היטעל, די טשאַמאַרקע, די שטיוועל — אַלץ האָט זיך אין איין אויגענבליק צושאָטען אויף שטויב, אַפילו פון די ביינער זיינע איז קיין זכר ניט געבליבען... געפונען האָבען מיר נאָך: אַ צופוילטען זאָטעל מיט קופּערנע בליאַשקעס, אַנ'אָבגעשמיסענע נאַגאַייקע, אַ לולקע, אַ טראַנטע, וואָס איז אַ מאָל געווען אַ קיסיעט מיט טיוטיון און זיעבען פערשימעלטע קופּערנע פּיאַטאַקעס מזומן...

— און דאָס האָט אָבגעקאָסט מי יודע וויפיעל, אַ פערמעגען! אַז אָך און אַז וועה איז צו מיינע יאָהרען! — האָט געקלאָגט רחל — אַנ'אוצר, אויף אַלע שונאי ישראל געזאָגט! אַנ'אוצר... אַ לעבעדיגער קאָזאַק...

— אָבער טאַקע אַ לעבעדיגער!... הערסטו, רחל, איך זאָג דיר...

II.

„... קלויב דיר אויס מענשען — האָט אין אלקעריל געטייטשט דער מלמד מ'ט'ן יונגעל — קלויב דיר אויס מענשען פעהיגע, גאָטספאָרכטיגע, מענשען מיט יושר, וואָס האָבען פיינד חאַבאַר און שטעל זיי איבער'ן פאָלק... און זאָלען זיי משפט'ן דאָס פאָלק...“

און דאָס קינד האָט נאָכגעטייטשט נאָכ'ן מלמד וואָרט נאָך וואָרט, לייענענדיג די געשיכטע פון דער סדרה יתרו —

די געשיכטע פון דער גרויסער רעפאָרם, פון „ערשטען גלאַסני סוד" מיט די „פּריסיאַזשנע זאַסעדאַטעליעם". וואָס איז איינגע־פיהרט געוואָרען אין מדבר סין, אין דעם אַלטען, וויסטען מדבר...

דער שניי איז אַראָב פון די פעלדער. דאָס איז פון די טייכען... גרינע גראָז און פרישע בלומען האָבען בעדעקט די בערג און די טהאָלען... „פרשה יתרו" איז געגאַנגען אין רוס־לאַנד, און דאָס גאַנצע לאַנד האָט זיך געגרייט צו אַ נייעם, ליכטיגען, פרייען לעבען...

יאָהרען זענען געגאַנגען... יאָהרען זענען געפלויגען...

ניט ווייט פון זאַזוליעס חוטאָר, אויפ'ן גרויסען שליאַך צווישען אונזער גזרה'ווקע און רמות־הקצפים איז געשטאַנען דער „מאָהילנער טראַקטיר". רב יודעל איז געוואָרען אַלט און שוואַך, איז אונטערגעוואַקסען זיין יונגעל און האָט זיך גענומען פיהרען דעם טאַטענ'ס געשעפט; אין אַ יאָהר פופצעהן אַרום איז דאָס יונגעלע שוין אַליין געווען אַ טאַטע מיט אַנ'איגענעם סקלאַד פון י"ש און שפירט און ניט נאָר אין גזרה'ווקע. שמוינעווקע און גרוינעווקע, נאָר אַפילו אין דער גרויסער שעהנער שטאָדט רמות־הקצפים האָט מען געקענט און געשעצט ניט איין רב יודלען... עס האָבען זיך בעוויזען פיעל מיוחסים און גדולים למשפחת השינקרים... און אָט דאָס איז געווען כמעט אַלץ, וואָס ביי יודען איז געבליבען אין אונזער געגענד נאָך דער סדרה יתרו מיט די גרויסע בעפרייאונגס־רעפאָרמען פון יענע ליעבע, ליכטיגע יאָהרען...

איך פאָהר ווייעדער מיט'ן גרויסען שליאַך... איך פאָהר פון דער שעהנער און פרעהליכער שטאָדט רמות־הקצפים אין אינ־זער וויסט און אָרים שטעדטיל גזרה'ווקע...

איך פאָהר אויף קבר־אָבות און שטעל זיך אָב אין מאָהיל־נער טראַקטיר...

אַנ'אַנדער רב יודעל מיט אַנ'אַנדער רחל האַנדלען מיט „מאָנאָפּאָלקע" מישטיינס געזאָגט... פינסטער און וויסט איז רב יודעל'ס פנים... אוים, ניטאָ דאָס ליכטיגע, ליעבע שמייכעלע, נישטאָ די פרייד, דאָס פערגעניגען וואָס אַמאָל... דער איצ־טיגער רב יודעל קריכט ניט זיכען אוצרות אין די אַלטע פער־שימעלטע מאָהילניקעס... דער קאָזאַק אָבער, און טאַקע א לע־בעדיגער, קריכט אַליין אַרוים פון זיין רוה... און אַ פחד, אַנ'אימת־מות פאַלט ווי אַ שוואַרצע חמאַרע אויף באַרג און אויף טהאָל... און אין אַלקעריל זיצט ווייעדער דער מלמד אַיינגע־בויגען און איינגעהויקערט און טייטשט מיט'ן יונגעל ווייעדער פון פרשה יתרו:

„— לא טוב, ניט גוט איז — טייטשט דער מלמד — דאָס וואָס דו טהוסט מיט'ן פאָלק... קלויב דיר אוים פון גאַנ־צען פאָלק מענשען פעהיגע, גאָטספאָרכטיגע מענשען מיט יושר, ניט קיין חאַבאַרניקעס"... ואתה תחזה — זאָגט דער פסוק — קוק דיר אוים מכל העם — הערסט? — מ כ ל ה ע ם, פון גאַנצען פאָלק, אָדער נאָך ריכטיגער: פון אַלע פעלקער, וואָס

וואוינען אין די מדינות פון גרויסען און אָבגעשלאָפּטען, שטאַר־קען און הונגעריגען קעניגרייך...“

דו, אַלטער, נאַרישער מלמד! רב סובאָרין און רב קאָ־מאַראָוו, רב גרינגמוט און רב קרושעוואַן טייטשען אַנדערש דעם פּסוק, — „מכל העם“ הייסט: פון אַלעמען חוץ יודען... עס זאָל פון זיי קיין זכר ניט זיין אין דעם נייעם גרויסען סנהדרין...

און אָט איז שוין אַלץ פאַרטיג: מענשען פעהיגע, גאָטס־פאָרכטיגע, מענשען מיט יושר יושבים ועטרותיהם על ראשיהם— זיצען בעקרוינט מיט פאָלקס־צוטרוי צו זייער פערשטאַנד און גע־רעכטיגקייט און בעקלערען די חוקים און משפטים, וואָס זענען נויטיג פאַר׳ן לאַנד... און אין דעם אוהל־מועד פון דער „רוס־קאָיע סאָבראַניע“ לייענט מען רעפעראַטען, צעהנדליגער, הונ־דערטער רעפעראַטען, נאָר אין זיי זאָגט קיינער קיין איינציג גוט־וואָרט ניט פאַר יודען... איז דאָס דען אַ יושר?

— ניין! — זאָגט רב אַלעקסיי סערגייעוויטש סובאָרין:

הערט־אוים, מיינע פריינד, קאָמאַראָוו, קרושעוואַן,
גרינגמוט־לעב, דיערזשימאָרדא וכו׳:
גלענצענד אויסגעפיהרט האָבען מיר אַלע דעם פלאַן,
וואָס אָבער איז, זאָגט מיר די פעולה?
אמת טאַקע, מיר האָבען נצחון אַ סך,
איינס אָבער איז שוואַך, ליעבע ברידערלעך, שוואַך:

מיר האָבען מלחמה ביי־טאָג און ביי־נאַכט
געהאַלטען מיט גבורה און כבוד:

אַ תל פון די ושידעס אין רוסלאַנד געמאַכט,
אין אייזערנע קייטען פערקאָוועט,
פערשלאָסען, פערשפּאַרט זיי, אָרום און אָרום
איז איינג זיי און ביטער, און פינסטער, און שטום.

מיר האָבען דערשטיקט יענעם כח אין זיי,
וואָס פלעגט, ווי אַ שטראָם אין די שטראַהלען
פונ'ם פריחלינג, זיך רייסען דורך אייז און דורך שניי;
אין די טהאָלען די וויסטע צופאַלען
און אָנטרינקען זאַט נאָכ'ן נעבעל און קעלט
דאָס דורשטיגע, מאַטע, פערטריקענטע פעלד...

מיר האָבען דערשטיקט זייער קראַפט ביז אַנ'עק,
און זאָלען זיי ליעגען אין צרות,
ניט געניסען פון פרייהייט אפילו אַ לעק...
איינס טויג אָבער דאָ אויף כפרות —
מיר האָבען געדאַרפט עס בעקלערען פאָראויס,
עס איז מיר, צום אומגליק, פון קאָפּ גאָר ארויס:

אז מ'האָט שוין מיט יודען ביי אונז ביז'ן גרונד,
ווי עס רעדט זיך, געשלאָגען הושענות,
טאָ פון וואַנען־זשע וועלען זיך נעהמען אצונד
צו יודען פרידירקעס און טענות?
וואו וועלען מיר זוכען עברות אויף זיי
צו אויפהויבען ווידער אַ גוואַלד, אַ געשריי?...

בכן, ליעבע פריינד, גרינגמוט=לעב, קרושעוואַן,
קאָמאַראָוו, דיערזשימאָרדאַ! הערט ברידער —
הערט מיט קאָפּ, — כ'האָב אַ גוטען, אַ קונציגען פּלאַן:

ס'זאָל די יודען ערלויבט ווערען ווידער
„קאַססאַ ססודעס" צו עפענען פריי, אָהן פערבאָט,
און בראַנפען פערקויפען אין דאָרף און אין שטאָדט, —

ווידער שעפען אין רוסלאַנד אַזוי ווי אַמאָל
פון שענק די פרנסה די פיינע,
און מיר וועלען אויפהויבען ווידער דעם קול
מיט אַ קלאָג פון דער אַלטער בת-יענה:
„זשיד-פיאַווקאַ! זשיד-יאַזוואַ!... רעביאַטאַ, פּאָראַ!
נעהמט זיך פלייסיג אָקאָרשט צו דער אַרבייט! הורראַ!!!"

„הורראַ!!!" — האָט אַ דונער געגעבען אין זאַל...
די מאָה די שוואַרצע האָט בראַוואָ
געפּאַטשט... ס'האָט געפליעסקעט אַזוי ווי אַ קוואַל...
עס זענען פון יעדער קאַנאַווע
געקראָכען באָסיאַקעס, געלאַכט און געבריליט,
געטאַנצט און געפייפט און געקוליעט זיך ווילד...

נאָר רב יודעל מיט רחל'ען זענען זיך געזעסען רוהיג אויף זייער נחלה, ס'הייסט אין „קאַססאַ-ססוד" און אין שיינק, וואָס עס איז זיי אָבגעגעבען געוואָרען אָנשטאָט אַלע אַנדערע „ביר-גערליכע רעכט" און האָבען געצאַפּט פרנסה בכבוד פון פעסעל אין פלעשעל און פון פלעשעל אין קעשענע...

חלום חלמתי — אַ שווערען, אַ בייזען, אַ פינסטערן חלום...

רבונו-של-עולם! אין דאָס איז אַלץ, וואָס עס וועט אונז, יודען, בלייבען, נאָך דער צווייטער „סדרה יתרו" אין רוס-לאַנד?!...

צינד־אָן דעם הייסען, עם רויטען, דעם פלַאמענדיגען
שאַנד אויף אונזערע באַקען!

מיר זאָלען ניט זיצען אזוי ווי אנ׳אָבל,
ניט קריכען אין שטויב ווי דער וואָרעם;
עס זאָל די פערשאָלטענע טאָכטער פון בבל
ניט טאנצען אויף אונזערע קברים!...

אקלארע תשובה *)

אַ בריעוועל צום רעדאַקטאָר.

געעהרטער הערר!

דעם דאָזיגען בריעוועל האָט מיר צוגעשיקט אַ בעקאַנטער יונגערמאַן מק״ק שמוינעווקע, אַ בחור׳ל אַ לייטיש קינד, מיט אַ בקשה דורכלייענען עס און זאָגען מיין מיינונג. „אַז עס איז גוט — שרייבט ער — ווייס איך אַפילו אַליין, און אויף גוטעס דאַרף מען קיין מבין ניט, נאָר וואָס אַרט מיך — זאָגט ער — אַז עס וועט זיין אויף דעם אויך אַייער הסכמה?“

אודאי טאַקע, וואָס זאָל עס איהם אַרען?...

אָט איז דאָס בריעוועל:

ליעבער הערר רעדאַקטאָר!

די וועלט זאָגט אַ ווערטיל.. „וואָס עס וועט זיין מיט כל

---

*) אין יאָהר 1900 האָט דער „יוד״ געהאַט פונאַנדערגעשיקט ויינע אַבאָנענטען פאָלגענדע פראַגען: 1) ווי אַלט זענט איהר? 2) וואָס איז אַייער בעשעפטיגונג? 3) וואו האָט איהר זיך געלערנט? 4) וויפיעל מענשען לייענען אַייער עקזעמפליאַר „יוד״ אויסער אַייך? 5) לייענט איהר אויך אַנדערע זשאַרגאָנישע ווערק? 6) לייענט איהר העברעאישע צייטונגען אָדער ביכער? 7) לייענט איהר אויך צייטונגען און ביכער אין אַנדערע שפראַכען און אין וועלכע? 8) וועלכע אָבטיילונג פון „יוד״ געפעלט אַייך?

ישראל לאָז זיין מיט רב ישראל". איך ברייננ עס אַקעגען דעם, וואָס אַז קיין עין הרע 40,000 יודען (איך רעכען דאָס די אַבאָ-נענטען פון „יוד" — און אויף מעהר לאָז אייך גאָט העלפען!) וועלען זיך אוועקזעצען שרייבען אַנ'ענטפער אויף די „פּראַגען", וואָס איהר האָט צוגעשיקט מיט'ן נומר 26, טאָ מיט וואָס בין איך דאָס ערגער פון אַנדערע? ובפרט אַז שרייבען קען איך, צייט האָב איך און שרייבען ווילט זיך. אלא וואָס? דער לשון, די מליצה, איז ביי מיר אפשר ניט אַזוי קונציג, טאָ זענט איהר דאָך אַ רעדאַקטאָר, נעהמט (קרעפּליך זאָלט איהר עסען!) אַ פּען אין האַנד, מעקט אוים, שרייבט צו, מאַכט איבער ווי אייך געפעלט, עס מעג אַפילו אַ וואָרט נישט בלייבען פון דעם, וואָס איך האָב אָנגעשריבען, אַבי נור די חתימה מיינע, די חתימה, פערשטעהט איהר מיך, זאָל בלייבען אינגאַנצען, וויאָרום איהר ווייסט דאָך, אַז פאַר אונז, פאַר'ן רוב זשאַרגאָנישע מחברים, איז דער עיקר הדבר נור די חתימה, דער נאָמען זאָל זיין גע-דרוקט, און טייערער פון אַלץ איז דאָס ביי אונז, שמוינעווקער פּאָעטען, מחמת וואָס אייגענטליך דאַרף מען צו פּאָעזיע? גראַמען: טויט — ברויט, קנעפּיל, קעפּיל, אימה — בהמה, פליגען — ציגען... עס שיט זיך ווי באָב, און עס וואָלט זיך גאָר ניט אויפהערען צו שיטען, ווען עס וואָלט ניט שטעהן אונטען די חתימה: אונטערגעשריבען זיך און אַ סוֹף — דער זאַק מיט'ן באָב מאַכט זיך צונויף ביז'ן צווייטען מאָל, און אַזוי געהט עס ווי אַ מזמור ביי היינטיגע פּאָעטען...

נאָר ניט דאָס בין איך אויסען. איך האָב דאָך אָנגעהויבען וועגען די „פּראַגען" אַיערע און אויף איינינע פון זיי וועל איך ענטפערען נאָך מיין פערשטאַנד נאָך, טייל אין גראַמען, טייל

אויף פראָסט־יודיש. קיין גרויסע נייעס װעל איך דאָ ניט אויפטהון. דאָס וואָס איך האָב צו זאָגען זענען גאַנץ אַלטע זאַכען, נאָר כדי מען זאָל זיי ניט פערגעסען, איז כּדאי צייטענווייז איבערצו׳חזר׳ן און דערמאָהנען זיי יענע אונזערע יודעליך, זאָלען לעבען, וועלכע האָבען אויף אַזוינע זאַכען אַ קורצען זכּרון...

די ערשטע פראַגע אַייערע איז:

— „ווי אַלט זענט איהר?"

וואָס זאָל איך אייך אויף דעם ענטפערן?

* *

*

ווי אַלט איך בין — דאָס וויסען קלאָר
קען, דוכט זיך מיר, ניט קיינער:
מען זאָגט — כמעט דריי טויזענד יאָהר,
נאָר דאָס מוז זיין אַ טעות גאָר,
און טאַקע ניט אַ קליינער...

יאָ, אמת, אָפט בין איך אי בלינד,
אי טויב — אַנ׳עכטער זקן,
וואָס איהם קען גובר־זיין אַ קינד,
און פאַר אַ רעגען, פאַר אַ ווינד
בעהאַלט ער זיך דערשראָקען.

איך פיהל אין זיך קיין טראָפּען בלוט
און קיין געזונדען אבר;
פערלאָרען גלויבען, קראַפט און מוטה —
פערשטעהע גור איינס, ווי זיס און גוט
עס איז דער שלאָף אין קבר...

נאָר צייטענווייז דערפיהל איך גאָר
אין זיך אַ זעעל, אַ נייע...
אוים קראַנקע ברוסט! אוים גרויע האָר
די ערד ווערט גרין, דער הימעל קלאָר,
דאָס לעבען אַ מחיה...

איך בין אַ קינד און בין אַ העלד:
איך פיהל אין יענע צייטען —
ניטאָ קיין איינציגס אויף דער וועלט
פאַר מיר פערבאָרגען און פערשטעלט
איך זאָל מיט דעם ניט שטרייטען,

און אַלע צרות גובר זיין
זאָל גאָט מיר ניט בעשערען...
אַזוי אָט לעב איך שעהן און פיין —
פון קאָפּ ביז פיס אין לייד און פיין,
אין גאַנצע טייכען טרעהרען.

נאָר רוהיג זיין מיט הארץ און זין
און פיהלען אַז אַ מ ע נ ש איך בין
ווי אַלע האָטש אַ ווייל'ע;
דאָס קען איך ניט, מיין ליעבער פריינד!...
טאָ וויפיעל זאָל איך אַלט זיין היינט?
פּרובט, ענטפערט אויף די שאלה...

וויי טער מיין ליעבער הערר פרעגט איהר:

„— וואו האָט איהר זיך געלערנט?
וואו האָב איך זיך געלערנט? — אָח,
צוויי טויזענד יאָהר כסדר
טראָג איך אויף זיך דעם גרויסען יאָך

פון לערנען, חזר'ן... און נאָך
ביז איצט געה איך אין חדר...

מלמדים האָב איך אַלערליי...
דערמאָהנענדיג=זיך נור אויף זיי
פערהאַפּט מיר אַזש דער אָטהעם...
צוויי טויזענד יאָהר אַז אָהן אַ שעור
צוויי סדרות לערנען זיי מיט מיר —
אוי! „בלק" און „משפטים"!...

וואָס אָבגעקאָסט האָט רבי=געלד
און ווי מען האָט געשמיסען
בערעבנען — נעהמט מיך דורך אַ קעלט...
ניטאָ דער קאַנטשיק אויף דער וועלט
וואָס כ'זאָל זיין טעם נישט וויסען!...
גענוג געהאַפּט אי קלעפּ, אי שמיץ,
גענוג געפּיהלט אי קעלט, אי היץ
און צרות אָנגעקליבען...
גענוג געקנעלט מיט מיר, — און דאָך
אַ חדר־יונגעל בין איך נאָך
ביז איצט, ביז איצט געבליבען!...

ניט געקלערט און ניט געטראַכט —
וואָלט איך הערען טאָג און נאַכט
בבא=מעשות, ליעדלעך
פון דער ווייסער ציגעלע
הינטער אונזער וויגעלע,
פון די רויטע יודלעך...

זיסע מעשות אָהן אַ צאָהל
פון משיח'ס צייטען,

ווען מיר וועלען אויך אמאָל
ווערען גלייך צו לייטען, —

וועלען טרינקען זיסען וויין;
רענדלעך וועלען אונז אריין
טויזענד גלייך אין בייטעל...
און אזוי־אַט געהט עס — אָח! —
ביז איך חאַפּ אַ גוטען שטאָך
פון דעם רבי׳ס טייטעל...

נאָר גאָר נישט — עס געהט אָב מיט ווערטאָג, און איך געה ווייטער אין חדר... אַ סימן, אַז איך האָב זיך נאָך ניט גענוג אויסגעלערנט, און גאָט מסתמא ווייסט וואָס ער טהוט...

* * *

נאָך אויף אַ פראַגע אַייערע וואָ־ט איך געוויאָ־ט ענטפערן.

איהר פרעגט:

„וואָס איז אייער בעשעפטיגונג?"
מיט וואָס בעשעפטיג איך זיך? — עט,
אַ שאלה כ׳לעבען!... קלוג גערעדט.
פרעגט בעסער: מיט וואָס ניט?
ביי מיר אין קרעמיל קאָבט און זידט, —
אַ האנדעל — אַ יריד!

ביי מיר בעקומט איהר מעהל און באָב,
אַ לולב מיט אַ טשאָלענט־טאָפּ,
אַ פאָהן אויף שמחת־תורה, —
און אַלץ די בעסטע סחורה...

דער קאָפּ פערדרעהט...
איך בלייב אָהן הענד...
דער האַנדעל געהט,
דער האַנדעל ברענט —
מיט פעך
מיט בלעך,
מיט האָלץ,
מיט פויגעל־מילך, מיט יקנה"ז,
מיט צוועקעס, מיט קמעות,
וואָס העלפען באַלד צו וואָס איהר ווילט,
סיי אָבגעביהט און סיי פערקיהלט, —
איך שוועהר ביי באָרד און פאות!...
וואָס ווילט איהר נאָך? אויך האַנדעל איך
מיט בשמים, מיט חליצה־שיך,
מחזורים און סדורים
און גרייגערעס אויף פורים,
מיט זאַלץ,
מיט שמאַלץ,
מיט ווינד, מיט רויך
און מיט אתרוגים אויך,
מיט וויין,
מיט ליין,
מיט וואַקס,
מיט פלאַקס,
מיט אַלע מינים תבואות,
מיט פרישע גרינס אויף שבועות.

ביי מיר בעקומט איהר עסיג, טהיי,
טלתים־קטנים אַלערליי
און זייף, און יאַרמעלקעס, און היי,

און אויב איהר ווילט — הבדלות
לאנגע ווי דער גלות...
אַ כלל — איך טאַפּ
און זוך און חאַפּ,
און דרעש און מאָהל,
און פּרוב און קלייב;
און שטאַרב דריי מאָל
מיט קינד און ווייב
אין קְריינק, אין פּלאג,
אין נויט, אין קלאָג
פאַר הונגער יעדען טאָג...
— — — — — — — — —

נאָר דאָס איז דאָך — וועט איהר זאָגען — נור מליצה פּאָעזיע, און איהר, הערר רעדאַקטאָר, דאַרפט דאָך סטאַטיסטיק; איהר זענט טאַקע גערעכט, און איך וועל געבען סטאַטיסטיק אייך.

די 4-טע פראַגע אַיערע איז: וויפיעל מענשען לייענען אַייער עקזעמפּליאַר „יוד“ אויסער אייך?“

אויסער מיך און אונזער גאַנץ הויז-געזינדעל זאָל לעבען לייענען מיין „יוד“ דריי היגע, ד. ה. שמוינעוויקער יודען: אונזער פאָדריאַטשיק, אונזער אַפּטייקער און אונזער ראַבינער.

דער פאָדריאַטשיק שרייבט אוים די „גובערנסקיא וועדאָמאָסטי“, ווייל זיי זענען איהם נויטיג צו טאָרגעס און פאָר-

ריאַדען; חוץ דעם שרייבט ער אויס אונזער שמוינעווקער רוסישע גאַזעט אויך, מחמת ער איז בעקאַנט מיט דעם רעדאַקטאָר און שפּיעלט מיט איהם אין קלוב אין קאָרטען, איז איהם — זאָגט ער — שווער אויסצושרייבען נאָך אַ דריטע צייטונג, עס וועט דאָך אָבקאָסטען אַ יאָהר מי יודע וויפיעל! — נאָר לייענען איז ער אַ בעלן, שיקט ער צו מיר יעדע וואָך אַנטלייהען דעם נומער.

דער אַפּטייקער וואָלט אַפילו אַליין אויסגעשריבען דעם „יוד", נאָר די מניעה איז, וואָס דאָ ניט לאַנג האָט ער גענומען צו זיינע צוויי פּאַניצלעך אַ גאָווערנאַנטקע, אַ קריסטליכע, און חאָטש — זאָגט ער — זי מוז וויסען אַז ער איז אַ יוד, און ער ווייסט אַז זי ווייסט טאַקע אַז ער איז אַ יוד, דאָך פּאַסט ניט — זאָגט ער — אַז אין אַזאַ הויז זאָל אָנקומען אַ יודישע גאַזעט, שיקט ער צו מיר זיינעם אַ „אַפּטעקאַרסקי אוטשעניק", אַ יודיש יונגעל, און נעהמט ביי מיר מיין עקזעמפּליאַר.

דער ראַבינער אונזערער וועט — ווי ער זאָגט — אין אַ יאָהר צוויי-דריי אַרום איה"ש אַליין אויסשרייבען אַייער צייטונג און דערווייל נעהמט ער דעם „יוד" ביי מיר, מחמת — איך וועל אַייך זאָגען בסוד — ער לערנט זיך נאָך ערשט לייענען... ער איז, פערשטעהט איהר מיך, פון די נייע, פון די היינטיגע ראַבינערליך...

אויסער די דריי בענוצט דעם „יוד" נאָך איינער אונזערער אַ שמוינעווקער, רב כתריאל-בער פאַבריקאַנט (ער פאַבריצירט טרוקענע הייוון). אַליין לייענען, זאָגט ער, האָט ער קיין צייט נישט, נאָר הערען נייעס פון אַ גאַזעט האָט ער ליעב און איבער-הויפּט אינטערעסירט ער זיך מיט פּאָליטיקע, למשל, וואָס

טראַכט וועגען אַ מלחמה דער פראַנצויז? וואָס וועט טהון דער גרעק, און וואָס הערט זיך מיט'ן טערק? מען זאָגט — ער הויבט זיך? און נאָך אַזעלכע שפּיצינגע ענינים פון פּאָליטיקע...

אַלזאָ, ליעבער הערר רעדאַקטאָר, אָט האָט איהר אַ קלאָ־רע תשובה אויף פיער פון אייערע „פראַגען". די איבּריגע פיער זענען אפשר אויך טאַקע גאַנץ וויכטיגע. נאָר ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַ טאַטע אַז מען פרעגט איהם פיער קשיות, ענטפערט ער זיי אָב מיט איין תירוץ, איך האָב אויף אייערע אַכט פראַגען געגעבען פיער ענטפערס: על פי הגדה האָב איך שוין בודאי יוצא געווען, און אויסער דעם ווייסט איהר דאָך אַליין, אַז קוק זיך נור אַ ביסעל אַרום אין אונזער יודיש וועלטיל, הויבּען־אָן צו קריכען אין קאָפּ אַריין טויזענדער שאלות און קשיות, ווי למשל: גוואַלד, וואָס איז דאָס? וואָס זענען דאָס פאַר משונה־ווילדע זאַכען? וואָס פאַר מיני רייד, גענג, אָנ־שטעלען, חניפה'לעך, הינטער־פּיסלעך, אויבער־הסברות, קינדער־שפּיעל, רייסעניש און בייסעניש, וויסטע בטחונ'ס, פּינסטערע גליקען, ביטערע נחמות?... און נאָך טויזענד און מיליאָנען שאלות, אויף וועלכע עס איז דאָ נור איין תירוץ, דעם טאַטענ'ס אַלטער תירוץ: „עבדים היינו"...

און דער תירוץ, ווי איהר זעהט, פּאַסט טאַקע זעהר

גוט ניט נור צו דער הגדה אַליין, נאָר אויך אויף אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר, אויף אַלע פינסטערע נעכט פון אונזער אימעטינגען לעבען...

פון מיר אייער אַבאָנענט

שמואל חינקע־פריידעס באבראווער.

שמוינעווקע.

חיים'קע קראמאלניק

אונ

יענקעלע חקרן.

א שטיקעל קאָמעדיע מיט כאָר=ליעדער, וואַהל=צעטליך, מתים=טענץ, פויגעלעך אין בוזעם, גסיסה=חנ'דליך, שווארצע פאָהנען און מיתת=משונה'ס

———

די סצענע שטעלט=פאָר אַ וואַלד אָהן וועגען און אָהן סטעזשקעס, אָנגעזאַפּט מיט פיכטען, גרויען נעבעל. דאָ און דאָרט טהוען צייטענווייז אַ בלישטש עטליכע רויטע וואַנדעל=פייערליך, צושיטען זיך צווישען די צווייגען און ווערען פער=פאַלען אינ'ם נעבעל. אויף אַנ'אַלטער, קרומער ווערבע זיצט אַ קראָה און צורייסט זיך שרייענדיג: קרראַ=מאָלאַ!... קירראַ... קררראַ=מאָלאַ!... אין אַ לאָך פון אַנ'אויסגעהוילטען בוים ליעגט פערקראָכען חיים'קע קראַמאָלניק מיט אַ שטיקעל פון אַ רויטער פאָהן אין דער לינקער האַנד און מיט אַ „פראָזבע" אויף אַ בויגען הערבאָווע פאַפיר אין דער רעכטער האַנד, ער ציטערט פון קעלט, גענעצט און לייענט קריאת=שמע: „ואַל יבהלוני — שעפּטשעט ער — פראָקלאַמאַציעס ועס=ער'ן רעים ובונדיסטען רעים... מימיני גראַף היידען, משמאלי פירסט טרובעצקאי

ומאחורי... פון דערוויטענס דערהערען זיך שטימען... חיים׳קע פערהאלט דעם אָטהעם און בלייבט ניט טוידט, ניט לעבעדיג...

דאס ערשטע בילד:

רייטענדיג אויף א מכשפה און ארומגעגארטעלט מיט א תליה=שטריק, פליהט אריין דובראָווין.

דובראָווין:

זשאבעס! ראקעס!
וואָלקאָלאקעס!
בייזער שטורם=וויכער!
גרינע פיפערנאָטערען!
שווארצע קעץ און קאָטערען!
גיט אַנ׳עצה גיכער:
וואָס פאר בדות
אויף די זשידעס
קאָנען ווירקען בעסער? —
מיט נאגייקעס שמייסען זיי,
צו מיט צוואנגען רייסען זיי?
שטעכען זיי מיט מעסער?
כאפען, שלעפען,
הענגען, קעפען,
בראָטען, פרעגלען, בריהען?
אָדער בעסער פאָדערען,
אז מען זאָל די אָדערען
איינציגווייז זיי ציהען?...

(דערזעהענדיג גורקאָ׳ן)

ניט זאָרג מיין ליעבער גורקאָ!
מיר היטען דיך פון צרות...

גורקאָ:

אוועק די גראבער יורקע!
איך דאַרף דיר אויף כפּרות!
איך בין אליין אַ העלד, אַ ריעז;
וואָל דונערען און בליצען —
עס וועט מיך דרייפוס פון פּאַריז
בעהיטען און בעשיצען.
אינ׳איינעם מיט סובאָרינ׳ען
וועט ער מיך שוין בעוואָרענען...
אך לעבען זאָלען יודען!
איך בין מיט זיי צופריעדען.

קאָקאָווצעוו:

און איך אַ פּשיטא!... ס׳איז אָמאָל
ניט גרינג. ס׳קומט־אָן מיט וועהטאָג,
און פּאָרט, פּראָצענטעליך בעצאָהל —
בעקומסטו וויפיעל ס׳נויטיג...

יענקעלע חקרן:

און פאַר דער גאַנצער וועלט
ווערט קלאָהר און פעסט געשטעלט,
אַז יודען דאַרף מען שלאָגען —
וועט מענדעלסאָהן אייך געבען געלד
און דרייפוס ערות זאָגען...

גראַף הײדען:

הא? שלאָגען? איך האָב עס פיינט:
אַנ׳אַנדער טאַקטיק דאַרף מען היינט...

איך האָב געהאַט אַנ'עלטער ווידען ;
געהייסען האָט ער אויך גראַף היידען ,
אַ גענעראַל געווען אַ העלד ,
געאַרבייט מעשים אויף דער וועלט
אַ גענעראַל איז אויך מיין ווידע
געווען . ניט וויינ‌יג האָבען ביידע
פערגאָסען בלוט . איך אָבער — ניין ,
מיר איז אוודאי רוסלאַנד טייער ,
און איך בין גרייט אין דומע געהן ,
נאָר אַלס אַ פריעדליכער בענייער :
בענייען אַלץ אין אונזער לאַנד
מיט נחת פון אַ ברייטער האַנד ,
מיט שפּע פון אַ פולער שיסעל —
עס זאָלען אַלע ווערען זאַט ,
געזונד און פריש , און פעט , און גלאַט .
עס זאָל אַפילו ... סלישיש בראַט ? —
דעם יודען בלייבען אויך אַ ביסעל ! ...
הא ? טשאָרט וואָזמי , ניט שלעכט ? פערשטעהסט ,
וואָס פריעדליכע בענייאונג הייסט ?

יענקעלע חקרן :

פאר יודען ? אָ , מיין ליעבער האַרר ,
דאָס וועט פערשטעהן דער גרעסטער נאַר .
נאָך אַלע צרות , קללות ,
נאָך אַלע אַלטע לייד און פיין
וועט אַ י י ע ר נייע רוסלאַנד זיין
אַ שפּאָגעל=נייער ... גלות !! ...

דאס צווייטע בילד.

ע: חויבט זיך אויף א שטורם... ווינד־ויילען דרעהען זיך צו־שיטענדיג ארום און גאנצע הויפענס פלאטפארמען, פראַ־גראַמען, וואהל־אויפרופען און וואהל־צעטלעך און פון אלע זייטען גיסען זיך כאָהר-שטימען מיט׳ן ניגון פון׳ם אלטען ליעדעל:

אונזער שניידער־שוהל׳כעל
אום הושענא־רבה
דרעהט זיך ווי א מיהל׳כעל —
מ׳ קלייבט א נייעם גבאי
א נייעם גבאי קלייבט מען.
גבאים — קיין עין הרע:
ביי וועמען אָבער בלייבט מען?
אָט וואו עם ליעגט די צרה!...

דער ערשטער כאָהר:

וואָס הייסט — ביי וועמען? ליעבע ברידער,
ביי אונז, ביי אונז, נאטירליך, ווייעדער!
מיר האָבען צוויי און זיעבציג טעג
געארבייט, ממש דול געוואָרען —
געמאכט פראָטעסטען אָהן א ברעג,
געזוידעלט אלע מיניסטאָרען:
און ווי אזוי געזוידעלט?! ס׳פלעגט
א שטורם געהן פון יענע נאָטען!...
מיט פעך און שוועבעל זיי געדעקט,
דעם שווארצען מאָהן אויף זיי געשאָטען.

יענקעלע חקרן.

(כאפט אונטער:)

בעזאלצט, בעפעפערט און געבראָטען, —
הקיצור, ס׳האָט זיי שוין געקלעקט!...

דער כאָהר.

(לעבעדיג):

און ס'וועט נאָך מעהר זיי קלעקען!
אָ, גלויבט אונז אויפ'ן וואָרט.
מיר וועלען זיך ניט שרעקען
פאר קיין מיניסטער דאָרט.
מיט אַלע אקסעלבאנטען,
מיט אַלע רויטע קאנטען,
מיט אלע קנעפלאַך מעשענע...

יענקעלע חקרן:

און וועט זיי, ליעבע ברידער,
אין ווייבאָרג מאכען ווידער
אַ גרויסע... פייג אין קעשענע!!!...

דער צווייטער כאָהר:

חאַ-חאַ-חאַ-חאַ! ניט שלעכט געזאָגט!...
ער וידעלט דעם מיניסטער —
און דאָס איז אַלץ, וואָס ער פערמאָגט,
דער העלד, דער ריעז דער ווימטער!
ער מאַכט פראָטעסטען, זיצט און שוויצט
און שרייבט, און דרוקט... נאַטירליך,
בלייבט, ווי פארצייטען, אַלץ ביז איצט,
און ער ביי די פאַפיערליך
זאפראָס אהין, זאפראָס אהער...
זאפראָסען... אויך אַ שכל!
א פאָרשטעהער פון פאָלק איז ער!...

יענקעלע חקרן:

און ווער וועט איהר זייט מוחל?

דער כאָהר:
(לעבעדיג).

ווער מיר וענען, זענען מיר,
אָבער שיסען קאָנען מיר!
אונזער „שפייער"
איז א נייער,
נים קיין אלטע פוזיע...

יענקעלע חקרן:

אין דער שווארצער מאָה
מאכט איהר א קאנטוזיע
אין דער לינקער פאה!!!...

פראָפּעסאָר:
(צו חיים'קען)

— פערשטעהסטו־שוין? יענקעלע איז, אמת געזאָגט, טאקע א פּראַוועדניק, — אויף דעם איז ער דאָך א ייד. נאָר ווי די מעשה איז, בלייבט טאַקע פאָרט דאָס איינציגע: לייענען קריאַת־שמע און לעגען זיך שלאָפען. טאָ זאָג־ושע, חיים'קע: „מימיני גראף היידען, משמאלי פירסט טריבעצקאי, ומאחורי...

יענקעלע חקרן!

ת„בירזשעוויא ווערָאמאָסטי"!...

* *
*

שלאָף, חיים'קע ליעבער,
און האָף, אז דער הימעל
וועט דיר, אין דיין גלות,

אין שמוץ אין שימעל,
דערפרישען דיין טרוקענעם גומען
מיט זאפט פון די בליהענדע בלומען —
אביסעל בעפרישען,
אביסעל בענייען,
אביסעל דערגרייכען,
אביסעל בעפרייען,
ביז וואנען... משיח וועט קומען...
. . . .

נאך תשליך.

(א באבע-מעשה פאר חדר־יונגלעך)

I.

מיט גינגאָלד, מיט פּורפּור, מיט אַ טונקעלען אָבגלאַנץ פון אַלטער בראָנזע האָבען זיך אויסגעציהרט די בוימער אויפ׳ן ברעג טייכעל און געשפּיגעלט זיך מיט זייערע פאַרבען אין די רוהיגע, ליכטיגע שטראָמען.

אַ קול דממה דקה, אַ שטילע שמונה־עשרה (ווי עס וואָלט געזאָגט המשורר יענקעל־חנה צימבעל, זאָל לעבען) האָבען זיך געצויגען דורך די האַלב־פערוויאַלעטע בלעטער, —

און ריחות, ריחות — ממש
גן־עדן צו געניסען,
ווי פון אַ מעהרען־צימעס,
אַ פעטען און אַ זיסען;
פון פרישען צוקער־לעקעך,
פון ראָזינקעס און פייגען
האָט פלאַטעריג דאָס ווינדטעל
צוגאָסען פון די צווייגען...

און אַ ליעבע שטיל־שווייגעניש האָט געהערשט אינ׳ם קיהלען פריה־הערבסט־אָוועגד...

דער עולם האָט אָבגעפּראַוועט תשליך און איז אַוועק צוריק אין שטעדטיל, יעדערער אונטער זיין פייגענבוים און אונטער זיין וויינשטאָק, — און דאָס טייכעל איז געבליבען ליעגען ווי פריהער גלאַט און קלאָר אין די אַרומגעזוימטע, מיט גראָז און צווייגען, שטילע ברעגען...

יאָ, שטיל און רוהיג האָט אויסגעזעהן דאָס טייכעל פון אויבען, וואָלט איהר אָבער זעהן וואָס אין דער אייגענער צייט האָט זיך געטהון אונטען, אויפ'ן אָבגרונד!...

הו-האַ! אַ ליופּעניש, אַ טאַראַראַם, אַ בהלה, אַ יריד!... אָט-ערשט איז אָנגעקומען אַ פּאַרטיע שפּאָגעל-נייע סעזאָן-פּרוכט— אַ פּעקעל פרישינקע יודישע עברות!!...

און פון זאַמד, פון שלאַם, פון צווישען די גליטשיגע און קלעפּיגע וואַסער-גראָזען האָבען זיך אַ שאָט געטהון — בעהיט זאָל מען ווערען — ראַקעס. זשאַבעס, טשערעפּאַחעס וכל רמש הרומש: און אַלע מיני „ווידמעננישען וואָס ווידמעננען זיך" — אַזוי ווי עס פלעגט טייטשען מיין מלמד רב נחמן טשוואַק ע"ה... ס'איז געוואָרען אַ האַפּעריי, אַ בייסעניש און אַ שלעפּעניש פון אַלע זייטען, גלייך ווי בעסערס און געשמאַקערס וואָלט גאָר אויף דער וועלט ניט געווען און ניט נאָר אין אונזער קליין און אָרים טייכעל, נאָר אויך אין די גרויסע טייכען. וואָס האָבען זיך צעוויקעלט און אויסגעצויגען זיך אויף פיעל און פיעל הונ-דערט וויאָרסט, איז קיין אייגענע זאָרגען און קיין אייגענע צרות גאָר קיינמאָל ניט געווען.

און קיין אייגענע עברות אודאי נים.

ניטאָ קיין דיקע
אונ פעטע סאָמען:
אי גראָב ווי עשו,
אי בייז ווי המן;
אין מויל אין ברייטען
א צאָהן נים איינער,
דאָך רייסען שטיקער
ביז אין די ביינער.
ניטאָ די בריאָה,
וואָס הייסט ביעלוגא,
וואָס ברומט און ליארימט
ווי א משוגע
און האָט א העלועל,
וואָס קאָן דערשלינגע
א גאַנצען חזיר —
און נים קיין יונגען;
ניטאָ קיין ושאַבעס,
וואָס שפייען, שפריצען
מיט סם=המות;
ניטאָ קיין שפיצען
פון שאַרפע שטיינער,
קיין קעסעל=גריבער,
קיין פוילע זומפען
מיט קרעץ און פיעבער.

און דער איינציגער אימגליק, דער איינציגער שלאַק איז דאָס יודיש העכטעל (Esox Judaicus). וואָס פון איהם קומען ארויס אלע צרות אויף דער וועלט...

II.

אין מייכעל האָט געקאָכט...

ראַקעס, טשערעפּאַחעס, זשאַבעס און קליעשטשעס האָבען זיך געגראָבען און געגראַבעלט אינ'ם פעקיל עברות. געשלעפּט פון דאָרטען שטיקער און שטיקלעך, געקייט, געזויגען, גע-טשמאָקעט און בעלעקט זיך אַ מחיה. וואַסער-שפּינען און וואַ-סער-וואַנצען זענען געלאָפען הענדום-פּענדום אַזו ווי די קאָרעס-פּאָנדענטען פון דער געוויסער טעלעגראַפען-אַגענטור, און די ווערטער: „יודישע עברות! יודישע עברות!!" האָבען געקלונגען און צוגאָסען זיך אין וואַסער און אין דער לופטען...

בּרייט און רוהיג צולעגט זיך אינ'ם ווייבען, גרינעם שלאַם — פיהרען אַ שמועס עטליכע בעל-הבת'יש-אָנשטענדיגע בריאות פון די בעשאַפענע אינ'ם טאָג פון די ששת ימי בראשית:

„— פון יודישע עברות רעדט איהר?" — האָט געזאָגט אַנ'אַלטער נאַלים, אַ גלאַטער, אַ פעטער, מיט אַ קיילעכיג-אויסגעהאָדעוועטען בייכעל, — „אָח-אָח-אָח! איך געדענק נאָך די אַלטע צייטען, די גליקליכע, די ליכטיגע, די גאָלדענע טעג פונ'ם אָטקופּ מיט די קאָנצעסיעס, מיט די גרויסע קאַזיאָנע פּאָד-ריאַדען, מיט אַ מתנת-יד פון אַ גאַנצען אוצר דעם אָדון און מיט משוגע'נע שלח-מנות'ן דעם אָדון'ס פּלגש... קאָנצערטען, פּיק-ניקען, רח"ש פון פינף-גאָרענדיגע מויערם, אימעניעס... פון „קאַטינקעס" גאַנצע וויקעל-שניר און פון שאַמפּאַניער אַ מקוה... יודעלעך-קבצנים, יושבי חושך וצלמות זענען געלעגען אין די איינגע, פייכטע און פינסטערע לעכער און האָבען געקרעכצט

„עוזר דלים, הושיעה נא!“ און אַ יוד אַ גביר, אַ בעהאַנגענער מיט מעדאַליען, אָרדענס און כּל המינים „ועיר-אַנפֿין׳ליך“ פונ׳ם טערק, פונ׳ם גרעק, פון מלך-כּשדים און פון דער מלכּה שבא האָט געסטרויעט און מנדב געווען לטובת הכּלל קאָלעגיעס, וואוהין יורישע סטודענטען פלעגט מען אַריינלאָזען על פּי נאָרמע פון צעהן פּראָצענט, אייזענבאַהן-שולען, וואוהין יודישע שילער פלעגט מען כּלל ניט אַריינלאָזען, און צערקווים, וואו זינט די וועלט שטעהט איז פֿאַר יודישע קינדער קיין פּראָצענטנע נאָרמעס דוקא ניט געווען... און ניט ער אַליין און ניט קיינער פון זיינע נאָהענטע און בעקאַנטע האָבען דאָס פֿאַר קיין עברה ניט גע-רעכענט; פערקעהרט, מ׳האָט עס געהאַלטען פאר פיין און קלוג און פֿאַר אַ כּבוד פֿאַר׳ן פאָלק ישראל...

„עברות“, פון וועלכע
געשמוסט אין סאַלאָנען
עס האָבען די גרעסטע
אָסאָבעס, פערסאָנען
און ס׳פלעגט (חאָטש דער חדוש
אודאי אין גרוים)
דער נאָמען „ושידוניא“
פון מויל ניט ארוים...
„עברות“, פון וועלכע
אין אונזערע יאָהרען
ביי יודען אין גלות
איז נולד געוואָרען
פון כּבוד און גדולה
די גאָלדענע פּאָהן
א טייני סאָוויעטניק
מיט כּמה מיליאָן...

„און אַז נאָך אַ יוד אַ גביר האָט מנדב געווען אויף אַ מאָ־נומענט באָגדאַן חמעלניצקי'ן עטליכע צעהנדלינג טויזענד רובל, האָט עס יודען אויך געאַרט ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי... ע־עה! ווען עס פאַלט איצט אַריין אהער אַזאַ מין עברה'לע, וואָלט איך, כ'לעבען, אויך געווען אַ בעל אַ פּרוב טהאָן אָב־לעקען אַ ביינדעל"...

„— איהר זענט טאַקע גערעכט, כ'זאָל אַזוי גליקליך זיין! — האָט זיך אָנגערופען אַנ'אַלטער קרעבס, וועלכער איז נאָר־וואָס געקומען צו קריכען פונ'ם פעקעל עברות: מילא, פון די עברה'לעך, וואָס פאַלען אַריין אין היגען טייכעל, איז דאָך ניטאָ וואָס צו ריידען; נעהמט אַזאַ טייך ווי דער דניעפּר ביי חערסאָן. חערסאָן איז אַ שטאָדט אַ יודישע מיט רבנים, דינים, תּלמוד־תּוֹרוֹת, בתּי־מדרשים, מנינים, און אַ גוטע אָקעלע מיט אַ קוועניץ חאַפּט מען דאָרטען, קיין ביז אויג, ניט נאָר לזכר נס של חנוכּה, נאָר אויך אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר. שבּת, אויב עס מאַכט זיך אַז אַ גוֹי דאַרף צום פאַראָחאָד. מוז ער נעביך געהן צו־פוס, ווייל כמעט אַלע איזוואָשטשיקעס זענען מזרע היהודים. אַ שטאָדט, ווי איך זאָג אייך, אַנ'אמת־יודישע. גוט. זענען דאָרטען פאַרהאַן דריי יודישע אינטעליגענטען: אַנ'אַפּטייקער, אַנ'אַדוואָקאַט און אַ דאָקטאָר. דער אַפּטייקער איז אַנ'אַפּטייקער, און אַז אין שטאָדט האָבען די יודישע פּרי־קאַשטשיקעס פון אַלע קאָנטאָרען און אַנשטאַלטען געשטרייקט אויף די ערשטע טעג פּסח, האָט ער, דער אַפּטייקער, דווקא ניט געוואָלט בעפרייען די יודישע יונגע־לייט פון אַפּטייק, און אַז מ'איז צו איהם פאָרט געקומען בעטען, האָט ער אַרויסגע־

טריבען. און אַז מ'האָט איהם געגעבען אָנצוהערען אַז ס'איז אַ סכנה פאַר די פענסטער, האָט ער געשיקט רופען פּאָליציע, און פּאָליציע איז געקומען און האָט געטהאָן דאָס וואָס פּאָליציע דאַרף טהאָן... און אַז דער ראַבינער האָט געפּרובט זאָגען איהם מוסר, האָט ער געענטפערט, אַז פון פּסח האַ"ט ער כּלל ניט און חוץ דעם איז זיין טאַטע, דעם אַפּטייקער'ס טאַטע הייסט עס, גבאי אין דער כאָר-שוהל, זיצט שבת און יום-טוב אויבען-אָן ביים אָרון-קודש און טיילט כּבוד, און די כאָר-שוהל שטעהט כמעט אנטקעגען דער אַפּטייק, — איז ער יוצא מיט'ן טאַטען. — דער דאָקטאָר מיט'ן אַדוואָקאַט זענען גלאַסנע אין דער שטאָדט-דומע און ביידע גאַנץ אָנשטענדיגע מענשען, נאָר אָבזאָגען זיך פון דער דומע האָבען זיי דוקא ניט געוואָלט. פאַרוואָס? דער אַדוואָקאַט איז אַ געוועזענעם ראַבינער'ס אַ פּלימעניק און גערעכנט נאָך מסתמא דעם טעם פון „וויבאָרעס", מיט „אומווערזשדעניעס", מיט „פּראָטעסטען" אויף די וויבאָרעס. טאָ איז דען ניט בעסער, גרינגער און גלייכער צו זיין אַ גלאַסני אָהן אָט די אַלע גילגול-מחילות, פּשוט, „פּאָ נאַזנאַטשעניו"? און אַז לכוף האָט ער זיך שוין יאָ אָבגעזאָגט, האָט ער דערביי מזהיר און מודיע געוועזען דעם עולם, אַז ער טהוט עס נאָר דערפאַר ווייל ער איז איצט עפּיס לא עליכט ניט מיט אַ"עמען, אָבער ניט חס וחלילה אוים וואָס'ער ניט איז נאַרישען נאַציאָנאַל-געפיהל און נאַציאָנאַל-עהרע, מחמת, ווי זאָגט ער —

אַ שפּיי איז גאַנץ כּנסת ישראל ניט ווערטה
כנגד גובערנסקע פּראַוולעניע!...

„דער דאָקטאָר האָט געזאָגט אַז אָבזאָגען זיך פון דער

דומע קאָן ער ניט און טאָר ניט און דאַרף ניט, און האָט דער־וויזען מיט אַ ראיה; דהיינו: חוץ גלאַסני איז ער פּאָפּעטשיטעל אין די רעמעסלענע קלאַסען וואָס ביי דער תלמוד־תורה און אויף דער שטעל פון אַ לעהרער (צי פון אַנ'אינספּעקטאָר, איך גע־דענק ניט) האָט ער איינגעלאַדען עפּיס אַ ווילדען נפש, אַ בול־גאַר, וועלכער האָט ראשית דבר געזאָגט די שילער אַ דרשה און דערוויזען זיי מיט פּסוקים פון ליוטאָסטאַנסקי, דיעמינסקי, שאַראַפּאָוו, קרושעוואַן און נאָך אַזעלכע גאוני הדור, אַז די יודישע אמונה איז אַ גוט ויאָרט ניט ווערטה און יודען האָבען כשר פערדיענט אַז מ'זאָל פון זיי די הויט אַראָבשינדען. און אַז מ'האָט געזאָגט דעם דאָקטאָר, אַז ס'איז קיין יושר ניט צו האַל־טען אין אַ תלמוד־תורה אַזאַ מין בעל־דרשן, האָט ער געענטפערט אַז דאָס איז אַ „בראַטושקע" און האָט נושא־חן געווען, אַלס אַ גוטער לעהרער, פאַר די אויגען פון דער גובערנאַטאָרשע, און ער, דער דאָקטאָר הייסט עס, איז אַ יוד, און אַ יוד איז מחויב מבטל צו זיין זיין רצון פאַר דעם רצון פון אַ גובער־נאַטאָרשע, — און, אדרבא, פּרובט דערווייזט איהם אַז ער איז ניט גערעכט!...

„— הערט איהר, — האָט ווייטער גערעדט דער קרעבס, — איך בין, ווי איהר ווייסט, אַנ'אַלטער קרעבס, אַ ראַק פון יענעם דור ראַקעס, אויף וועלכע עס פלעגען נאָך די אַמאָליגע קאַזיאָנע ראַבינער שהחינו מאַכען; בטבע איז ניטאָ אַזאַ נבלה, וואָס איך זאָל זיך מאוס'ן זי צו עסען; נאָר, ווי איהר ווילט אייך, פון אַט אַזעלכע יודישע עבֿרות, כ'לעבען, שלאָגט־אָן חלשות!...

„יאָ, חלשות! איהר פיהלט, בלי ספק, אליין,
אַז דאָ שטעקט דאָס פּאַרציוויטיגע יודעל אינגאַנצען,

וואָס פלעגט זינגען דעם פריין מה־יפית און געהן
אויף די הינטערשטע פיסלעך א חסיד'ל טאַנצען...“

„— עט, — האָט בעמערקט אַ דיקע, העסליכע זשאַ־
בע, — דאָס אַלץ איז, מחילה, קליינינקייטען, קינדער־שפּיעל.
איהר זאָגט — דער דניעפּער, אַ גרויסער טייך מיט גרויסע
שטעדט, מיט גרויסע פּעק יודישע עברות. און איך זאָג אייך:
נעהמט דאָס טייכעל גנילאָפּיאַטקע ביי'ם שטעדטיל טראָיאַנאָוו.
דוכט זיך, אַ גרעסערע נבלה איז נאָך ניט געווען צווישען יודען
און אַלע יודישע עברות זענען אַ שמעק־טאַבעק ניט ווערטה
אַנטקעגען דעם בלוטיגען, מערדערישען חטאַת־טראָיאַנאָוו. און
דאָך, זאָג איך אייך: עט, נאַרישקייט! ווי איהר קוקט מיך אָן
בין איך אַן'אַלטע זשאַבע, און מיין עלטער־עלטער באָבע איז
געווען אַ צפרדע טאַקע פון די עשרה מכות, — אין איך זאָג
אייך, אַז דאָס אַלץ, וואָס מיר זעהען איצט, דאַרף אַזוי זיין און
מוז אַזוי זיין: די טראָיאַנאָווער יודען זענען פרומע יודען, עהר־
ליכע און גאָטספּאָרכטיגע, און פון תורת־משה האַלטען זיי אַזוי
ווי גאָט האָט געבאָטען, אָבער נאָכטהון משה'ן אַזוי ווי ער האָט
געטהון דערזועהענדיג דעם איש מצרי מכה איש עברי — דאָס
ניט: אויף דעם זענען די טראָיאַנאָווער קנאַפּע יודען, אָדער
פערקעהרט — נעביך טאַקע יודען!... דערזעהענדיג נאָך
פון דער־ווייטען אַ „איש מצרי“, אַ שוואַרצ'מאָה'ניק, אַ באָסיאַק,
ווערען זיי פערציטערט, פערצאַפּעלט, פערטומעלט, קריכען
אויפ'ן בוידעם און בעהאַלטען זיך אינ'ם פסח'דיגען געפּים...
איינס זאָג איך אייך: וויפיעל תשליכ'ן עס זענען געווען זינט די
וועלט שטעהט, שטאַמען אַלע יודישע עברות פון איין קוואַל,
פון איין גרונד, פון איין „בראשית“, — עס האָט זיך געקניפּט

און געקיימעלט נאָך דעם סיסטעם פון עברה גוֹררת עברה — און די יודישע נדבוֹת אויף חמעלניצקי׳ן און אויף צערקווועס מיט די יודישע קריכעריי און שתדלנות פריהער ביי איגנאַטיעוו׳ן און דערנאָך ביי פלעווע׳ן, מיט די יודישע גלאַסנע „פאָ נאַזנאַטשעניו“, מיט׳ן בולגאַר, וואָס האָט נושא־חן געווען ביי דער גובערנאַ־טאָרשע, מיט חטאַת־טראָיאַנאָוו, וכו׳ וכו׳ מיט אַלע „שפיי אין פנים“ וואָס דאָס פאָלק־ישראל האָט מקבל באהבה געווען אינ׳ם משך פון די לעצטע פינף און צוואַנציג־דרייסיג יאָהר — דאָס אַלץ געהט פון איין מקוֹר, אַלץ איז צונויפגעקניפט, צונויפ־געבונדען און פערפּאַקט אין איין פּאַק עברות, וואָס קיין טייך וועט זיי ניט פערפלייצען און קיין אָבגרונד וועט זיי ניט פער־באָרגען ואשר יזכרו ויפקדו ויעלו על לב — און וואָס וועלען דערמאָהנט ווערען און פעררעכענט ווערען יעדעס מאָל ווען אויף יודען וועט קומען אַ נייע גזרה, אַ נייע צרה... און... אַך, ווי קליין און פוסט אַנטקעגען די ווירקליכע יודישע עברות זענען יענע עברה׳לעך, וועלכע עס זוכען אוים און שלעפּען ארויס פונ׳ם תשליך־פּעקיל און צוטראָגען איבער דער וועלט אָט די נאַרישע שמשים פונ׳ם שטן׳ס טעלעגראַפען־אַגענטור, די וואַסער־שפינען און די וואַסער־וואַנצען!... קוקט, קוקט, כ׳בעט אייך“... נאָר דער קרעבס האָט ניט געענדיגט זיינע רייד...

III.

און טייבעל איז פאָרגעקומען עפּיס אזוינס, וואָס עס האָט זיך אפילו ניט גע׳חלומ׳ט ניט דעם אַלטען נאַלים, ניט דעם אלטען

קרעבס און ניט קיינע נאַלימען און קרעבסען מיט אַלע אַנדערע „ווידמענישען וואָס ווידמענען זיך" אינ'ם שלאַם און זומפּ פון די גרויסע און פון די קליינע טייכען...

עס האָט מיט אַמאָל אַ הויב און אַ קעהר געטהון דאָס וואַסער פון אונטען אַרויף און פון אויבען צוריק ביז'ן אָבגרונד... אַנ'עלעקטרישער שטראָם איז דורכגעלאָפען אינ'ם טייכעל פון עק ביז עק... עס האָט געגעבען אַ קלאַפּ, פון וועלכען די אויגען קריכען אַרויס אויפ'ן שטערן און די נשמה אויפ'ן שפּיץ נאָז...

נאָר פון דעם, מיינע ליעבע קינדערלעך, וועל איך אייך דערצעהלען אַ בעזונדער מעשה אַנ'אַנדערש מאָל — אַ שרעק־ליכע מעשה, נאָר איה"ש מיט אַ גוטען און אַ פרעהליכען סוף.

און דערווייל...

דערווייל איז ביי אונז אין טייכעל ניט גוט...

עס רוישט, עס קאָכט, עס אַרבייט ווי אינ'ם סמבטיון... גרויסע העכט מיט שאַרפע צייהן ווייסען ניט אויף וואָסער וועלט זיי זענען... בעל־הבית'ישע, גוט־אויסגעהאָדעוועטע קאַרפּען זענען זיך מפלפל אינ'ם „זה בורר" פון „סנהדרין", און דאָס קליינע פלאָטקעלע, דאָס מאָגערע כשר'ע פישעלע, וואָס מ'רופט עס „קיי־און־שפּיי", ליעגט פערקראָכען אין אַ פינסטער, איינג ווינ־קעלע צווישען די פערפלאָנטעטע וואָרצלען פון אַנ'אַלטער, קרו־מער ווערבע, קוקט־אַרויס פון דאָרטען מיט די קלײנינקע, דער־

שראָקענע אויגעלעך און זינגט שטיל און טרויעריג מיט'ן אלטען ניגון און מיט אַ נייעם נוסח:

„— מי ברעב ומי במגפה...
מי באגרוף ומי בנאַגייקע...
אוי, טאַטע, בי—י—טער!!!...

דרשה־געשאנק.

(אַ שטיקעל קאָמעדיע)

פערזאנען:

ישׂראליק דער לאנגער.
דער וועלט־שדכן.
דער אמעריקאנישער פעטער.
די ענגלישע מוהמע.
דער גוטער פריץ.
די גוטע פריצה.
דער בעל־עגלה.

מיט אַ בינטעל צרות צו־קאָפּענס ליעגט אין געהאַקטע וואונדען ישׂראליק דער לאַנגער.

דער בעל־חלום שטעהט און פּאַכט איבער איהם מיט אַנ־אַלטער, אָבגעשמיסענער הושענא...

און חלומות ליעבע, זיסע
פליהען, שוועבען אין דער לופט...
ווי דעם חולה פון דער גסיסה
צו אַ נייעם לעבען רופט

איהם אַ בת־קול, צו אַ נייעם
גליק... אַ טיש מיט כבוד שטעהט.
ס'הערט־זיך: „— מזל טוב!" — „לחיים!" —
—„לשלום! — טרינקט געזונטערהייד!"

מיט אַ קעלישאָק אין איין האַנד און אַ שטיק קאָרענעם לעקעך אין דער אַנדערער שטעהט אויף אַ בײנקיל דער וועלט־שדכן. — „שאַ, שאַ! — הערען זיך קולות — שאַ, לאָזט ריידען!"...

דער וועלט־שדכן:

— רבותי! בשעת אַ מגפה, רחמנא ליצלן, איז אַ מנהג צו שטעלען אַ חופּה אויפ'ן הייליגען אָרט. אונזער צייט איז אַ מגפה־צייט: ווי פערסמ'טע פליגען פאַלען ווייב און קינד, יונג און אַלט... מ'פּאָכט מיט דער נשמה, מ'געהט־אויס... יודען! לאָמיר פּרובען די אַלטע תרופה — אַ חופּה אויפ'ן בית־הקברות. מי ומי, פרעגט איהר? קיין דאגה ניט; אַ חתן האָב איך — אָט־אָ איז ער:

ישראל'יק דער לאַנגער — אַנ'אַלמן מיט קינדער;
אַ מענש אָהן אַ גאַל, ניט זאַמשעפּעט אַ פליג;
האָט מעבעל און פּרות און עופות און רינדער:
אַ שטענדער, אַנ'אתרוג, אַ האָהן און אַ ציג.
געניג, דאַנקען גאָט, אויף חיונה, קיין שאָדען;
און חוץ דעם געשעפטען און נחלות ניט קאַרג:
פון „גליוועריום" שווימען צו איהם פּאַראַחאָדען,
זיין פּאַלאַץ שטעהט הויך אויפ'ן „גלעזערנעם באַרג".
צוויי מאָל יעדען יאָהר טרינקט ער פולע פיער כוסות
און האלט אין אַרענדע שוין יאָהרען אַ סך
פון מרור אַ וואַלד, אַ פאַבריק פון חרוסת,

פון שמורה א פעלד, א געטוויזע:ץ אויף סכך.
אין מזרח־וואנד איז איהם בירושה פון זיידען
(זכרונו לברכה) געבליבען א שטאָדט.
היינט דאָרטען, אם ירצה השם, אין גן־עדן —
דו, אייביגער גאָט, דו, אלמעכטיגער גאָט!
מיט שיין פון דער שכינה הקדושה בעגאָסען
א גאָלדענער טיש און א גאָלדענע שטול,
א גאנצער פאלומיסאָק פול מיט לויתן,
א טאָפּ מיט געבראָטענעם שור־הבר פול.
אראָב פון די פלייצעס דער יודישער הויקער,
די קנייטשען פון יודישען שטערען אראָב;
עס זינגט איהם דאָרט הלל א כאָר כוכבי־בוקר;
א גאָלדענע קרוין טהוט מען אָן אויף זיין קאָפּ...
א חתן א צאצקע — דאָס זעהט איהר דאָך אלע;
איהם געבען א טאָכטער וועט יעדער מיט דאנק.
מאָ מאכט־זשע קיין שיהות ניט, זוכט־זשע א כלה
און גרייט, מחותנים, איהם דרשה־געשאנק!...

עס ווערט אַ יריד, אַ געטומעל... פעטערס, מוהמעס און גלאט קרובים פאָהרען, געהען, שלעפּען זיך פון אלע זייטען.

דער ערשטער קימט אַריין, זינגענדיג דעם זמר „יאנקי דוד׳ל“, דער אמעריקאנישער פעטער.

ישראל׳יק:

(א לאָז געטהון זיך צו איהם
מיט דער גרעסטער שמחה)

— א גאסט!... וואָס מאַכט איהר, פעטער?

וועמען קומט איהר?...

דער אמעריקאנער פעטער:

— שטעה... האָב צייט...
ווארט־אויס... וועסט דאנקען שפעטער...
האָסט חתונה? אָל־רייט!
א בתולה? אנ'אלמנת?
דאָס מאכט מיר גאָר ניט אויס;
בעקומען מיין מתנה
קאָנסט סיי ווי סיי פאָראויס...
וואָס, אפשר, מיינסטו מ אָ נ ע —
געלד? פע, דאָס האָב איך פיינד;
נאָר מחמת גרויס רחמנות
בין גרייט איך אין שתדלנות
צו געהן פאר דיר, מיין פריינד!
צו וועמען — פרעגסטו? פטור,
ניטאָ פאר מיר צו הויך —
צום גרעק, צום פערס, צום טאָטער
און צו תרבונה'ן אויך.
דאָס איז מיין אלטע שיטה,
כ'בין שטייף אין איהר ווי שטאָהל;
און אויב ס'וועט קומען וויטטע
אין פאָרטסמוט נאָך אמאָל,
וועל איך איהם א בקשה
אויף הערבאָווע פאפיער
דערלאנגען... מענסט, נישקשה,
פערלאָזען זיך אויף מיר!...

חאפט א קאָנווערסיע־טענציל און ווערט נעלם...

עס קומט אריין דער גוטער פריץ.

דער גוטער פריץ:

אין מאָסקווע איז פאַרהאַנען
א „שלאָסער־שול". איך בין
אין יענער שול דירעקטאָר,
און זוער עס וויל אהין
אריין, איז קיין מניעה
ניטאָ, קיין אונטערשיעד —
און מיט דעם פּראַוואָסלאַוונעם
איז דאָרטען גלייך דער יוד;
פון פעהיגקייט, פון חשק,
פון ארבייט איז געווענדט;
ניטאָ דאָרט פאַר'ן יודען
קיין „נאָרמע", קיין „פּראָצענט".

ישראל'יק:

קיין נאָרמע, קיין פּראָצענט?! אי־אי,
ס'איז, כ'לעבען, גאָר א נס!
נו... אָבער... פּראַוואָזשיטעלסטוואָ?

דער גוטער פריץ:

געוועהנליך: א מעת־לעת.

ישראל'יק:

א דאַנק אייך, פּריץ גוטינקער!...
זייט מוחל, פון דעם טייך
סמבטיון איז פון חדר נאָך
בעקאַנט די מעשה אייך?
אריין אין אייער שלאָסער־שול
איז, הייסט עס, גרינג און גלאַט

ווי צו די רויטע יודעלעך
צו קומען — אַקוראַט!...

געאַרעמט מיט דער פרומער גבאי'טע יק"א קומט אריין די ענגלישע מוהמע „אַנגלאָ־דזשואיש־אַסאָסיאיישאָן".

די ענגלישע מוהמע:

— רויטע יודעלעך, זאָגסטו? האַ? וואָס עפּיס רויטע יודעלעך?

עס, נאַרישקייט! די גאַנצע וועלט
איז הרוב שוין געוואָרען?
ניט צו די רויטע יודעלעך —
פרוב צו די שוואַרצע פאָהרען!
ביי אונז אין דרום־אפריקאַ
איז דאָ אַ לאַנד אוגאַנדע.
„ביי אונז" — דאָס הייסט, מיר האַלטען דאָרט
אַנ'ענגלישע קאָמאַנדע;
חוץ דעם איז פון קדמונים־אָן
פאַרהאַן ביי זיי אַ נשיא;
דער נשיא הייסט „קאַבאַקאַ". האַ?
אַ נאָמען גאָר נישקשה, —
עס שמעקט שון עפּיס יודישליך:
דאָס האַרץ מיט די גענירען
דערפיהלען „אָטקופּ", „טראַליסען"
מיט „קרעטשמעס", מיט „טראַקטירען"...
היינט נעהם „פּאָווינאָסט וואָאינסקע" —
אויף אַלע מיינע שונאים

געזאָנגט: פאַרהאַן סך־הכּל דאָרט
א טויזענד פּיער יונים —
פעכאָטע, אַרטילעריע
וכולו, אַלע סאָרטען;
כמעט ניט שווער צו אויסקומען
גאָר אָהן נעלמים דאָרטען...
און היים איז דאָרט, ישראל׳יקעל —
א שוויצבאָד צו געניבע!
דו קאָנסט זיך דאָרט פון קאָפּ ביז פיס
אַרומגעהן אָבגעריסען...
און גאָר חוץ אַלץ „פ ע ר ש ו ו אַ ר צ ט“ ווערען
איז דאָך דיין אַלטע מכּה,
טאָ וואָס־זשע איז דער אונטערשיעד —
צי דאָ, צי ביי „קאַבאַקאַ“?...

אין איין אויגענבליק ווערט אַ געשריי, א טאַראַראַם, אַ דערשטיקעניש... יודען הויבען אָן אַרויסצושפּרינגען דורך די פענסטער... פון אַלע זייטען דערהערען זיך קולות: „פּאָליציע!... פּאָליציע געהט!“... און אויף דער שוועל בעוויזט זיך, מיט אַ לאַסקעוועץ שמייכעלע אויף די דיקע, פעטע ליפען, ד י ג ו ט ע פ ר י צ ה — די פּאָלטאַווער פּאָליציע.

די גוטע פריצה:

טיו, סקאַזשעני!... קוקט אַביסעל,
ס׳פלאַקערט, קאָכט און זידט...
טישע, האָספּאָדאַ יעווריייאַי
טישע, שרעקט זיך ניט!

בלייבט, ווי פריהער, זיצען רוהיג
אַלע גרויס און קליין, —
כ'וועל ניט נעהמען פאַר'ן קאָלנער,
געבען אין די צייהן,
שלאָגען, רוק און לענד אייך ברעכען
און, ווי אַלע מאָל,
שלעפען נאָכדעם אין קוטוזקע
מיט אַ פּראָטאָקאָל,
חס ושלום, גאָר להיפך...
ליעבע פריינד, הערט=אויס, —
צום פאַן ס־וליק אַ בקשה
האָב איך איצט: היות
אין פאָלטאַווער דומע, פלוצלונג,
פון דער העלער הויט,
איז געוואָרען אין די גלאַסנע
יודישע אַ נויט,
זוך איך יודען, צו פערנעהמען
איצטער זייער אָרט...

(לעגט פריינדליך אַרויף ישראל'יקען
די האַנד אויף דער פּלייצע)

מהו, פאַן סרוליק, מיר די טובה —
ווער אַ גלאַסנע דאָרט!...

נעבען טייער דערהערט=זיך אַ סקריפּ פון רעדער... אַ פייף,
אַ קנאַק מיט דער בייטש... „טפּררררו!" — און עס קומט אַריין
דער בעל־עגלה.

דער בעל־עגלה:

— אָ, גאָט העלף, ר׳ ישראל׳יק! נאָט אײַך אַ בריעף פון... דאָרטען... פונ׳ם פעטער פון אײַערן...

ישראל׳יק (לייענט):

...די קליפה, כידוע,
איז מזיק אָהן רחמנות,
אין איהרע דלת אמות
צו שטעהען איז סכנות.
איצט אָבער איז אַ מאָדע
געוואָרען גאָר אַ נייע;
דו קאָנסט פון מיר ישראל׳יק,
אַראָבנעהמען אַ ראיה:
פאַר פופציג טריט דאָרף ווייכען
איך פון דעם מזיק, טאָמער
איין טריט פאָראויס — איז ווער איך
אַ בר מנן אַ גמור.
און שולדיג איז — ווער, מיינסטו? —
מיין נאָז! די לעצטע יאָהרען,
פערשטעהסטו, אין די אויגען
איז זי צו־גרויס געוואָרען...
מ׳שרייט: „זי ארבייט מעשים!
ברעכט ווענד, רייסט־אויף די דעכער!"...
מ׳וויל מיט איהר, פערשטעהסטו,
פערשטאָפען אַלע לעכער...
די נאָז — זי פלעגט פאַרצייטען
נאָר שמעקען פראָסטען טאַבאַק,
איצט... זעהענדיג שוין אָפען
פאַר זיך דעם „מעבור יבוק",

בעדאַרף זי, נעבּיך, שטענדיג
דעם שוואַרצען פּעפּער שמעקען
און פאַר דער קליפּה'ס שליטה
פאַר פּופּציג טריט זיך שרעקען...
ישראל'יק! דו זאָלסט אייביג
געדענקען על כּל פּנים
די נאָז מיט אַלע איהרע
עכט־יודישע סמנים —

„איז שיק איך דיר על־ידי המוכ״ז אַ קאָפּיע פון דער נאָז,
הענג זי אויף אויף דער וואַנד פאַר אַ זכר לחורבן... אַ קאַר־
טינע אַ דערקוויקעניש!...״

דער וועלט־שדכן:

— האַ? יודישע קינדער? וואָס וועט איהר זאָגען אויף
אַזאַ דרשה־געשאַנק?... אַיאָ, הלואי ווייטער ניט ערגער...
איצט בּלייבּט נאָך איינס: געהן אָנקוקען די כּלה...

ישראל'יק:

— וואוחין?

דער וועלט־שדכן:

— אָח־אָח־אָח!... אויף די וויבּאָרעס אין גאָסודאַרסטווענע
דומע...

אדעסער קאנצערט.

פערזאנען:

דער רעזשיסער.
דער לעבענס־גייסט.
דאס געלע העמדיל.
דאס שווארצע העמדיל.
דאס לעצטע העמדיל.
דער אדעסער ברויטנעבער.
דער פרומער צילינדער.
די קלוגע יארמעלקע.

I.

דער רעזשיסער:

— מיינע געעהרטע דאַמען און הערען, אַלטע פּאָ־גראָמשטשיקעס און יונגע, פריש־צאַפּעלדיגע פּאַטריאָטען!

— אָדעס איז פון קדמונים־אָן געוועהנט צו גרויסע, גלענ־צענדע און רוישענדע פאָרשטעלונגען, — ווי רופט מען עס, גאַלא־קאָנצערטען און גאַלאַ־ספּעקטאַקלען. וואָס פלעגען זיך צו־

שפּיעלען אויף צעהנדליגער גאַסען, מערק און פּלעצער מיט אַמאָל, מיט דער העלער בעלייכטונג פון שרפות־פלאַמען און באַטאַליע־מוזיק, פון מעבעל־קראַכען און שויבען־טרעשטשעריי פון עק ביז עק שטאָדט.

— דאָס גלענצענדע און הויך־אינטערעסאַנטע טעאַטער־שטיק פלעגט זיך רופען מיט'ן נאָמען „ווזריוו נאַראָדנאַוואָ ניע־גאָדאָוואַניאַ".

— מחבר־האָנאָראַר פלעגען בעקומען סטיאָפּקאַ באָסיאַק, מיטקאַ דושעגוב און מאַטריאָשקאַ סאָראָקאָווקאַ, מיט קאָמיסיע פון 97 פּראָצענט לצרכי האָדון דיערזשימאָרדאַ עט קאָמ.

— מחמת פערשיעדענע טעמים, אָנשטאָט איין ספּעק־טאַקעל־גאַלאַ קימען פּאָר איצט איינצעלנע קליינע קאָנצערטליך אויף יעדער גאַס בעזונדער, דערפאַר אָבער אָפּט, ניט וועניגער ווי זיעבען מאָל די וואָך, און הייסען הייסט עס „באָרבאַ ס'קראַמאָלאָי".

— אַ נאָמען, וואָס איז שוין פּאָראויס מכפּר אויף אַלע חטאים און גאַראַנטירט שכר־טרחה אויף דער וועלט און שכר־מצוה לעולם־הבא.

— ט־ס־ס־ס!

איהר הערט? מען דאַרף ניט וואַרטען לאַנג...
אַ טומעל, אַ געלויף...
אַ פויקען־שלאָג, אַ גלעקער־קלאַנג...
דער פאָרהאַנג הויבט זיך אויף!...

II.

דער לעבענס-גייסט:

עס ליעגט פאַר מיר דאָס ביבעלע, אין וועלכען
עס זענען איינגעבונדען טאָג נאָך נאַכט
און נאַכט נאָך טאָג, מיט גאָלד=און פורפור=אָבשניט
פון אָוועגד־שיין און העלער מאָרגען־פראַכט.
איך לייען מעשיות פול מיט שרעק און אנגסטען,
מיט וועלכע ס׳האָט קיין איינציג צויבער=בילד
נאָך קיינמאָל ניט געבלענדט דעם מענשענ׳ס אויגען,
געברענט דאָס הארץ אזוי אונמענשליך=ווילד...
א גיהנום, וואו עס מאטערט זיך, פערקאָוועט
אין איין צוגליהטער, שווערער שקלאַפען=קייט
א פאָלק, א גאנצעס פאָלק, ארייגגעוואָרפען
אין העליש פייער לעבעדיגערהייט...
א גיהנום פול מיט לעבעדיגע קערפער,
א בלינדער גיהנום, וואו מען פייניגט בלינד
די פאָטערס — פאַר די קינדערס יונגע ליידען,
די קינדער — פאַר די פאָטערס אלטע זינד...
א גיהנום, וואו די שדים שפּרינגען „קדוש״,
אין ווייסע פריסטער־קליידער אָנגעטהאָן,
די קליפּה געהט א „כּשר=מאָניך״, און ס׳פלאַטערט,
בעשפּריצט מיט בלוט, די הייליג־פרומע פאָהן...

III.

דאָס געלע העמדיל:

א גיהנום, זאָגט איהר? ווי פאַר וועמען;
פאַר מיר, למשל, איז אָדעס

נעוואָרען איצטער אַ גן־עדן:
איך הוליע, טאַנץ, און טרינק, און פרעס,

און שלאָג, און פייניג בפרהסיא,
האַלט אין די הענד די גאַנצע שטאָדט.
מען פלעגט אַמאָל מיך רופען ושוליק,
און איצטער היים איך — פּאַטריאָט!

מיט מיר איז פול די גאַנצע פּרעסע,
מען שרייבט פון מיר, מען רעדט פון מיר
כ'האָב אין אופּראַווע מחותּנים
און האָב אַ גראַף אַ קאָמאַנדיר.

און ווי=זשע זאָל איך ניט פערגרייסען
די נאָז ארויף פון שמוץ און מיסט?
איך האָב געהייסען יורקע־שכּור,
איצט היים איך — נאַציאָנאַליסט!

פון אַלע לעבער, אַלע נאָרעס
אַרויסגעקראָכען אויף דער וועלט
בין איך געוואָרען אַ מיוחס,
אַ תּנא בּרא און אַ העלד.

כ'בין חבר־לאַפּ מיט היגע פּריצים,
איך קלאַפּ אין פּויק און טראָג אַ פאָהן;
'פלעג אין אָסטראָג כּל=ימי זיצען,
און איצטער זיץ איך — אויבען־אָן!...

IV.

דאָס שוואַרצע העמדיל

פון מיין בעריהמטער גבורה
האָט איהר געהערט געוויס:

בעוואָפּענט מיט כלי-זין
פון קאָפּ און ביז די פיס —

מיט שפּייערס כל המינים
מיט באָמבעטשקעס, אַ שרעק
וואָס קאָנען חרוב מאַכען
די וועלט פון עק ביז עק.

שטעה אויף דער וואַך איך תמיד
אין שטאָדט ביי יעדען הויף, —
און קומט אַ קאָזאַק — חאַפּ איך
אַ שטעקען און אַנטלויף!...

„כ'פערשטעה ניט" — זאָגט איהר? הערסטו,
אָט דאָס איז דאָך דער קונץ —
אַ שם אַזעלכען האָבען!
עס קלינגט אַ וועלט מיט אונז.

פון גאַנצען שבת פּאַר יודען
קומט אונז דער גרעסטער טייל:
ווי הייסט? „די שווארצע העמדליך" —
גבורי ישראל!!!...

V.

דאָס לעצטע העמדיל:

אוראי, גרינג אַ גבור זיין
ווען ס'דאָ וואוהין אַנטלויפען...
איך האָבער בין צו'ם אומגליק דאָ
ווי צוגעשרויפט מיט שרויפען:

די גאַס, דער מאַרק בעדעקט אַרום
מיט בייזע שלענג און שפּינען,
איך אָבער מוז דאָך געהן אַהין
דאָס שטיקעל ברויט פֿערדיענען.

דער שלעפּט און רייסט אויף שטיקער מיך,
דער פּרובט מיך כּלומר׳שט היטען
און צווישעןביידע בלייב איך דאָ
אַ גוסס אין דער מיטען...

וואָס אָבער העלפֿען מיינע רייד,
וואָס טויגען טענות, ראיות?
אוי, ליעבע פֿריינד, עס געהט מיר אוים
דאָס לעצטע ביסעל חיות!...

VI.

דער ברויט-געבער:

מיין ליעבע שטאָדט, מיין שעהנע שטאָדט!
לעבסט-איבער איצטער שווערע צייטען,
און מיט אַ טיעף און הייס געפֿיהל
שיק איך מיין גרוס דיר פֿון דער ווייטען...

צו אַל׳די רוחות דער זאוואָד
מיט אַלע סקלאַדען און פּאָדריאַדען!
איך וואַרעם זיך אין סאַן-רעמאָ,
איך קיהל זיך אָב אין באַדען-באַדען

לופֿט פֿרישע שעפּ איך אין דער שווייץ,
איך דרימעל זיס אין אַ גאָנדאָלע

און אין „קאפע־אמעריקען"
געה איך צו קידוש און הבדלה...

אָדעס איז טייער מיר און ליעב
פל־זמן עס לעבט זיך רוהיג דאָרטען
ווי חזיר האָב איך פיינט בויקאָט,
מיט זאבאסטאָווקעס כל הסאָרטען.

אין ענין הייסט עס פאָליטיק
בין איך א חסיד גאָר א קאַלטער,
און וויל מען שיסען — האָב איך דאָך
א קאַסיר דאָרט מיט א בוכהאַלטער!...

.VII

דער פרומער צילינדער:

(צוויי דיאלאָגען)

.1

— וואוהין, ה' דאָקטאָר, לויפט איהר
אזוי געשווינד אצונד?
„— צו אונזער גאָראָדניטשי,
איהם זאָגען זייט־געזונד.

„א גאָלד געוועזן אנ'אָדון;
צו יודען מילד און פיין;
א חוליגאַן פלעגט מרפ'ער
ביי איהם פון חזיר זיין;

„ער פלעגט ניט קאָנען ליידען
קיין אומרעכט, קיין געוואַלט,
און אז מען פלעגט זיך גרייטען
צו א פּאָגראָם, פלעגט באַ־ד,

„נים קאָנענדיג דערהאַלטען
דאָס אומגליק, לייד און שרעק,
ער בעטען זיך אין אָטפּוסק
און פון דער שטאָדט אַוועק...

„און איצט פערלאָזט דער אָדון
זיין שטעל אינגאַנצען דאָ,
טאַ דאַרף מען דאָך אַנ'אַדרעס
דערלאַנגען איהם, איאָ?"...

·2

(אין א חודש ארום)

— וואוהין, ה' דאָקטאָר, לויפט איהר?
„— אין פּאָליציי אַריין:
דעם נייעם גאָראָדניטשי
מקבל־פּנים זיין.

„מען זאָגט, ער האָט אין קיעוו
בשעת א פּאָגראָם
זיך איינגעשטעלט פאַר יודען.
און מיינט איהר וואָס? א קראַם

„צי א קבצנ'יש הייזעל
געראַטעוועט? אָ, ניין,
ער האָט בעוואָרענט בראָדסקי'ן
מיט האַלפּערין אליין!

פערשטעהסט איהר? דאַרף מען לויפען
צו איהם אויף אַ פּאָקלאָן,
און זאָגען איהם פאַר יודען
אַ דאַנק פון אָנהויב=אָן;

„איאָ? וואָס קאָן עס שאַדען?
— אודאי... מילא וואָס...
חוץ דעם איז דאָך ביי יודען
אַ מנהג־אָבות דאָס...

VIII.

די קלוגע יאַרמעלקע:

רוהיג, מוטהיג, פריי און זיכער
צו די אורנעס, יודען, גיכער!
ניט געצווייפעלט, ניט געטראַכט!
ווי אַ שטורם, ווי אַ וויכער
וידט דער וואַהל=קאַמפף טאָג און נאַכט.

הערצער קראַנקע, הערצער שוואַכע,
באַקען געלע, רוקענס קרומע!
פרעהליך, בליהענד, פריש און גליַיך
וועלען אין דער דריטער דומע
מיר, קאַדעטען, מאַכען אייך.

ס'זאָל בסוד קיין זאַך ניט בלייבען,
אַלץ פערשרייבען, אַלץ פערשרייבען:
אויף אַ צעטיל וועלען מיר
און בעשיטען וועט פערגאַמענט

דעם מיניסטער אין פּאַרלאַמענט
מיט זאַפּראָסען אָהן אַ שיעור.

ווי אַ שטורם, ווי אַ וויכער
זידט דער וואַהל־קאַמפּף טאָג און נאַכט
צו די אורנעס, יודען, גיכער!
ניט געצווייפעלט, ניט גע׳טראַכט!...

אַ שלאַקס־רעגען פון וואַהל־צעטליך גיסט זיך אויס פון עק ביז עק שטאָדט, די ברוינינגען טרעשטשען, די רעזינעס דרעהען זיך אין דער־רופטען... סטיאָפּקאַ באָסיאַק, מיטקאַ דושעגוב און מאַטריאָשקאַ סאָראָקאָווקאַ טאַנצען אַרום יודישען בית־עלמין אַ פּלאַם־פייערדיגען פּאָגראָם רומפּעל... „דאָס לעצטע העמדיל“ בעגיסט זיך מיט בלוטיגע טרעהרען...

און דער קאָנצערט געהט זיך ווייטער...

„יודען, גיט א קאפּיקע!"

(אַ שפּאָגעל־נייע, א פריש־צאפּעלדיגע מעשה פון משיח־צייטען)

נעווען איז דאָס זיעבּען יאָהר צוריק...

ניין — זיעבּען יאָהר מיט אַ חודש.

דער חודש, אַזוי ווי איהר וועט אַרויסזעהן פונ'ם עיקר המעשה, שפּיעלט דאָ די וויכטיגסטע ראָליע.

אַ וואַרימע, שטערענדיגע נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע ווייכע, בּלויע פליעגעל אויף דער גרויסער, ליכטיגער וועלט.

אין די פענסטער, איינער נאָכ'ן אַנדערן, האָבּען אָנגעהויבּען אויסצוגעהן די לעצטע ליכט־פונקען... מענשען זענען נעגאַנגען אין זייער רוה און מתים האָבּען אָנגעהויבּען אויפשטעהן פון די קברים...

אין פערשיעדענע לענדער, אויף די אלטע בּית־עלמינ'ס האָבּען זיך אויפגעהויבּען פון אונטער די פערשימעלטע, פער־פינסטערטע מצבות אַלערליי־פאַרבּיגע וואַנדעל־פייערלעך — רויטע, בּלויע, גרינע, געלבּליך־גרינע... ווי קאַצען־אויגען און

ווי וואָלפען־אויגען האָבען זיי געפונקעלט צווישען די רונקעל־גרויע שאָטענס...

דאָס זענען געווען די נשמות פון די נביאי־השקר, פון די פאַלשע משיח׳ן, וועלכע פלעגען אין פערשיערענע צייטען און אין פערשיעדענע מדינות אָראָפּפיהרען פון וועג דאָס אָרימע און פינסטערע פאָלק ישראל...

אויף אַ טערקישען בית־הקברות אין דער שטאָדט דולטשינע, ביים ברעג פונ׳ם אדריאַטישען ים, שטעהט־אויף די טיעף־זינדיגע נשמה פון דעם גרעסטען משיח־השקר — שבתי־צבי... פון צפון־אפריקאַ, פון אונטער די ריעזען־בוימער באָאַבאַב, פון יענער ווילדער געגענד, וואו אין די טייכען שווימען אַרום לויתנ׳ס און אין די וועלדער פיטערן זיך שור־הבר׳ס, הויבט זיך אויף די נשמה פון שבתי־צבי׳ס בעסטען תלמיד אַברהם־מיכאל קאָרדאָזאָ... פון אונטער די טייטעל־און פייגענ־בוימער פון דער שטאָדט גאַזאַ (גת) אין סיריען, וואו עס האָט געלעבט דער פאַלשער נביא מיט׳ן נאָמען נתן העזתי... פון אַנאַטאָליען, פון יעמען, פון דעם בלויען באָספאָר און פון דעם דייטשען שטעדטיל אָפּ־פענבאַך — פון אומעטום הייבען זיך אויף די אונרוהיגע, פער־שאָלטענע נשמות און זיי ציטערן אין וויעגען זיך אין דער־לופ־טען, און זיי שוועבען און פליהען און קומען אַלץ נעהנטער צו אַ שטעדטיל אין וואָלינער גובערניע, ביים טייכעל אוסטיע...

די וואָרימע, שטערענדיגע זומער־נאַכט האָט אויסגעשפרייט איהר פייכטען, רונקעל־בלויען שלייער איבער די קרומע און שטויביגע געסלעך...

אַ נאַכט — אַ חיות! — אַזוי ווי דער דאָרטיגער פּאָעט יענקעל-חנה צימבעל בעשרייבט זי אין זיין פּאָעמע:

אַ נאַכט — אַ חיות!
— זינג, יענקעל-חנה —
ווי גאָט'ס הבדלה
ברענט די לבנה...
די בוימער דרימלען,
די בוימער שוויינגען..
אַ שמונה-עשרה
ציהט דורך די צווייגען...
די שטערען שיינען
אַזוי ווי מנורות...
אַ רויך פון בשמים,
אַ פּאַר פון קטורת
שטעהט-אויף פון טייכעל...
די שטראָמען גלאַנצען...
די זשאַבעס קוואַקען,
די זשאַבעס טאַנצען...
בעשיינט מיט בלייכע
לבנה-שטראַלען
אין וועלדיל זיצען
די נאַכטיגאַלען
און מיט אַ נגון
גאָר מיט אַ נייעם
זינגט די קאַפּעלע
מכלכל חיים. .
טראָב פון הארצען
די מרה-שחורה,
און ווי אַ טלית
צו חתן-תורה

בעדעקט אַ חלום
די וועלט איינגאַנצען...
די זשאַבעס קוואַקען,
די זשאַבעס טאַנצען!...
שטעה־אויף, מיין ליעבע,
שטעה־אויף, מיין טרייע!
דערפריש מיין אָטהעם,
זיי מיך מחיה!
פון דיינע לאָקען,
פון דיינע ברעמען,
וועל צו די ליעדער
איך גראַמען נעהמען
און מאַכען, פרעהליך,
מיט גרויס כונה,
אויף דיינע ליפּען
שהחינו...
שטעה־אויף, מיין גערטין,
שטעה־אויף, מיין כלה!
איך פיהל אַ ריח
פון פרישע חלה...
מלאָכים פלעכטען
פון לו״ב קראַנצען...
די זשאַבעס קוואַקען,
די זשאַבעס טאַנצען!...

אַ נאַכט — אַ חיות!...

און אויף אַ קרום גאַניקעל פון אַניאַלט, קרום הייזעל אינ'ם שאָטען פון אַ דאַרע, קרומע ווערבע זיצט אַ מענש פער־טיעפט אין די געדאַנקען...

און די וואנדעל-פייערלעך, די נשמות פון די פאלשע משיח'ן, שוועבען און וויעגען זיך אין דער-לופטען... און זיי רינגלען-ארום זיין איינגעבויגענעם קאפ, און זיי לייענען אין זיינע מחשבות... און דערשראקענע און דערפרעהטע אינאיינעם צאנ-קען זיי און ווערען אלץ בלייכער און דונקעלער אין דער פייכ-טער, בלויער זומער-נאכט.

ווער-זשע איז ער, דער מענש אויפ'ן קרומען גאניקעל פונ'ם אלטען, קרומען הייזעל?

היות, אזוי ווי איצט איז שוין געקומען די צייט ער זאל נתגלה ווערען פאר דער וועלט און ער אליין האט אונז צוגע-שיקט א „מאנוסקריפט", וואו עס איז בעשריבען אלץ וואס עס קעהר זיך אן מיט איהם, רעכענען מיר, אז פון אונז וואלט גע-ווען א גרויסע עולה צו פערבארגען פאר דער וועלט זיין נאמען.

הייסען הייסט ער רב משה לייב העבלאנד, און אט וואס מיר לייענען אין זיין מאנוסקריפט, פון וועלכען מיר ברייננגען דא די פאלגענדע ציילען אין זייער אריגינעלען „ליטע-ראטארישען זשאנדר" (דאס איז זיין אייגענער אויסדרוק) און מיט אלע זייערע גראמאטיקאלישע אייגענשאפטען:

...„איך, דער פערפאסער, פון דער ווערק, האב פיל גיטין ווייגין דער סיאניסטישער אידייע אין דערים האב איך רעכט זיך גיבין אין דעם רייען איין גרינדליכע ערקלערונג... מיט זיבין יאר צריק האב איך צו נייף גינימען... פיינע אינגע לייט אין האב גיוואלט בילדען איין פארטייא פין קלייבען

נעלט אין האָב פערפאַסט 30 אויפטפינקטין ווי זוי די פּאַרטײא צי אײנאָרדנען אין זי צי שפרייטען אין אַלע לענדער נאָר די יונגע לייט מיט אַ מאָנאַט שפּעטער האָבין מיר שוין מבשר גיוועז אַז איינער ד"ר הערציל מאַכט אין באַזעל איין קאָנגרעס מיט דעם צעל צי קלייבען געלט. נאָך דעם ערשטין קאָנגרעס האב איך גיגיבין איין הֶצֶע... פארלייגען די סיוניסטין צי שיקען אין דער וועלט בעל דרשנים אין ארויס גיבין איין זשאַרגאָנישע צייטונג"...

אַלזאָ זעהען מיר אַרויס, אַז דער „רייען" פון קלויבען געלד צום „צעל" פון ציוניזם איז נולד געוואָרען זעלבשטענדיג אויפ'ן ברעג פונ'ם טייכעל אוסטיע מיט אַ גאַנצען חודש פריהער איידער עפּיס „איינער אַ ד"ר הערצל" האָט געמאַכט דעם ערשטען קאָנגרעס אין באַזעל.

מיינט איהר אפשר, אַז ער, דער ווילנער משיח, האָט זיך אַוועקגעשטעלט און געזאָגט, אַז איהם, און ניט הערצלען, קומט דער ערשטער פסוק פון אתה־הראת, דער כבוד פון דער ערשטער הקפה?

חס ושלום. רב משה לייב האָט באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס איז מן השמים ער זאָל נאָך ניט נתגלה ווערען פאַר דער זינדיגער וועלט, און אין פערלויף פון אַלע זיעבען יאָהר מיט די קאָנגרעסען אין באַזעל און אין לאָנדאָן איז ער זיך געזעסען על נהר אוסטיע און געוואַרט... איצט אָבער, אַז ד"ר הערצל איז שוין ניטאָ און די ציוניסטען האַלטען שמאָל, איצט טרעט ארויס רב משה לייב!

ראשית דבר גיט ער דערביי צו ערקלערען, אַז מיט די יודען פון זיין אייגען שטעדטיל וויל ער קיין מגע ומשא ניט האָבען. און וויימט איהר — פאַר וואָס? לאָמיר זיך ווענדען צו זיין „מאַנוסקריפּט“:

... „די אורזאַכע איבער וועלכער די בירגער פון מיין שטאָדט האָבין מיט מיר ענטפאַנגען צו שטרייטען, איז וואָס איך האָב זייא גיוויזין עטליכע גימטריעס מן התורה אויף מיין נאָמען, היינע: אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואַף על פי און אַזוי ווייטער... איז די גימאַטריע פון ראשי"ת מיין נאָמען משה לייב העבלאַנד (ווייל איך הייס משה לייב העבלאַנד). על יד בן ישי בית הלחמי זענען די אותיות פון משה לייב עבלנד אין ת"י איז די פיר אינדערט מיט 10 יאָר פין גרש איספאַניע. על יד איש בן פרצי זענען די אותיות עבלאַנד ישי (?) פרץ“...

דיכט זיך, וואָס דאַרף מען נאָך מעהר? אמת טאַקע, כדי צו ציפּאַסען די ציטאַטען ווערט פון העבלאַנד — עבלאַנד און פין עבלאַנד — עבלנד; נו, נעבעך, ווערט עס טאַקע, אין אַז אין די ראשי תיבות פונ'ם פסוק אני מאמין ביז ואַף על פי פעהלט אַ היבש ביסעל צום חשבון, איז דער פסוק שולדיג. אַ חשבון איז בכלל אַ גשמיות, וויכטיג איז דער רמז, די בחינה, דער וואונק... זענען אָבער די דאָרטיגע יודען בעונותינו הרבים גרויסע לײַדאַקעס און ענטפערן, אַז גימטריאות איז קיין בעוויין ניט, און בפרט ניט־ריכטיגע, און אויב איהר ווילט דוקא גמטריאות און אײַך שאַדט ניט אַ רענדעל אַרויף אַ רענדעל אַראָב צום חשבון, טאָ נעהמט די ווערטער „הקטן משה לייב

העפּלאַנד נרו יאיר" איז קומט אויס בגמטריא „אָדם אַ מענש, קאַצקע רוק זיך"; און נאָך בעסער קומט אויס „פּריש, געזונד און משוגע"... וואָס גראָבע-יונגען קאָנען?!

נאָר זאָלען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן קישען. רב משה לייב ווייסט וואָס ער האָט צו טהון.

היות, אַזוי ווי די ציוניסטען האַלטען קרוב לבאַנקראָט,

„האָב איך מיר — שרייבט ער — בעשטימט פאָרלייגען דער יודישער וועלט איין נייעם פּלאַן"...

„איך גייא מיט דעם הפך פון סיאָניזם: אַנשטאָט פּאָליטיקע האָב איך מיר ערוואָרבין גרינדליכע פריינדשאַפט פון פיל פעלקער וועלכע קיקען נאָר אַרויס איך זאָל עפּעס ענטפּאַנגען, וויא מי וועט עפּענען פאַר מיר טיר און פענסטער וויא אַזוי איך וויל. דער נצחן וואָס ניט ד"ר ערציל און ניט ד"ר נאָרדאַ קענען דער צי קימען, איז דער נצחן אין מיין האַנד; די השגחה האָט מיך אויסדערוויילט פאַר איין מלך איבער ציון... איך וויל בילדען איין חברה אָדער איין פּאַרטייא מיט דעם נאָמען אַחרונים, ווייל דער יעצטיגער סיאָניזם זיינען ראשונים, אייב מי וועט באַשטיין אין עס וועלין צי שטיין צי דער פּאַרטייא מענשין, וועל איך פערפאָלגין די ראשונים טריט נאָך טריט און וועל באַ זיי צינעמען דאָס, וואָס זיי ווילען, און גרעכין דער צי צי וואָס די ראשונים בכלל קענען נישט גרעכין"...

וואָס-זשע, מיינט איהר, וויל אויפטהון אונזער נייער גואל צדק? ער זאָגט עס אַרויס קורץ און גוט:

..."וועלען זייא (די ציוניסטען) ניט נעמען ציון מיט פּאָ-

ליטיקע, וועל איך נעמען מיט ירידות העמים, מיט השגחה און נצחון... ווען סי וועלין זיך יאווען בעלנים צו אריין טריטין אין דער פארטייא אחרונים, זאל פון יעדער שטאט יעדער מיט גלידער מיר שיקין איין קאפיקע... וועל איך מאכין איין קאנגרעס פון אחרונים אין רוסלאנד, וועט מען שוין באלד זייען ווי ריכטיג די ירידות פון פעלקער איז צו מיר"...

וואס מיינט ער מיט דער קאפיקע — שרייבט ער ניט, נאר בזולי-זול איז דאס. שיקט א קאפיקע — מאכט ער א קאנגרעס, און איין מאל פאר אלע מאל א סוף צו יודישען גלות!

וויגנ-זשע, יענקעל-חנה!
שפיעל, א, צימבעל ליעבער,
און בעקרוין מיט גדולה
אונזער נייעם גבור,
וועלכער וועט אונז פיהרען
אונטער ציונ'ס פאהנען
פונ'ם טייכעל אופטיע
צו דעם בארג לבנון!...

און ארויסקומען פון דעם וועלען צוויי פעולות: דאס פאלק ישראל וועט אויסגעלייזט ווערען און די פער-שאלטענע נשמות פון די נביאי-השקר, פון די פאלשע משיח'ן, וועלען סוף כל סוף אויסגעליימערט ווערען, פערלאזען דעם עולם התהו און קומען אין זייער רוה...

שוין-זשע איז דאס ניט ווערטה א קאפיקע?...

„וזאת הברכה“...

(אַ שמחת־תורה פּאַנאָראַמע)

I.

ניט בעוואָפענטע מיט שפּיזען,
שטאַב און שילד און שווערד,
ריטער, שטאַרקע ווי די ריזען,
אויף די ראַשע פערד
יאָגען, פליהען, זידען, ברענען
אויף די ברייטע צירק־אַרענען
און טורנירען־טאַנץ...
פויקען־שלאַג און פאַקעל־פלאַמען, —
און דעם זיגער קרוינען דאַמען
מיט אַ לאָרבער־קראַנץ...

לאָרבער... בלומען...

ניין, ניין!

דאַס געהט די יודישע קאַראוסעל מיט׳ן יודישען פאַקעל־צוג, וועלכע זענען פיעל עלטער פון אַלע קאַרוסע׳ען און פאַקעל־צוגען אויף דער וועלט.

און פרעהליכער אויך.

שטיקלעך פאַהנען, ליכטלעך, שטעקלעך...
און ס׳איז פרעהליך פאַרט;
ס׳פלאַמען אויגעלעך און בעקלעך, —

„קליינוואָרג״ הוליעט דאָרט.
ס'וואַקסט און בליהט דאָס פּיצעל יודעל
מיט אַ טענציל, מיט אַ ליעדעל,
מיט אַ פרייד־געשריי...
און די אַלטע מאַמע שכינה
מיט אַ גוטע, ליעבּע מינע
זיצט און קוקט אויף זיי...

II.

איך שטעה... איך קיק...

די גרויסע שוהל מיט די זילבּערנע און קריסטאָלענע הענגלייכטער, מיט די קוממיות'דיגע קאַפּעליושען, מיט'ן קאַזיאָנעם רב און מיט אַ שטרענג קאַזיאָנעם פּאַראָנדעק, וועלכען עס היטען אָב אַ פּאָר אָקאָלאָדאָטשנע מיט אַ מנין בּודאָטשניקעס איש חרבּו על ירכו, — און דער אַלטער בּית־המדרש מיט די אָבּגעריבּענע עטרות און דורכגעשמאָלצענע יאַרמעלקעס, און די שניידערשע שוהל, און די קצבים־שוהל מיט'ן פּויליִשען בּית־המדרש, מיט'ן חב״ד — אַלץ שימערט און בּליסטשעט פאַר מיינע אויגען און פעראייניגט זיך, פּאַסט זיך צונויף און צעוויקעלט זיך אין איין לאַנגע, פּיעל־פאַרבּיגע פּאַנאָראַמע.

פון אָדם הראשון אחד אלהינו
אין פּאָר־שוהל, חב״ד און אין קלויז,
און כּנסת־ישראל איז אומעטום איינע
און שיינט ווי אַ בּליהענדע רויז...

און אַ פּשיטא שמחת־תּורה:

„שמחת־תּורה, האָפּעניו!
מיט'ן פּוס אַ קלאָפּעניו!"...

אזוי ווי עס זינגט זיך אינ'ם אַלטען יודישען ליעדעל.

III.

די הקפות ווענען אין פּולען גאַנג.

— מורינו, הרב המזרחי איז מען מכבד מיט דער ערשטער הקפה!...

— מוחל! — הערט זיך אַ פערשטיקטער קול, — מוחל:

אָך, איך בין שוין אַרוים פון קאָן,
איי ציוניזם אַ חלוש
אמאָל געזעסען אויבען־אָן
אין בגדי־כהונה אָנגעטהאָן,
איצט בלייב איך שטעהן אין פּאָלעש...
געטאַראַראַמט: — אַ „מכתב־עת",
„מודעות" און „אזהרות"...
געפּלאַמט, געאַרבייט ביז'ן שוויים,
און פרעגט מיך איצט, בחרם, כ'וויים,
צו וואָס בעדאַרפט די צרות?
אַ וועלט — אַ חלום אויפ'ן וואָהר...
און ווער וועט מיך בעקלאָגען?
איין בירגער יעבין, אפשר, נאָר
וועט קריש־יתום זאָגען...

דער ליעבער, פרומער „מזרחי" — א ליכטיגען גן-עדן זאָל ער האָבען!...

IV.

— הרב רבי ישראל זאַנגוויל איז מען מכבד מיט דער צווייטער הקפה!

— אַל־רייט! איך פאָהר! — ענטפערט מיסטער זאַנגוויל:

איך פאָהר פון לאָנדאָן קיין בערלין,
איך פאָהר אהער, איך פאָהר אהין,
שרייב בריעוולעך און האַלט רעדעס;
און נאָט איז מיר מיין עדות,
אז כ'וועל ניט רוהען א מינוט,
ניט זשאַלעווען קיין שווייס און בלוט,
פון גלות פוג'ם בייזען,
אייך, יודען צו דערלייזען!...

„— וואוהין־זשע מיינט איהר?
— וו'הייסט „וואוהין"?
אין סורינאם, אין מדבר סין,
אין אדום, אין קאַיענע,
אין אוראַגוואַי, אין פאַראַגוואַי, —
וואָס איז דער חילוק? סיי־ווי־סיי
א מדינה, די צו יענע;
ס'מעג זיין פאַר מיליאָנען מייל,
איך בין צו אַלץ זיך מכ̇ין,
אבי נאָר צו דערגרייכען

אַ טעריטאָריע ד ע ר ו ו י י ל.
און שוין פון דאָרטען ציהען:
איה"ש, קיין ציון!...

— איה"ש, הייסט עס, ווען משיח וועט קומען?

יאָ, דער פלאַן איז פראָסט און פיין;
גאָט זאָל טאַקע געבען!
אַ ת ק ו ה וועט דאָס זיין
נאָר נישקשה כ'לעבען!...

V.

פון אונטער דער קיפּע אָטשאָטען און רעפּעראַטען פון דער „עקספּעדיציע" קריכט אַרויס א ו ג אַ נ ד ע.

ד ע ר ש מ ש (איבערראַשט):

— דו... טויטע נשמה... וואָס קריכסטו?

א ו ג אַ נ ד ע

(מיט אַ שווארץ=חנ'עוודיג שמייכעלע):

— וואַרט... דו ביזט טאַקע גערעכט... מיין נשמה אָבער שוועבט נאָך און וועט לאַנג נאָך שוועבען אינ'ם יודישען עולם-התהו-לעבען:

בעגראָבען איז אוגאַנדע שוין,
אוגאַנדע רוהט אין פריעדען;
די „יאָ=זאָגער" און „ניין=זאָגער"
זיי בלייבען דאָך ביי יודען.

איך בין אַ צופאַל נאָר געווען
און בין פערשוואונדען טאַקע;
געבליבען איז ביי יודען דאָך
די אַלטע, גרויסע מכּה:
דאָס „יאָ" און „ניין" און יודישע
ענינים, אינטערעסען;
וואָס ליעגען טיעף ביי יעדערען
און בּיז'ן ביין דערעסען!...

VI.

די קוֹממיות'דיגע צילינדרען מיט די זיידענע טליתים'לעך אוּן די עטרות מיט די יאַרמעלקעס ווערען פערשוואונדען... די פאַנטאַזיע אַרבייט... די פּאַנאָראַמע ציהט זיך ווייטער...

עס בעווייזט זיך דער „דגל מחנה השטרייקער".

די בערשאדער טליתים-וועבער:

עס שטרייקען פאַבּריקען, עס שטרייקען זאַוואָדען
און מאַכען יד=אחת אינ'איינעם;
מיר קאָנען זיך ביישטעהן אַליין אונזער שאַדען,
מיר ווילען ניט, דאַרפען ניט קיינעם:
אַנירערגעשטעלט זיך און סטאָפּ די מאַשינע!
אַ ריהר ניט צו טהאָן זיך, ווי מתים;
און זאָל אַקאָרשט פּרובען אַ גאַנצע מדינה
בעגעהן זיך אָהן נייע טליתים?!...
איהר מעגט אייך קאַטאָווּעסלעך פרעהליכע טרייבען;
וואָס טויגען דאָ חרמות און מליצות?

א פשוט'ער ענין: פרובט, יודעלעך, בלייבען
אָהן ציצית, אָהן ציצית, אָהן ציצית!!!...

די סלאָנימער סופרים:

חיינט זאָגט וואָס וועט האָבען די וועלט פאַר א פנים
און ווי וועט דער עולם זיך פיהלען
נאָר בלייבענדיג האָטש=בי א חודש אין סלאָנים
אָהן נייע מזוזות און תפילין?!...

VII.

ערשטוינט פון דער שרעקליכער קאַרטינע, קוק איך זיך איין מיט דערשראָקענע אויגען אין דערוויטען — און איך זעה:

עס געהט דער שטרייק דער יודישער,
ער גיסט זיך און ער קייקעלט זיך;
און צו דער שוהל דער ווייבערשער
דערגרייכט ער פול מיט שרעק:
די רבי'צין, די גבאי'טע,
די זאָגערקע, די שפּרעכערקע,
די העבאַם און די טוקערקע
א שטרייק געמאַכט — אב'עק!!!

איז דאָך אויף די שוהל=שמשים, אויף די בעדער און אויף די תוכחה=עליה'ניקעס אודאי שוין קיין חדוש ניט!..

VIII.

נאָר גענוג קלערען פון אומעטיגע זאַכען. שמחת=תורה איז

הײנט: און שמחת־תּורה מוז מען זין פרעהליך, מען מוז זינ־גען, און מען מוז טאַנצען בשמחה ובטוב לבב, און ווײסט איהר וואָס מ'טאָר ניט אום שמחת־תּורה?

שיסען טאָר מען ניט.

בעשײנט מיט דער זיו השכינה, שווימט אַרויס די לויטערע נשמה פונ'ם בעל־המחבר פון דעם „של"ה הקדוש" — און מיט פלאַם־פײערדיגע אותיות צינדען זיך אָן פאַר מײנע אויגען די ווערטער:

„אָסור להבעיר פולוויר להשמיע קול לשמחה".

משמעות אז ווען ניט דער איסור פונ'ם „של"ה" וואָלטען יודען יאָ געבאַלעוועט זיך מיט פולווער לכּבוד דער הײליגער תּורה אונזערער!

נאָר, ווי די מעשה איז, טאָרען מאָר מען דאָס ניט.

טאָ ערפילט־זשע, קינדער,
אונזער בורא'ס ווילען,
און געדענקט: מיט פולווער
טאָר מען זיך ניט שפּיעלען.
פולווער איז אַ חפץ,
וואָס מען דאַרף איהם ברויכען
צו אַ ציעל אַ רעכטען,
צו אַ צוועק אַ הויכען...
חוץ דעם, שיסען דאַרף מען
ווילדע וועלף און בערען,
שיסען בײזע כּלבים,
זרײ פון זײ צו ווערען;

אָבער, ליעבע קינדער,
פרעהליך זיך צו מאכען,
שיסען אין דער לופטען —
דאָס איז פוסטע זאכען!...

און מ'דארף עס ניט טהון.
אזוי שטעהט אינ'ם „של"ה הקדוש".

IX.

און ווידער ציהט זיך די ליעבע אלטע קארוסעל און פון דער בימה דערהערט זיך דער אויפרוף: „יעמוֹד... עם כל הנערים!"...

„— תתן תורה!"
דער טלית דעקט זיי איבער אלע
צושפרייט אויף זיי ווי גאָט'ס געצעלט...
„וזאת הברכה, — שאלט א בת־קול, —
צו לעבען גליקליך אויף דער וועלט:

גענוג אויף נסים זיך פערלאָזען,
פון הימעל ווארטען אויפ'ן מן;
גענוג „וישלח" צו דעם אָדון
און „ואתחנן" פאר'ן פאָן.
ניט בויגט פאר „בלק'ן" דעם רוקען
פאר „פרעה'ן" — שטאָלץ און מוטה שטעהט;
אליין, מיט אייגען קראפט און ווילען
צוברעכט די שווערע גלות־קייט.
זאָל „עשו" שארפען זיינע פיילען,
זאָל „בלעם" קלינגען ווי אין גלאָק

און שיטען שוואַרצע מאָן און פעפער, —
חזק, חזק ונתחזק!
און פונ׳ם אַלטען „בית=עבדים"
געמאַכט אַ סיום, פריש און פריי,
שטעהט אויף, שטעהט אויף, הויבט־אָן „בראשית"
אַ מענשען=לעבען פון דאָס ניי!"...

„א גוטער המן‟.

טוק־טוק־טוק!... ווער קלאַפּט אין טהיר?
„— איך‟... און ווי אַ וויכער
פליהט אַריין אַ כּרוב צו מיר:
„— שלח־מנות! גיבער!
טינט און פעדער און פּאַפּיר
מיט אַ מאָה גראַמען, —
אַ פּרעזענט אויף פּורים דיר
פון דער ליעבער בת השיר...
גראַמען ווי די פלאַמען,
הייסע, לעבעדיגע, ס'גליהט
און עס פונקעלט און עס פליהט
ווי אַ בליטץ אין הימעל...
נאַ!‟ — און ווערט פערשוואונדען גיך...

. . . .

צויבער־בילדער וויעגען מיך
אין אַ זיסען דרימעל...
און איך זעה... איך זעה — דערקוויקט
פון אַ פרייד אַ שטילע;
אויף אַ בלאָהען וואָלקען ליעגט
אויסגעשפּרייט די מגילה.
שרפים שטעהען מחנות־ווייז
און, ווי עפּעס פון אַ נייס,
קלייבען פערגעניגען,

הערענדיג ווי קונציג דאָרט
מרדכי לייענט וואָרט נאָך וואָרט
מיט'ן אַ־טען ניגון...
גרובים, קליינוואַרג, אויך דערביי,
רוישען ווי די שטראָמען, —
און אַ דונער־גראַגערייַ
געהאַט ביי יעדען „המן“...
צו דער סעודה שטעהט אַ טיש
גרייט שוין, אָנגעלאָדען
קאָהן אַ ברעג — מיט זיסע פיש,
קוילעטשען און פלאָדען...
שטערען זינגען שירה זיס
און מזלות טאַנצען...
אסתר זיצט, פרובט וויין, קנאַקט ניס
שיילט און עסט מאַראַנצען.
און, בעציהרט מיט הימעל־פּראַכט
פונ'ם כסא־כבוד,
פון צוויי המן־טאַשען מאַכט
זי אַ מגן־דוד...
די שושנת יעקב בליהט,
שיינט פון זיסען פריעדען...
. . . .
ניין, עס גראַמט זיך עפּעס ניט,
מיינע ליעבע יודען!...

„— אוי, ניטאָ די כּחות וואָס מיידעל־וויין!“ — זאָגט אַ יודענע, ליעגענדיג אין קימפּעט.

ניטאָ — מוז מען זיך מודה זיין — ניטאָ מעהר די זיסע קינדער־חלומות מיט זייערע ליכטיגע בילדער, מיט זייערע קלאָהרע, ליעבע געשטאַלטען...

אַ שווערע, האַרטע האַנד לעגט זיך אַרויף אויפ׳ן אַקסעל, און זכרונות פון דער ווייטער פערגאַנגענהייט פערבינדען זיך און מישען זיך צונויף, מיט דער בלייכער און דונקעלער פּראָזע פונ׳ם דונקעלען, וואָכעדיגען לעבען...

*

* *

צייטען בייטען זיך. דאָס איז אַ כּלל גדול פון דער אַלטער באָבע־היסטאָריע; און זי דערווייזט עס מיט טויזענדער סימנים.

די אַלטיטשקע איז אָבער ניט דורכאויס שטרענג און ערנסט אַזוי ווי עס פּאַסט טאַקע פאַר איהר. צייטענווייז, און אפשר ניט־ווילענדיג, וויצעלט זי זיך גאָר ניט שלעכט און רופט־אַרויס ביים לעזער אַ שמייכעל אויף די ליפּען... עס מאַכט ניט אויס אַ קרומען, אַ ביטערען שמייכעל...

אָט הערט אַ וויטץ:

אין יאָהר 1672 איז אינ׳ם קעניג־פּאַלאַץ אין דאָרף פּרעאָבראַזשענסקאָיע פאָרגעקומען אַ סצענע, איבעראַל אַ זעלטענע אין יענע צייטען, ניט נאָר אין די ווייטע געגענדען פונ׳ם ווילדען און פינסטערען שאַנד, נאָר אויך אין די העכסטע קרייזען פון דער אַלטער קייזער־רעזידענץ מאָסקווע.

אינ׳ם הויף־באַלאַגאַן, וואָס האָט זיך גערופען „קאָמעדינאַיאַ חאָראָמינאַ“, איז געגאַנגען אַ טעאַטער־שטיק מיט׳ן קינציגען נאָמען „אַרטאַקסערקסאָוואָ דייסטוואָ“.

דער צאַר אַלעקסיי מיכאַילאָוויטש מיט דער קעניגין און מיט די קינדער און אינ'איינעם מיט זיי די גאַנצע דעמאָלטיגע הויף־אַריסטאָקראַטיע זענען געזעסען און געקליבען נחת פון דער וואונדער־שעהנער פאָרשטעלונג.

די טרופּע איז בעשטאַנען פון 64 קינדער, און רעזשיסאָר איז געווען דער לוטהעראַנישער פּאַסטאָר גרעגאָרי, אַ מענש, ווי ס'ווייזט־אויס, אַ מומחה אין דער מגילה. אַ סימן דערצו: לויט דעם בעפעהל פונ'ם צאַר, האָט מען דעם פּאַסטאָר, אַלס האָנאָראַר, אַרויסגעגעבען פון קאַזנאַ 40 שויבלענע פעלכלעך וואָס האָבען בעטראָפען דעמאָלט גאַנצע הונדערט רובל מיט אַ ציגאָב פון נאָך אַ פּאָר פעלכלעך במקח 8 רובל, און דאָס ווערק אַליין, די „אַרטאַקסערקסאָוואָ דייסטווע“ הייסט עס. איז בעפעהלען געוואָרען אײַנבינדען אין סאָפיאַן־לעדער, בעפּוצט מיט גאָלדענע אָרנאַמענטען, — אַ כבוד, וואָס די מגילה האָט ניט געהאַט זינט די וועלט שטעהט.

וואָס, אייגענטליך, איז אַזוי געפעלען אין דער „דייסטוואָ“ דעם צאַר אַלעקסיי מיכאַילאָוויטש? מרדכי'ס גדולה, המן'ס מפּלה, צי ושתי'ס ליכטיגער שטערען?...

בלי ספק, הויך־קאָמיש האָבען געמוזט אויסזעהן די אַלע 64 אַקטיאָרל'ך, אָנגעטהאָן און אויסגעשלייערט אַלס „פּערזאָנען“ פון דער אַלטער מגילה. לאַבען איז געווען פון וואָס, אָבער בעצם פונ'ם אינהאַלט וואָס איז געווען אַזוי נתפּעל צו ווערען?

מיט יודען איז דער צאַר בעקענט געווען שוין פון לאַנג,

דערהויפּט מיט ווילנער יודען, וועלכע האָבען געהאַט די זכיה צו זעהן איהם פּנים אל פּנים בײַ דעם טריאומף אין ווילנאַ נאָך זײַן נצחון אין דער מלחמה מיט פּוילען.

צו האָבען בײַ איהם מיט וואָס ניט איז ניט נושא־חן געווען די ווילנער יודען — ווייסט מען ניט; נאָר דאָס איז בעוואוסט, אַז די דעמאָלדיגע ווילנער שוואַרצע מאָה האָט גרייליך געפונען חן און לייטזעליגקייט אין זײַנע ליכטיגע אויגען, און ווען פון די דאָרטיגע דובראָווינצעס איז אָנגעקומען אַ בקשה, אַז מען זאָל יודען פערטרייבען פון די שטאָט... יודען פערוועהרען וואָהנען אין ווילנאַ, איז אָבגעגעבען געוואָרען אַ פּריקאַז: „די יודען אַרויסשיקען פון ווילנאַ און ערלויבען זיי צו בעזעצען זיך הינטער דער שטאָדט־גרענעץ", — ווי אין פּסוק שטעהט: מחוץ למחנה.

— גוואַלד! — האָבען געקלאָגט די ווילנער יודען, —

געטענה'ט צו גאָט:
„גוואַלד, טאַטעניו, מײַנער!
וו'הייסט, הינטער דער שטאָדט?
גאָר מעשה־ציגיינער!"...

ווי איהר זעהט — פּונקט דער היפך פון דעם, צו וואָס עס האָט זיך דערקלערט מיט כמה יאָהר שפּעטער אונזער אַלטער גוטער פרײַנד, דער גראַף איגנאַטיעוו. צײַטען בײַטען זיך: פריהער — מעשה־ציגיינער, דערנאָך — מעשה־אַרעסטאַנט...

נאָר אויב בײַ דער פאָרשטעלונג פון דער „אַרטאַקסער־קסאָווע דיסטווע" איז געווען אויך דער פירסט שאַחאָווסקאָי, דער ערשטער רוסישער וואָיעוואָדאַ אין ווילנאַ, האָט ער בפירוש געמענט זאָגען:

— זעהט, ווי צייטען בייטען זיך. המן הרשע האָט גע־וואָלט אויס׳הרג׳ענען די יודען פון גאַנץ פרס ומדי, און איך האָב מיך בענוגענט מיט אַרויסטרייבען דאָס ביסעל זשידאָקלעך פון ווילנא. אַיאָ, וואָס פאַר אַ גוט האַרץ איך האָב!

און וואָס האָבען געטראַכט די ווילנער יודען?

ווער ווייסט, אפשר אויך טאַקע: „שאַ, וואָס איז דער ליאַרעם? און אין שושן־הבירה, אָהן מרדכי׳ן מיט אסתר׳ן, וואָלט בעסער געווען?"

און אַ זיסע לויב געשיקט
צו זיין ליעבען נאָמען;
וואָס ער האָט ווי דאָ בעגליקט
מיט אַ „גוטען המן"...

דער גלגול־הנפש, אָדער, ווי רופט מען דאָס, די עוואָ־לוציע, פונ׳ם המנ׳ס טיפּ איז צו בעמערקען אויך אין אונזער צייט.

למשל — באָברישטשעוו־פּושקין.

ווען איוואַן גראָזני האָט אַיינגענומען פּאָלאָצק, און מען האָט איהם געפרעגט, ווי זאָל מען זיך בעגעהען מיט די דאָר־טיגע יודען, האָט ער געענטפערט: „— וויל זיך ווער שמד׳ן— שמד׳ט; ניט — וואַרפט אין טייך אַריין". קורץ און גוט.

איוואַן איוואַנאָוויטש באָברישטשעוו־פּושקין איז ביי גראָזני׳ן אַ יעגער געווען, פאַר בלוט פלעגט ער בודאי זיך ניט שרעקען.

היינט אַז מען הייסט דערטרינקען יודען, בעדאַרף מען דאָך זיין אַ רוצח אויף זיך אַליין אָבצוזאָגען זיך פון אַזאַ דבר־מצוה, נאָך מיט אַזאַ תענוג דערצו.

איז דאָס געווען אין יאָהר 1563, און אין 314 יאָרו אַרום האָבען מיר דאָס פערגעניגען צו זעהן אַ באָברישטשעו. פּושקין, וואָס שרייט אין „נאָוואָיע ורעמיאַ“ חי־וקיים און שווערט בײ'ם עלטער־עלטער־זיידענס בייטש־שטעקעל:

נעהמט און פּאַטשט איהם אָהן אַ ברעג
האָטש אין ביידע באַקען;
זאָל ער אויפ'ן גלייכען וועג
ברעכען האַלז און נאַקען.
זאָלען שטיקער־ווייז די הויט
שדים פון איהם רייסען;
אומ'ברחמנות'דיג אויף טויט
מיט נאַגייקעס שמייסען.
זאָל ער שלינגען גיהנום־לופט,
אין אַ קעסעל זיעדען, —
אויב ער האָט האָטש וועו געפּרובט
טראַכטען שלעכטס אויף יודען!

אומגעקעהרט, ער טענה'ט די גאַנצע צייט, אַז על־פּי יושר דאַרף מען יודען אויך געבען... דאָס, וואָס מען וועט מכּתּמא אַלעמען געבען — אין סטאָליפּינ'ס פּאַרלאַמענט.

ס'אַר גוט־האַרץ דאָס איז, — זאָגט דער קיעווער ראש־גלותא. לאַזאַר בראָדסקי, זיצענדיג ביי אַ„בעזיג“ מיט יוזעפאָ־וויטשען, — ס'אַר אַ גוט־האַרץ, ס'אַר אַ ריינע, כשר'ע נשמה; געזונד זאָל ער זיין!...

און נאָך אַ מיטעל!

בשעת איוואַן איוואַנאָוויטש האָט געהאָלפען וואַרפען די פּאָלאָצקער יודען אין טייך אַריין, זענען געשטאַנען דערבײַ, קוקענדיג אויף די אינטערעסאַנטע סצענע, צוויי גרויסע לייט פון גראָזני׳ס חבריא: דער באָיאַרין אַנדריי וואַסילעוויטש און דער באָיאַרין פיאָדאָר מיכאַילאָוויטש, ביידע פון דער משפּחה טריבעצקאי. מעגליך אַז אַליין, ווען עס וואָלט זיך געווענדט אָן זייער גוטען ווילען, וואָלטען זיי דערויף ניט מסכּים געווען; היות אָבער דאָס האָט געהייסען טהון דער צאַר, האָט מען געמוזט שטעהן און אַכטונג געבען, אַז קיין איינציגע יודישע פּאָה זאָל ניט דערוועגען אַרויסשטעקען זיך פונ׳ם וואַסער.

— אַי, סלאַוונאָ, וואַניושאַ! — האָבען זיי אונטערגעגעבען חשק איוואַן איוואַנאָוויטשען, — טאַפּי, טאַפּי איח, פּראָקליאַטיך!... טאַק, טאַק, סלאַוונאָ, וואַניושאַ, ליחאַ!...

יודען אין רוסלאַנד טרענקט מען איצט ניט נור אין פּאָלאָצק; אין טויזענדער טייכען ראַנגלען זיי זיך מיט׳ן מלאך־המות, אָט־אָט געהט מען צום גרונד... און ווער־זשע געהט מציל זיין זיי פון טויט־געפאַהר? די ביידע באָיאַרינ׳ס אַנ׳אור־אור־איינִיקעל, — דער פירסט יעווגעני טרובעצקאָי, אַ פּראָפעסער, אַ פילאָזאָף און, ווי מען זאָגט, טאַקע אַ גאַנץ אָרענטליכער מענש.

ווי אַזוי־זשע האָט בדעה דער ליעבער תּלמיד־חכם מציל זיין יודען פון דערטרונקען צו ווערען?

— ביסלעכווייז. אַ ציה געטהאָן און אָבגערוהט זיך, אָבגערוהט זיך און ווידער אַ ציה געטהאָן...

און ווייסט איהר, אויף וואָס נאָך פאַר אַנ׳אופן?

ניט נאַריש און ניט שלעכט געווים:
כדי די פיש אין טייך ניט שרעקען,
פאַמעליך ציה׳ן פאַר די פים,
דעם קאָפּ געלאָזט אין וואסער שטעקען...

יאָ, מיינע ליעבע פריינד, צייטען בייטען זיך!

צייטען פליהען יאָהר נאָך יאָהר,
צייטען פליהען ווי די שטראָמען;
און געוועהנליך יעדער דור
האָט זיך זיין בעשעהרטען המן.
איינס נאָר בלייבט: זיין ליעבען נאָמען,
— אונזער אַלטען אָפּעקון —
איצט און אייביג רחמים בעטען,
ער זאָל אונז דעם חסד טהון —
פון די גוטע המנ׳ס רעטען
(וואָס מיר האָבען אָהן אַ שיעור
אויף דער וועלט פון זיי געליטען;
פון די בייזע וועלען מיר
ווי ניט איז אַליין זיך היטען!...

דער רויטער געלעכטער.

(צו שלום=עליכם׳ס יובילעאום).

אָט איז ער, ליעבע יודען, אָט איז דער אמת׳ער, עכט-יודישער, רויטער געלעכטער!

דעם 11=טען אָקטאָבער 1883 האָט ער זיך אַ גאָס גע-טהאָן פון שלום־עליכם׳ס האַרצען.

און פינף און צוואַנציג יאָהר האָט ער ניט אויפגעהערט צו פליסען איבער די יודישע גאַסען.

אַ געלעכטער מיט קרעמעניעס, אַ געלעכטער מיט יאַסטש-ערקעס.

אַ געלעכטער, וואָס האָט געקיצעלט מיט קאַלטע, אויס־געדאַרטע, אויסגעהונגערטע פינגער.

אַ געלעכטער, וואָס האָט געזאָלט שטעכען און בריהען ווי מיט צוגליהטע נאָדלען.

אַ געלעכטער, מיט וועלכען עס לאַכט יענער, ביי וועמען דער תלין מאָטעוועט־אוים די קישקעס*).

Bowels (*

אָט דאָס איז געווען אין פערלויף פון פינף און צוואַנציג יאָהר שלום־עליכם׳ס געלעכטער.

און אַז דער געלעכטער איז רויט ווי בלוט און היים ווי בלוט — דאָס האָט מען בעמערקט ערשט איצט.

אין פינף און צוואַנציג יאָהר אַרום.

און וואו?

ערגעץ אויף אַ סטאַנציע באַראַנאָוויץ!

בנאמנות, אַ געלעכטער!

א כל־ישראל־געלעכטער!

און שוין־זשע איך איצט וועט שלום־עליכם׳ס בלוטיגער געלעכטער זיך אָנשלאָגען אָן דער אַלטער, טויבער, קאַלטער וואַנד פון אונזער קאַלטבלוטיגקייט און גלייכגילטיגקייט; אָן דער שווערער, שוואַרצער חמאַרע, וואָס האָט שוין אַיינגעשלונגען און אויפגעפרעסען אַזוי פיעל, אַזוי פיעל בלוט און מאַרך, געזונד און חיות פון דעם ווייסטען, עלענדען, יודישען מחבר?!

דער געלעכטער, דער געלעכטער, דער הייסער, רויטער, יודישער געלעכטער!...

„ברוך הבא“ און „זייַ־געזונד“.

...איז דאָס געווען, דערצעהלט מען, אַ שמחה, וואָס אַנ׳אויג האָט נאָך אַזוינס ניט געזעהען און אַנ׳אויער ניט געהערט איך קיין ציגיינעשער חתינה פונ׳ם ברעג טייך פרוט ביז׳ן ברעג טייך דניעסטער. איבער די פערדאַרטע וויינשטאָקען און טאַבאַק־פלאַנטאַציעס האָבען זיך געדרעהט די ווילדע שנעע־שטורעמס געברומט, געפייפט און געזונגען:

פון די קרומע זומפען־שליפעס,
ברונענס, קעלערס קריכט אַרויס
לויפט און פליהט, מזיקים, קליפות,
רוחות, שדים. קליין און גרויס!
מיט רעזינעס און מיט פלעקער,
און מיט פויקען און מיט גלעקער,
כרבעי צום פאַראַד.
פיהרט אין דומע, פיהרט אין דומע
דעם אבי־אַבות הטומאה,
דעם בית־עלמין־דעפוטאַט
מיטן׳ גנבה׳שען מאַנדאַט!
זאָל מען שרייען, פראָטעסטירען,
שרייבען גאַנצע פעק פאַפירען, —
ער וועט בלייבען פראַנק און פריי:
ס׳איז צו־הילף דאָס טרפ׳ע גליק איהם
און דער גיהנום בלייבט איהם טריי.

הוליעט, קליפות! טאַנצט, מזיקים!
מאַך אַ סעודה, אַשמדאי!...

דריי טעג מיט דריי נעכט איז געגאַנגען די סעודה. פּשע־ניטשקעס און מאַמאַליגעס זענען געפלויגען ווי פויגעלעך איבער די דעכער. בעסאַראַבער רויט־ווייַן האָט געפליוכעט פון די פּע־סער, ווי דאָס יודישע בלוט איבער די גאַסען... און פערקראָכען הינטער די אייוועגס זענען געזעסען קישינעווער יתומים און אַלמנות און שטילינקערהייד (דער גאָראָדאָוואָי זאָל ניט דער־הערען) אונטערגעבאָמקעט אַ מזל־טוב דעם נייעם דעפוטאַט, אונ־געפּעהר בזה הלשון:

פּאַוואָלאַקע, פּאַוואָלאַקע,
בעל־הבית פון היגען סדום!
זיין זאָל דיר אין בויך אַ מכּה
און אין הארצען אַ פּאָגראָם!

קיין שום צווייפעל ניט, דער וואונש איז געווען אַנ׳ערנס־טער, אַ געטרייער, טאַקע וואָס ס׳הייסט פון פולען האַרצען. פּאַוואָלאַקען אָבער האָט דאָס גאָר ניט געשאַדט. אָבגעהוליעט דריי טעג מיט דריי נעכט און בעגלייט גרויסאַרטיג מיט פּויקען, טאַצען, גלעקער־קלאַנג און שרים־רומפּלען, האָט ער זיך אַוועק־געזעצט אין אַ סאַלאָן־וואַגאָן אויף „קאַזיאָנע־סטשאָט“ און היידאַ, קיין פּעטערבורג!

צו דעם מקור, פון וואַנען
ס׳קומען אָן קרושעוואַנ׳ען
(קעגען נאַכט ניט דערמאַהנען!)
די „עכט־רוסישע“ פאָהנען...

און קרושעוואַן איז אין דומע!...

*

*　　　*

קרושעוואַן איז אין דומע, אין די פּעטערבורגער פּעליעטאָ־ניסטען, זאָלען לעבען, זיצען און זענען זיך מתחכם אין דער טיעפער שאלה: צו איז דאָס גוט וואָס ער איז דאָ, צו ניין? און כמעט אַלע ענטפערען בפה אחד: „ניט. מחמת, אדרבה, אָט לאָמיר הערען, וואָס וועט ער טענה'ן, דער תכשיט, און ווי אַזוי וועט ער זיך ערלויבען דאָ, אין דומע...“

— ער וועט זיך ערלויבען, מיינע ליעבע פריינד, איהר מעגט זיין זיכער. די פראַגע איז אָבער גאָר ניט אין דעם, וואָס וועט ער טענה'ן און וואָס וועט ער זיך ערלויבען. וואָס־זשע דען, — פרעגט איהר? אַנ'ענטפער אויף דעם איז, ווי מיר דאַכט, אָנגעגרייט שוין אַ צייט פון דריי־פיער טויזענד יאָהר צוריק, ווענינסטענס אַזוי לאַנג וויפיעל עס עקזיסטירט דאָס אַלט־אַלט ביכעל, אין וועלכען עס דערצעהלט זיך:

ויהי היום ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' — אַמאָל זענען געקומען גאָט'ס ליעבע קינדער, די מלאָכים, פאָרשטעלען זיך פאַר זיין ליעבען נאָמען. „ויבוא גם השטן בתוכם“ — איז דער שטן, אַ מפלה איהם, אויך געקומען צוזאַמען מיט זיי.

קענטיג איז דאָס געווען נאָך אין יענע צייטען, ווען אויפ'ן הימעל האָט מען נאָך געהאַלטען וויפיעל ניט איז פון דעם פאַר־שוין מיט די ברייטע, שוואַרצע פליעגעל, אין דער לאַנגער, שוואַרצער זופּעצע מיט אַ פּרום, חנ'עוודיג שמייכעלע (ווען דאָס האָט געפּאַסט) אויף די דינע, בלייכע ליפּען, מפלפּל געווען זיך

מיט איהם אין חקירה-און-אמונה-זאַכען און אַלץ נאָך ניט גע-גלויבט, אַז דאָס איז אַ פּשוט'ער שווארץ-מאה'ניק, אַ בלוטזויגער, אַ ווילדע בּיזע חיה ..

האָט מען זיך צורעדט מכּח איוב'ן.

— דו, שטן, זאָגסט: איוב איז דער פאַר גוט און פרום, ווייל עס לעבּט זיך איהם רוהיג און גליקליך, און אַז מען האָט עולם-הזה, איז ניט שווער אָבּשפּאָרען אויף עולם-הבא? טאָ נעהם און מאַך אַ תּל פון זיין האָב און גוטס, עס זאָל אַ שטיין אויף אַ שטיין ניט בּלייבּען, און לאָמיר זעהן, וואָס וועט פון דעם אַרויסקומען...

— אַיאַ, שטן, עס העלפט ניט? אלא וואָס? פּשוט אַ פּאָ-גראָם זאָגסטו, איז ווינציג? די זיהן זיינע דער'הרג'עט, די טעכ-טער פערבּרענט, אַלץ נאָך ניט גענוג? אַ מענש, זאָגסטו, איז בּכח צו אַלץ געוועהנט צו ווערען, איז פערלאַנגסטו אַז ער אַליין זאָל איבּערגעגעבּען ווערען אין דיין רשות? גוט, מען איז אויף דעם אויך מרוצה, נעהם און טהו מיט איהם וואָס דיין האַרץ גלוסט, און לאָמיר זעהן וואָס וועט פון דעם אַרויסקומען.

און דער שטן האָט אַלץ איבּערגעפּרובּט מיט'ן אונגליק-ליכען מענשען. וואָס דער סוף פון דעם איז געווען — ווייסט איהר.

דער פרומער מחבּר פונ'ם ספר איוב דערצעהלט, אַז עס האָט ניט געהאָלפען. איוב האָט איבּערגעטראָגען די גרעסטע פּייניגונגען, וואָס אַ מענש איז נאָר אימשטאַנד זיך פאָרצושטעלען, און איז פאָרט געבּליבּען גוט און פרום, פרומער פון אַלעמען

אינ'ם לאַנד עוץ און אַפילו אין גאַנץ אַראַביען.

*

*   *

— נו, און דער שטן?

דער שכל הישר איז מחייב, אַז נאָך אַלעמען, ווי שווער ס'איז איהם ניט געווען, האָט ער פאָרט בעדאַרפט קומען און — איינס פון די בײדע — אָדער מודה זיך זיין אויף זיין מפּלה, אָדער פּרובען זוכען נײַע פּשט'לעך מיט המצאה'לעך און סטאַרען זיך דערווייזען, אַז ער איז גערעכט.

ויהי היום און ער איז געקימען טאַקע, די פּערוואַשענע אויגען זיינע! געקומען — אַזוי ווי אין איינער פון די היגע צייטונגען דערצעהלט זיך פון קרושעוואַנ'ען — בלייכער עטוואָס פון געזיכט און אַזוי ווי אָבהענדיג אַ ביסעל. און אָט-אָ דאָ איז שיין געקומען די רעכטע צייט פאַר די בני-האלהים אַרויסצוטרע- טען מיט הויכע און קלאָהרע דבורים און פערשוואַרצען איהם דעם פנים זיינעם...

און, גאָט דו ליעבער! וואָס פאַר גרויסע און מעכטיגע רעדנער-טאַלאַנטען האָבען מיט אַמאָל אויפגעשטראַהלט און אַ שאָט געטהין זיך אייפ'ן שטן פון אַלע זייטען!

עס האָט דאָרט געראַשט און געקאָכט, און געברענט,
עס האָט זיך דער הימעל געוויעגט ווי אַ וויעגעל...
עס האָבען געצויגען זיך טויזענדער הענד,
געפלאַטערט מיליאָנען צופלאַקערטע פליעגעל...

ס'עס האָבען זיך רעדעס געגאָסען אָרום
ווי טייכען פון פלאַם און זיַ־יגען שוועבעל...
און ער איז געשטאַנען פּ־ַרוויקעלט אין נעבעל,
דאָס פנים פערדעקט מיט די הענד, בלייך און שטום...
און צייטענווייז פלעגט נאָר אַ פונק אויפ'ן שטערען,
מיט בלוט־דאָרשט און האַס, נאָר אָהן קראַפט און אָהן מאַכט,
אַ צאַנק טהון ביי איהם און פערלאָשען באַלד ווערען,
אַזוי ווי אַנ'אויג פון אַ וואָלף ביי דער נאַכט...

די פלאַם־פייערדיגע רעדעס האָבען זיך געגאָסען און גע־גאָסען איינע נאָך דער אַנדערער ביז וואַנען ער, דער שוואַרצער ימח שמו, האַט מעהר שוין אויסהאַלטען ניט געקאָנט און, ניט וואַרטענדיג אויף דעם כשר־פערדיענטען האַלו־און־נאַקען, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן מיט'ן קאָפּ אַראָב און איז פערשוואונדען געוואָרען אין דעם וויטען פינסטערן אָבגרונד.

וואו ס'הערשט נאָך און קעניגט
דער אַלטער מיוחס,
דער זיידע פון אַלע
מזיקים און רוחות;
דער נחש־הקדמון, —
ביי איהם, ביי דעם אַלטען
מקטרג, זיין גרויסע
מפלה בעהאַלטען...

און ריין און העל איז געוואָרען אויף אַלע זיעבען הימ־לען... אַ קול דממה דקה, אַ וואונדער־מחיה'דיגע שירה האָט זיך צוגאָסען איבער די גינגאָלדענע געוועלבען, איבער די שטראַה־לענדע עטהער־טייכען...

עס האָט זיך געשאָטען
ווי זילבערנע ביסער
אַ קדושה אַ שטילע,
אַ הלל אַ זיסער.
אַנ'אָבקלאַנג אַ מילדער,
פון דינעם קריסטאָל,
וואָס געהט פונ'ם טיעפען
פער'חלומ'טען טהאָל...
עס האָבען געזונגען
דער וואָלקען דער גראָהער
דער גאָלדענער שטערען,
דער אויר דער בלאָהער
עס האָבען די בליצען
ווי ביהנען געזיומט
די דונערען „אָמן"
זיי אונטערגעברומט...

און מיט אַמאָל...

גאָר אומגעריכט און אומגעוואַרט דערהערט זיך אַ שרעקליבער, אַ האַרצרייסענדער, ביטערער ק־אָג!...

פון אַ זילבער־קלאָהרען וואָלקענדיל ביי'ם סאַמע כסא־הכבוד הויבט זיך אויף אַ פיצעל מ־לאָכ־ל אַ שרעטעלע, מיט אַ פאָר מילדע טויבען־אויגען, מיט אַ פאָר ציטערדיגע רויזען־פליגעלעך אין, אויסגעשטרעקט דאָס דין, ווייס הענטעלע, שרייט עס מיט אַלע כחות זיינע:

„— אַהאַ! בני האלהים! גאָט'ס ליעבע קינדער! כשר'ע, פרומע, הייליגע נשמות, איצט זאָגט איהר שירה?! איצט האַלט איהר רעדעס?! איצט שטעכט איהר איהם די אויגען,

דעם שוואַרצען רוצח? איצט, איצט?!... וואי־זשע זענט איהר געווען פריהער? וואו זענט איהר געווען דעמאָלט. ווען מען האָט איהם געגעבען רשות צינדען און ראַבעווען איוב׳ס גוטס, הרג׳ענען איוב׳ס קינדער, און איהם אַליין פּייניגען מיט די גרעסטע און שרעקליכסטע ענויים? דעמאָלט האָט איהר גע־שוויגען?! דעמאָלט האָט איהר זיך ניט דערוועגט אַ וואָרט, אַנ׳איינציג וואָרט אַרויסזאָגען פאַר דעם אומגליקליכען! פאַר וואָס־זשע האָט איהר דעמאָלט ניט אויפגעהויבען אייער צאָ־רענדיגען קול אָבצושטעלען די שרעקליכע, מערדערישע גע־וואַלט? עס האָט אייך מוטה געפעהלט דערצו? פּחדנים! קנעכט! איהר האָט ניט געקאָנט? גוט. וואָלט איהר וועניגסטענס געטהון דעמאָלט דאָס קלענסטע, דאָס איינציגע, וואָס אייך איז דאָך ניט פערווערט געווען: מיליאָנען, צעהנדלינגער מיליאָנען אַלע אינאיינעם אַרויסזאָגען הויך און אָפען אייער טיעפעס מיטגעפיהל, אייער ברידערליכע רחמנות צום ליידענדען און אייער אַלגעמיינעם פעילאַנג צו דערבאַרעמען זיך אויף איהם... דאָס אַפילו האָט איהר אויך ניט געקאָנט?!... און איצט... רעד־נער! רעדנער!... שירה־זינגער!... פּועלט־זשע לכל־הפּחות דאָס איינציגסטע: פערזיכערט איוב׳ן, אַז מעהר וועט שוין אַזוינס ניט געשעהען מיט איהם. איהר הערט? דאָס איז איצט אייער הייליגער חוב. איין מאָל פאַר אַלע מאָל — דאָס דאַרפט איהר טהון, דאָס מוזט איהר טהון!“...

. . . .

*

* *

אַלזאָ, מיינע ליעבע פעליעטאָניסטען? האָט עפּעס אַ גרוי־

סען ווערטהה די פראַגע וועגען קרושעוואַנ'ען?... שפּייט אויס דריי מאָל, מיינע געטרייע פריינד. און טרייסעלט אָב דעם לעצטען טראָפּען טינט פון אײַערע פעדערן... ס'איז פאַרהאַן עפּעס פיעל וויכטיגערס און געפעהרליכערס...

ציינט אויף אייביג אויסצוראָטען
אונזער אַלטען, שוואַרצען שטן
מיט די הונדערט שלאַנגען=קעפּ;
אויסצורייסען איהם די צייהנער
און פערשלאָגען ווי מיט שטיינער
יענעם ברונעם, יענעם קוואַל,
וואו ער שעפּט ביז היינט זיין גאַל...
און פערגעסט אויף קרושעוואַנ'ען;
ס'וועט אַליין די פרייהייט'ס־האַנד
איהם אַ שליידער טהון פון דאַנען
מיט'ן גרעסטען שפּאָט און שאַנד
אויפ'ן מיסט פון פאַטערלאַנד...
ווי אַ טראַנטע, ווי אַ שקראַבע
וועט ער פוילען אויפ'ן גרונד, —
ס'וועט זיין ערשטער „ברוך=הבא"
זיין, זיין לעצטער „זיי=געזונד!"...

ליעדער פון דעם יודישען זשארגאן.

פ ר א ל א ג.

ט־ס־ס־ס!... שאט!... איהר הערט?

דאָס קליינע זילבערנע גלעקעלע קלינגט און קלינגט צווישען די פייכטע, גרינע בלעטער...

דאָס זינגט און וויינט, זיפצט און לאַכט א ריינינקע, הייליגע נשמה׳לע, וואָס שוועבט און פליהט ארום אין דער העלער, פרישער אָווענד־לופט...

דאָס ריינינקע, הייליגע נשמה׳לע שוועבט איבער די פעלדער און גערטנער, בערג און טהאָלען...

הויבט־אויף און בויגט וויעדער אוים גלייך און שטאָלץ די איינגעבויגענע זאַנגען און די צווייגען פון די יונגינקע בוימעלעך...

בעשפריצט מיט טהוי די פערטריקענטע און פערשטויבטע בלעטער פון די גרויסע, אַלטע עפּעל און איילבערט־בוימער...

ציהט־צונויף און פערמאַכט די שעהנינקע געקרייזעלטע קעפּעלעך פון די רויזען...

„— שלאָפט־איין, שלאָפט־איין, מיינע ליעבע קינדערלעך — זינגט דאָס ריינינקע, הייליגע נשמה׳לע —

„— שלאָפט־איין!... מאָרגען, אַז די זונן וועט אויפגעהן, וועל איך וויעדער קומען, וועל אויפמאַכען אייערע פערשלאָפענע אויגעלעך, וועל אָבוואַשען אייערע קעפּעלעך מיט דעם פרישען זילבערנעם טהוי...

„— און איהר וועט זיך וויעדער באָדען אין דעם העלען

זונען-שיין, איהר וועט זיך ווידער ווארעמען אין די גאָלדענע שטראַהלען ..."

דאָס זילבערנע גלעקעלע קלינגט און קלינגט... זומער-פויגעלעך מיט רויטינקע, בלויענקע, גאָלדענע און זילבערנע קווייטעלעך אויף די דינינקע זיידענע און סאַמעטענע פליגעלעך פליהען און פלאַטערען אין דער לופט...

דאָס ריינינקע, הייליגע נשמה'לע שוועבט און קומט-צו צו מיין פענסטער...

„— א גוטער, ליעבער אָוענד דיר, מיין קראַנקער, מיין טרויעריגער, פערקלאָגטער, פעריאָמערטער יודישער מחבר!" — הערט זיך מיר אַ ליעבע, אַ זיסע שטימע:

„— אַ גרוס דיר פון דעם באַרג „כרמל", פון טהאָל „שרון"! —

און אַ גאַנצער הויפען ווייסינקע ליליען און רויטינקע רויזען שיטען זיך-אויס אויף מיין שרייב-טיש...

איך נעהם אַראָב פון דער וואַנד מיין פידעל — די אַלטע, הייליגע האַרפע, וואָס איז אַמאָל געהאַנגען אויף די ווערבעס ביי'ם ברעג טייך אין בבל...

מיינע בלייבע, דאַרע פינגער הויבען אָן צו ציטערען אויף איהרע אָנגעצויגענע גאָלדענע סטרונעס, — און אַ ליעד, אַ זיסעס, ליעבעס ליעד, קלינגט און גיסט זיך אין דער בלויער, קיהלער אָווענד-לופט:

* * *

אין אַ קראַנץ פון העלע שטערען,
אויסגעצירט אין הימעל-פראַכט,
ז—ף די וועלדער, אויף די טהאָלען
שוועבט די שעהנע, בלויע נאַכט;

* * *

פערעל שיטען זיך און פאַלען
אויף דאָס גרינע גראָז אַראָב
פון די לאַנגע שוואַרצע לאָקען
פון איהר שענעם, שטאָלצען קאָפּ.

פערעל שיטען זיך און גלענצען,
בלומען פאַלען אָהן א צאָהל
אויף די גערטנער, אויף די פעלדער
און אויף יעדען באַרג און טהאָל...

„פערעל... בלומען...״

אַך, חלומות... חלומות!

די מוזע, די אייביג־יונגע און אייביג־שעהנע מוזע, מיט די לאַנגע ברוינע לאָקען, מיט די בליהענדע ראָזאָווע בעקעלעך, מיט די פרישע רויטינקע ליפּעלעך, וועלכע עס קיסען נאָר מלאָכים, די שעהנע, געטליך־שעהנע בת־מלכה מיט אַ זיעבען־סטרונענע אַרפע אין איין האַנד און מיט אַ לאָרבער־קרענצעל אין דער אַנדערער, די קינצליכע זינגערין און שפּילערין, דאס ווייסינקע, אונשולדיגע, ליעבע טייבעלע... וואו איז זי? וואו איז זי?...

חלומות!... חלומות!...

* * *

בלאָס ווי די וואַנד, מיט בלייע, פערטריקענטע ליפּען, מיט קראַנקע, קורץ־זיכטיגע אויגען, מיט געלע, אָבגעבליאַקע־וועטע באַקען, איינגעבויגען דעם רוקען און אָנגעשפּאַרט מיט ביידע דאַרע, איינגעשרומפּענע הענד אויף אַ שטעקען, שטעהט פאַר מיר אַ זקנה, אַ דאַרע, אַ קוואַרע, פער׳חושכ׳ט, פעריאָמערט, אָבגעריסען, אָבגעשליסען... זי האַפּט זיך אָן מיט ביידע הענד

בײ'ם האַרצען, פערגעהט זיך אין אַ לאַנגען טיעפען, שרעקליכען הוסט און הוסטענדיג סטאַרעט זי זיך עפּעס אויסצורײדען...

איך קוק זיך אײַין אין איהר בלאַסען, אײַנגעקניטשטען פּנים, הער זיך אײַן אין איהר הײזעריגען קול און קען אָבער קײן אײנציגעס וואָרט ניט פערשטעהן...

און איהרע בגדים!!....

אַנ'אַלטע, צעריסענע, צעביסענע, פערשמאָדערטע וואַ־טובקע; אײן אַרבעל אַ געלער, דער אַנדערער אַ בלויער; אײן פּאָלע אַ ווײסע, פערקאַפּעט מיט הבדלה־וואַקס, מיט טשאָלענט־יוֹך און מיט נאָך עפּעס .. די אַנדערע פּאָלע אַ שוואַרצע, פון אויבען ביז אַראָב בעמאָלט מיט פּיפּערנאָטערס, ווײזעלטהירען, קאַפּהענער, מויל־אײזלען, מגן־דוד'לעך, לכּביד'לעך, לפ"ק'לעך און נרו־יאיר'ס — אויסגעקרײזעלטע און אויסגעקינסטעלטע — אַ חיות! אויף דער פּלײצע אויסגעדרוקט מיט רש"י־כּתב אַ שפּרוך פון אַנ'־עין הרע:

„א"ש"ט"ר"ב"ו — דאָ שפּראַך דער מלאך:
וואוהין ווילסט דו אַהין געהן? —
„— צו פּלוני בן פּלוני, וויל עסען זײן לײב
און טרינקען זײן בלוט..." וכו'.

אויף אײן פוס אַ חליצה־שיכעל, אויף דעם אַנדערען אַ ווײסע יום־כּפּור־זאָק; אויפ'ן קאָפּ...

נאָר געװוג!...

ווײסט איהר ווער דאָס איז?

ווען צו אונז, ווען צו אונזערע יאָהרען!

דאָס איז זי, אונזער ליעבע, טײערע, יודישע זשאַרגאָן־מוזע!...

אלץ שיינט און גלענצט, און לייכט אויף איהר,
עס קלינגט און זינגט, און בליצט...
א גוטען אָבענד, באָבעניו!
פון וואַנען קומט איהר איצט?

— פון וואַנען?... חהע־חהע־חהע!... אַ שאלה! — פון מזרח־וואַנד, נשמה מיינע, פון מזרח־וואַנד!...

געשוואומען אויף אַלע זיעבען ימים;

געשפּיעלט זיך מיט'ן לויתן;

געפאָהרען רייטענדיג אויפ'ן שור־הבר;

געוועזען אויף יענער זייט סמבטיון, ביי די רויטע יודעלעך;

גענעסען באָקסאָרען מיט מילגראָמען;

געקוקט ווי דער הימעל שפּאַלט זיך;

געוואָהר־געוואָרען די לויתנ'טע אין דעם ים־המלח (נישט'קשה, זי זאַלצט זיך, וועט ניט קאַליע ווערען)...

און אָט, נאַ קוק, איך האב דיר געבראַכט מתנות:

זעהסט? —

אָט איז אַ שטיקעל קראָפּיווע, וואָס וואַקסט נעבען דעם כתל־המערבי;

אָט איז אַ הייפען ערד פון דער מוטער רחל'ס קבר;

אָט איז אנ'איי, אויסגעקאָכט אין די הייסע קוועלען פון טבריה;

אָט איז אַ שטיקעל פּאָדקאָווע פון בלעם'ס אייזעל...

... נאָר, בקיצור, גענוג פון דיינעטוועגען... האַ? וואָס? יאָ, יאָ, איך ווייס, כ'ווייס: דו ווילסט נאָך עפּעס: גרינס, ווילסט דו — א גרעזועלע, אַ בלעטעלע, אַ בלומעלע.. אוי, דו נאַר, דו נאַר!... נו, נאַ דיר, נאַ... אָט האָסטו — אַ גרינינקע,

אַ פּרישינקע, אַ שפּאגעל־נייע הושענא'לע!... נעהם, בעהאַלט, ס'וועטט צונוץ קומען...

— נו, ביסטו צופריעדען מיט מיר?...

„— איך... באָבעניו... איהר ווייסט דאָך..."

— נו, גוט, גוט... בקיצור... נו... און איצט נעהם זיך אָקאָרשט צו דער אַרבייט...

„— גוט, באָבעניו, גוט... אָט באַלד..."

א.

אַ יוד איז געשטאָרבען — „ישראל'יק דער לאַנגער" —
געשטאָרבען, צו קבורה געקומען,
ער ליעגט זיך אין קבר און חור'ט: „— ישראל'יק...
ישראל'יק... אַזוי איז מיין נאָמען".

„דער מלאך־הדומה וועט קומען צופליהען
מען זאָגט — אַ בעל־כעסן, אַ מורא!
נאָר וואָס? אַז מען דאַרף נאָר דעם נאָמען געדענקען,
איז ניט אַזאַ שרעקליכע תורה...

און דאָ, ווי ער ליגט זיך און דרעמעלט גאַנץ רוהיג,
דערהערט זיך איהם עפּעס פון אויבען
אַ מין קלאַפּעריי, קלינגעריי, עפּעס טרעשצעט
אַזוי ווי צובראָכענע שויבען...

און דאָ טאַקע הערט ער דעם מלאך־דומה'ס שטימע:
„רשע! מה שמך"?... „איזוואָלטיע" —
טהוט ענטפערען רוהיג ישראל'יק דעם מלאך —
„ישראל'יק דער לאַנגער, פון האָלטיע".

„— מה שמך?" פרעגט ווידער דער מלאך. „ישראל'יק!
איך זאָג דאָך אייך, פּאַני... מיין נאָמען —
ישראל'יק... אַזוי טאַקע הייס איך, ישראל'יק,
קאָטאָרי... וואָס... וועלכער... געקומען

פון האָלטיע... אַ יודישעס שטעדטעל... איהר, ווייסט דאָך...
„— מה שמך? מה שמך? ענה לי!"
שרייט ווידער דער מלאך פון אויבען מיט כעס:
„הוי, רשע! מה שמך?!..." „— גו מילא...

בקיצור, וואָס ליאַרעמט ער דאָרט? —· טראַכט ישראל'יק
כ'פערשטעה גאָר ניט, חלעבען... אַ חידוש!
מיר דאַכט זיך — אַ מלאך... אַ יודישער מלאך,
און זעה נאָר! — פערשטעהט ניט קיין יודיש!..."

„— איי, פּאַני... רב מלאך!... פּרובט ווידער ישראל'יק,
נאָר דאָ האָט איהם עפּעס געגעבען
אַ שליידער, אַ שמיץ אין דער הויך, — אין איין רגע
איז ער חלשות געבליבען...

* *
*

געקומען איז צו זיך ישראל'יק דער לאַנגער
גאַנץ ווייט שוין פון דעם בית־הקברות
ער קוקט זיך אַרום... גוואַלד! וואו איז ער, וואו איז ער?
וואָס זענען דאָס נאָך פאַר אַ צרות?!...

ער איז אויפ'ן הימעל, ער זיצט אויף אַ וואָלקען;
אַרום איהם פון אַלע פיער זייטען,
ווי אָדלער אים פעלד פליהען הונדערט מלאָכים —
ויי פיהרען... וואָס זאָל עס בעדייטען? —

זיי פיהרען, זיי פיהרען און ברייננגען און שטעלען
אַוועק נעבען איהם עפּעס זקנים
מיט גרויסע שפּאַקולען, מיט ביכער, מיט פּנעמס...
וואָס איז דאָס?... ער קען ניט קיין איינעם.

„— אָט דער איז אַ דייטש דאַכט מיר... יאָ, נאָר וואָס וויל ער?
— ע, הערט, רב קאַרטאָפּעל! וואָס דאַרפט איהר?...
ער פרעגט עפּעס... ח׳מע! אַ מין צונג! אַ בעל־דברן!
עס רעדט מיט אַ ניגון פון מפטיר...

„— און אָט איז אַנ׳ענגלענדער... האַ? וואָס רב קרוב?
ער טענה׳ט... אַ, ווער דיר דערוואָרגען!
אַ לשון אַ ביסעל!... נו, באַלבע דיר, באַלבע,
מעגסט ריידען פון היינט און ביז מאָרגען!...”

נאָך איהם געהט אַ גרעק, נאָך דעם גרעק געהט אַ שפּאַניער
אַ טערק, אַ ציגיינער, אַ טאָטער,
און יעדערער פרעגט אויף זיין אייגענעם לשון...
נו, לשונות, אָך, גאָטעניו, פאָטער!

עס געהען פראַנצויזען, אַראַבען... שלימזל׳ן
ער זאָגט זיי, ער שרייט זיי אויף יודיש:
„וואָס ווילט איהר, רבותים?! — זיי הערען און קוקען
אויף איהם ווי אויף עפּעס אַ חידוש,

צולעגען די ביכער און בלעטערען, זוכען,
זיי שמועת׳ן און גיעבען זיך עצות,
זיי הערען זיך־צו צו זיין לשון און קוקען
און קנייטשען אויף איהם מיט די פּלייצעס...

און דאָרטען, פון ווייטענס, זעהט אונזער ישראל׳יק,
שטעהט איינער, אַ גרויער אַנ־אַלטער,
פאַרומגעחאַפּט און צוגעטוליעט צום הערצען
צוויי לוחות פון מירמעלשטיין האַלט ער.

עס ציהען זיך גאָלדענע שטראַהלען און גלענצען,
און שיינען אַראָב פון זיין שטערען,
און שטראָמען־וויוז גיסען זיך איהם פון די אויגען
די הייסע, די ביטערע טרעהרען...

ב.

איהר זעהט אָט דאָרט דעם אָרימאַן ?
זיין אַלטער, גרויער קאָפּ געבויגען,
די ליפּען בלייך, די באַקען געל,
און טרעהרען טריפען פון די אייגען.

דאָרט אויף אַ שטיין, ביי'ם גרויסען וועג,
זעצט ער זיך צו, מאַכט אויף דאָס זעקעל...
אַך, וויפיעל מינים ברויט איז דאָרט --
פון יעדען, יעדען סאָרט אַ ברעקעל.

פערדאַרט, פערשימעלט זיינען זיי,
בעדעקט מיט שטויב, אַרומגעביסען...
עס איז איהם אָבער, געביך, ליעב —
אַבי חאַטש עפּעס צו געניסען.

אַ לעפעל וואַרעמס, אַ געקעכטס
צו געבען איהם וואָלט זיין אַ יושר...
איהר זעהט דעם אַלטען אָרימאַן ?
ער איז אַמאָל געווען אַנ'עושר.

אַמאָל, אַמאָל, פיעל צייט צוריק —
ער האָט די טעג נאָך ניט פאַרגעסען —
ער האָט געלעבט צו לייטען גלייך,
קיין פרעמדע שטיקלעך ניט געגעסען.
ביי איהם אין הויז פון אַלערליי
מאַכלים איז געווען ניט ווייניג ;
אַ טיש איז דאָרט געדעקט געווען
חאָטש מאַך אַ מאָהלצייט פאַר אַ קעניג.

נאָר מיט אַמאָל (ווי שרעקליך גרויס,
ווי שטאַרק איז גאָט געווען דיין צאָרען !)
זיין גאַנץ פערמעגען איז געראַובט,
זיין הויז איז אָבגעברענט געוואָרען ;

פון אלץ געבליעבען אויף דער וועלט
אין איהם די איינציגע נחמה:
זיין אייגען, אייגען שטיקעל ברויט
צו אונטערהאַלטען די נשמה.

און דאָס אויך, נעביך, האָט ער ניט
געקענט בעהיטען און בעשאָנען:
איהם איז געבליבען אויף דער וועלט
ביי פרעמדע לייט אין שכנות וואָהנען.

אין פרעמדע לענדער, פרעמדע שטעדט,
פאַר יעדען ווינקעל צאָהלען שכירות...
און איבערשלעפענדיג זיך אָפט
אין נייע שטעדט, אין נייע דירות,

האָט שטיקלעך־ווייז און ביסלעך־ווייז
ער אויך דאָס לעצטע אָנגעוואָרען —
זיין ליעבעס אייגען שטיקעל ברויט,
דאָס לעצטע שטיקעל ברויט פערלאָרען...

צום גרויסען אונגליק האָבען איהם
שוין ניט געהאָלפען קיינע עצות...
און מיט א שטעקען אין דער האַנד
און מיט א זעקעל אויף די פלייצעם

האָט אָנגעהויבען ער צו געהן
אין היץ, אין קעלט, אין אימת־מות
פון שטאָדט צו שטאָדט, פון שטוב צו שטוב
און קלייבען שטיקלעך=ווייס נדבות...

וואָס קען מען אויסבייסען פון זיי?
שטופ זיי אין מאָפ, קאָך היינט, קאָך מאָרגען...
דער מאכל שטעלט זיך אָב אין האַלדז,
מען ווערט פון איהם שיער ניט דערוואָרגען...

דו שטאַרקער גאָט! דו גיבסט דער וועלט
אי לי. ט, אי טהוי, אי שנעע, אי רעגען —
קעהר=אום דעם אַלטען אָרימאַן
חאָטש וואָס עס איז פון זיין פערמעגען! —

זיין הויז איז חרוב... גיב=זשע־אָב
איהם חאטש די איינציגע נחמה:
זיין זיסעס אייגען שטיקעל ברויט
צו אונטערהאַלטען די נשמה!...

*　*

*

עפּילאָג.

געגוג!...

אין דעם קליינעם בלעכענעם לעמפּעל געהען שוין אוים די לעצטע כחות, עס הויבט שוין אָן צו טשאַדען און מיט יעדער רגע ברענט עס אַלץ פינסטערער און פינסטערער.

די פעדער הויבט שוין אויך אָן צו קריצען מיט די צייהן און שאָקלען זיך, געהענדיג איבער'ן פּאַפּיר, אַזוי ווי שמחה דער סבאָרשציק — ניט פאַר אייך געדאַכט — אַרויסגעהענדיג פון עלקאָ דער פוילישערס קעלער.

און די אַלטעצקע שטעהט אָנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען...

איהר קאָפּ, וועלכער זעהט זיך קיים אַרויס פון אונטער דעם גרויסען, געלבליך=גרינעם שלייער, בויגט זיך אַלץ ניעדריגער און ניעדריגער אַראָב צו דער ערד...

זי שטעהט, און יעדער אבר ציטערט ביי איהר ווי אין אַ קדחת, אין קאַלטע, שווערע טרעהרען קייקלען זיך איינע נאָך

דער אַנדערער איבער איהרע אַיינגעקנייטשטע, פער'חושכ'טע באַקען...

זי שטעהט טיעף, טיעף פערקלערט און איהר אַלטע. הייזריגע שטימע הערט זיך מיר אין דער שטילער, פינסטערער נאַכט:

„ווער בין איך? וואָס בין איך,
„איך, אַלטע יתומה?
„וואוהין און פון וואַנען
„ציהט זיך מיין וועג,

„דער שווערער, דער לאַנגער,
„וואָס האָט נים קיין אָנפאַנג
„האָט נים קיין ברעג?

„ווער זיים איהר געוועזען,
„מיין פאָטער, מיין מוטער?
„וואו איז מיין געבורטס-אָרט,
„וואו ס'איז אמאָל

„מיין וויעגעל געשטאַנען —
„מיין קינדהייט פערגאַנגען —
„די קינדהייט, וואָס פריידען
„ברייננט אָהן א צאָהל

„ווער בין איך? וואס בין איך?...

דאָס לעמפעל געהט אוים און ווערט פערלאָשען... איך לעג אַוועק מיין פעדער, איך זעץ זיך-צו צום פענסטער, און דורך דער קאַלטער פינסטערניש, וועלכע וועהט אויף מיר פון דרויסען, הויב איך אָן אַיינצוקוקען זיך אין דעם הויכען, בלויען הימעל...

און דאָרט, טיעף, טיעף אין דעם הויכען בלויען הימעל

זעהט זיך מיר דער גרויער, אַלטער מאַן מיט די צוויי שטיינערנע לוחות, צוגעטולעט צום האַרצען...

עס ציהען זיך גאָלדענע שטראַהלען און גלאַנצען
און שיינען אַראָב פון זיין שטערען,
און שטראָמען=ווייס גיסען זיך איהם פון די אויגען
די הייסע, די ביטערע טרערען...

עולם התהו.

(אַ מין קאָנצערט.)

פערזאנען:

א כאר עולם־התהו׳ניקעם.
א כאר כף־הקלע׳ניקעם.
א כאר עשׂיו׳ס איינִיקלעך.
דער ערשטער עולם־התהו׳ניק.
דער צווייטער עולם־התהו׳ניק.
דער דריטער עולם־התהו׳ניק.
א כאהר „איבערגעקעהרטע״.
גענעראל שמוליעוויץ.
נאכט־שטימען.

אַ קאַלטע און אַ פינסטערע נאַכט, אַ טהאָל, בּעדעקט מיט אויסגעטריקענטע בּיינער, סאָוועס, פלעדער־מייז, וואָלקאָ־לאַקעם, עולם־התהו׳ניקעם און כף הקלע׳ניקָעם שוועבּען, קריכען און געהען אַרום אין דער פינסטער.

אַ כאָר עולם־התהו׳ניקעם:

קאַלט און פינסטער איז דער הימעל;
צו בּעגינען איז נאָך ווייט;

אין פערבלענדינגעש, אין דרימעל
הערשען שפינוועבס, שטויב און שימעל
און די אלטע פאווע שרייט:
„— או=הו=הו!... די אָדלערס שלאָפען...
איך צושפרייט די פליגעל ברייט,
האלט דעם קרומען שנאָבעל אָפען
און די שארפע קראלען גרייט...
או=הו=הו!...

און ווי דער ווארעם
נאָך א רעגען, פון דער ערד,
קריכען מתים פון די קברים
אויף דער וועלט ארוים... איהר הערט?

דער ערשטער עולם־התוהו׳ניק:

א יוד איז דערשלאָגען; זיין מזל איז וויסט;
אין אייזערנע קייטען פערקאָוועט
זיין פינסטערעס לעבען; און זעלטען געני־ט
ער, נעביך, א שטיקעלע כבוד.
היינט נעהמט=זשע בערעכענט, איך בעט אייך, אז איצט,
ביי היינטיגער ווילדער מהומה
איז דאָ חאָטש איין=איינציגער יוד, וועלכער זיצט
ביי אונז אין א גלאסנע דומע;
זיצט ברייט, ווי ביי׳ם טאטען אין וויינגאָרטען דאָרט,
האלט רעדעס, זאָגט דעות, גיט עצות
און הערט ניט אנטקעגען א וואָרט,
מ׳קנייטשט ניט אויף איהם מיט די פלייצעס;
ער זיצט מיט די „פריצים" און הערט ניט פון זיי
„זשידאָווסקאיא מאָרדא" און „זשיד=חאלאמיי"

„ושיד־פּאַרך“ אָדער „המנ׳עאותא“;
ער טרינקט זיך אַ קהל׳שע גלעזעלע טהיי
און פיהלט זיך בשלוה ומנוחה.:.
טאָ איז דאָך אַ שבח צו דעם בורא!... נאָר גּעה
ביי היינטיגע פינסטערע יאָהרען —
מ׳האָט צו אונז טענות; וואָס איז? אָח און וועה,
למאי איז פערבאָטען געוואָרען
אונז יודען צו אויסקלייבען גלאָסגע? בכן
בערארפען די גלאָסנע זיך אָבזאָגען! — ניין,
רבותים, זאָל דונערען, בליצען —
איך זיץ אויף מיין אָרט און בלייב זיצען.
געפעהלט אייך ניט? זאָל אויף מיר ווער עס בעגעהרט
דערלאַנגען צו גאָט אַ פּראָשעניע...
אַ שפּיי איז גאַנץ כנסת ישראל ניט ווערטה
כנגד גובערנסקע פּראַוולעניע!!!...

אַ כּאָר כּף־הקלע׳ניקעס:

מיר זענען מינסקער מתים,
אָחן קיטלען, אָהן טליתים...
מיר זענען שלים־מזל׳ניקעס
געוועזען אויף דער ערד
און ווערען כּף־הקלע׳ניקעס
איז אונז געווען בּעשערט...
נאָך קאַרג געהאַט ביי׳ם לעבען צרות,
איז אויף אַ צוגאָב נאָכ׳ן טויטט
פערקויפט מען אונזער בּית־הקברות:
דער „חברה“ געביך איז אַ נויט
און מינסקער קהלה איז דאָך אָרים,

נו, מילא, שליידערט מען ארויס
די דאָרע ביינער פון די קברים,
פון אונזער מאַמעס אַלטען שוים;
און זאָלען דאָרט וואו ס׳פלעגען ליעגען
די מינסקער מתים אין דער ערד,
זיך רוהיג פּאַשען קיה און ציעגען,
חזרים חריוקען, הירזשען פערד...
מיר זענען שלים=מזל׳ניקעס
געוועזען אויף דער ערד
און ווערען כף=הקלע׳ניקעס
איז אונז דערפאַר בעשערט!...

אַ כאָר עשו׳ס אייניקלעך:

מיר זענען עשו׳ס אייניקלעך,
ניט זעלטען אין דער=היים
מקים זענען וועניגלעך
מיר כבוד אב ואם
און אָפּטמאָל ביי אַ כוסה
(כמנהג ביי אַ גרויסע)
חאַפּט אומגעריכט אַליין
דער טאַטע אין די ציינן.
נאָר פון די אַלטע יאָהרען
איז הייליג אונז און ריין
דער שטומער, גרויער שטיין,
דער אייביגער זכרון,
פון לעבען און פון טוידט...
און אין דער גרעסטער נויט
וועט ניט פערשעמען קיינער

דעם טאַטענס טויטע ביינער...
מיר זענען עשו'ס אייניקלעך...
א. ז. ו.

דער צווייטער עולם־התוהו'ניק:

און איך בין משה פּאָליאַק;
איך בין דער מינסקער גביר;
גאַנץ קהל שטעהט פאַר מיר
ווי פאַר דעם לייב דער קראָליק,
לאָז שרייען יונג און אַלט:
„אַי, קאַראַאול, אַי גוואַלד!...
פערקויפט דעם בית־הקברות!...
פאַר מתים נעהמען געלד!!!"
עט, זאָל איך מעהר קיין צרות
ניט האָבען אויף דער וועלט,
ווי שרעקען מיך, משמעות
מיך?!? שאַ, ליידאַקעס, שטיל!
איך זיץ דאָ אויף גבאות —
איז טהו איך וואָס איך וויל!
ווי פאַר דעם לייב דער קראָליק,
גאַנץ קהל שטעהט פאַר מיר!
איך הייס רב משה פּאָליאַק,
איך בין דער מינסקער גביר!...

אין פינסטערען אין פייכטען טהאָל, צווישען שטיינער און ווילדע גראָז, בעוויזען זיך עטליכע וואַנדעל־פייערלעך: זיי צאַנקען, ציטערן... און עס דערהערט זיך פון דאָרטען

אַ כאָר „איבערגעקעהרטע“:

אָי, מ׳שטיינס=געזאָגט, אַ תכלית,
אָי, אַ פיין געשעפט געמאַכט! —
די מאַיאָנטקעס און די נחלות,
וואָס מיר האָבען איינגעבראַכט:
„פּראַווא=זשיטעלסטווא“ געניסען
איז געווען דער צוועק דאָס רוב
מיט׳ן לעבען, מיט׳ן זיסען
נאָמען „וויקרעסט איז זשידאָוו“...
און עס ציהט, אָי, ציהט, עס ברידער,
פון דעם גאַנצען נייעם גליק
צו דער אַלטער מאַמע ווידער,
צו דער אַלטער היים צוריק!...

צווישען די טרויעריגע און בלייבע וואַנדעל=פייערלעך, שיי=נענדיג און גלענצענדיג מיט די אָרדענס און מעדאַליען, הויבט זיך אויף בדייט און שטאָלץ

גענעראַל שמוליעוויץ:

חאַ=חאַ=חאַ! כדאי געווען,
אויך אַנ׳עסק — פּראַוואָ=זשיטעלסטוואָ!
אויך מיר לייט!... איך בין אַליין
אַ „יעוואָ פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ“,
גענעראַל שמוליעוויץ! האַ?
ס׳קלינגט ניט שלעכט, עך, גאָספּאָדאַ!...

ער פּערדרייכערט אַ גוטע, טהייערע ציגאַר און קוקענדיג

מיט אַ שמייכעלע אויף די עלענדע, „פּראוואָ=זשיטעלסטוועניקעס" רעדט ער ווייטער:

יאָ, אויפשטעהען תחית המתים איז גוט,
גאָר גרינג זאָל זיך פּיהלען דערביי יעדער אבר,
אָהן גלגול מחילות, אָהן חבוט הקבר,
דאָס הארץ זאָל זיך קוויקען אין פרייד און אין מוטה.
פון טהייערסטען סאָרט עולם=הזה געניאָסען,
פון „גלות" געוועזען בעוואָרענט און פריי,
אי בלייב גענעראַל, אי בין יוד פון דער ניי,
און זיץ אין גן=עדן אזוי ווי אַ חתן,
טרינק יין=המשומר, פערבייס מיט לויתן.
און ניטאָ אויף מיר קיין יאָך...
אי, אַ צייט געקומען:
פרעסען חזיר און דערנאָך
בענשען מיט מזומן!...
און צום סוף דער רעזולטאַט —
אַז פון אונזער אומה
אַ נאַראָדני דעפּוטאַט
ווער איך אין דער „דומע"!!!...
חאַ=חאַ=חאַ! ניש'קשה, כ'לעבען,
אַ יאָ? בערעכענט נאָר, בעטראַכט:
אזא קאַריערע האָט איג'ם לעבען
אַ יוד נאָך קיינמאָל ניט געמאַכט!...
זאָגט אליין שוין, קאָן זיין נאָך
בעסערס פאַר אַ מענשען?
פרעסען חזיר און דערנאָך
מיט מזומן בענשען!!!...

אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ, אַײנגעהויקערט, אומעטיג אוז אַראָבגעפאַלען, געהט אַרום צווישען שטיינער און ביינער

דער דריטער עולם־התוהו׳ניק:

איך בין דער אלטער,
דער קלוגער שתדלן,
איך בין געוועזען
אַ מאָל אַ גדלן.
ווי מיט אַ ליאַלקע
ווי מיט אַ גולם,
פלעג זיך בעגעהען
איך מיט׳ן עולם;
געהאַט געזונדע
און ברייטע פּלייצעס;
אָהן קהל׳ס דעות
אָהן קהל׳ס עצות
אַליין פלעג קריכען
איך צו דעם אָדון
און בעטען רחמים
פאַר אונזער שאָדען,
און פלעג בעקומען
לכל הפּחות
אויף יעדע פּראָסבי
אַ טוץ הבטחות.
הבטחות פּוסטע —
וואָס קאָן מען מאַכען! —
גאָר, ווי איהר ווילט אייך,
חוץ אַלע זאַכען,
ווערט אויפ׳ן הארצען

שוין עפּעס גרינגער
אַז אַ מיניסטער
דערלאַנגט צוויי פינגער...
און איצט... אָי, וועה!!!...

רייסט קריעה, טהוט־אויס די שטיוועל און זעצט זיך זאָ־
גען „איכה“.

נאַכט־שטימען:

עס רוישען אדלער־פליגעל...
אַ פריהלינג שטורם געהט...
עס פּלאַצט דער שוואַרצער זיגעל,
עס קראַכט די אַלטע קייט...
מיר וואַרטען ניט פון אויבען
קיין נסים... ניין, מיר גלויבען
אין אונזער מזל־שטערען:
צובראָכען ווערט אויף ברעקליך
די אַלטע תּפיסה ווערען...
דערווייל איז אָבער שרעקליך,
דער יאָך אי שווער, אי גרויס...
עס הענגט דער גרויער נעבעל...
עס שיט זיך שוואַרצער פּעפּער...
עס שמעקט מיט פּעך און שוועבעל...
אוי, גאָטעניו־בעשעפער,
די כּוחות געהען אויס...
די כּוחות געהען אויס!!...

הומאריסטישע ליעדער.

„פערדיענט עולם־הבא.

מיר האט זיך געחלומט, אז איך בין געשטארבען
(פון הארצוועהטאג — ניט פאר קיין מענשען געדאכט! —
די קראנקהייט האט פיעל שוין מחברים פערדארבען,
א תל פון פיעל יודישע־קינדער געמאכט...).
איז בין איך געשטארבען... נו, מילא, פערשטעהט איהר,
עס איז דאך קיין חילוק ניט — פריהער צו שפעטער:
געקרענקט ווי עס פאסט פאר א יודען, גאנץ שטארק,
און... אוים פונ׳ם וועלטעל — אראב פונ׳ם מארק!...
מע האט מיך מלַוה געוועזען בכבוד!
דער פאר־חזן האט אויף מיר ביטער געקלאגט
מיט „אל־מלא־רחמים״; דער דַין רב דוד
האט טאבאק געשמעקט און א הספד געזאגט
נאך איהם דער ראבינער — א רעדע געהאלטען
א לאנגע, א לאנגע, אהן וואג און אהן מאס,
צוויי יודענעס האבען די נעזער געהאלטען
אין פארטוך, צוויי יונגלעך — דעם פינגער אין נאז...
עס האבען די פושקעס געקלאפט און געקלונגען,

צעהן פאר תלמוד־תורה׳ניקעס זענען אין ריאד
געגאנגען און „צדק לפניו“ געזונגען...
בקיצור, געוועזען א גרויסער פאראד,
א וואזשנע לויה געווען...

און בשעת
מען האט געחלאפאטשעט אזוי ארום מיר,
איז, נעבעך, געשטאנען — „העני ממעש“ —
מיין בידנע נשמה אליין ביי דער טהיר,
זי איז ביי טהיר פון גן־עדן געשטאנען,
פעריאמערט, פער׳חושכ׳ט, אין לייד און אין פיין
און גיסענדיג שטראמען־וויז ביטערע טרעהרען,
געקלאגט פאר דעם מלאך: אוי, לאז מיך אריין!“
„— ארייגלאזען? ווילסט אין גן־עדן? ביסט, כ׳לעבען,
קיין נאר גאר ניט... זאג־זשע מיר, טייערעם קינד,
וואס אויפגעטהון האסטו אזוינס אין דיין לעבען?
מיט וואס האסטו, זאג, עולם־הבא פערדיענט?...“
„אוי, מלאך! איך ווייס... כ׳האב אין לעבען פיעל צרות,
פיעל שמערצען געליטען: מען האט מיך געפלאגט.
געשלאגען מיט מיר, לא עליכם, כפרות
פאר פרעמדע עברות, געזידעלט, געיאגט...“

„— ניין, ברודער, מיט דעם ווعסטו גארנישט דא מאכען:
ניין, ווייז נאר ארוים עפּעס בּעסערע זאכען
די סחורה, רבּ יוד,
וואס דו האסט געבּראכט פון יריד״...

אוי, מלאכ׳ל, מלאכ׳ל! לאז מיך צופריעדען,
איך בּין דאך נישט מעהר — א מחבר געווען —
געאקערט דאס פעלד פון זשארגאן מיט׳ן פען,
געטריבּען זשארגאנישע שירים פאר יודען,
עס פלעגט מיך בּעגיעסען דער בּיטערער שווייס
דעם משקל־השיר מיט די גראמען צו האלטען,
צעזור מוט נקודות... אוי, מלאכ׳ל!... כ׳ווייס,
א חידוש, ווי כ׳האבּ דאס געקאנט גאר דערהאלטען...״

„הא? וואס? — האט דער מלאך געטהון א געשריי:
וואס הער איך?—ווארט אוים נאר, ווארט אוים.. אהן לצנות:
צעזור מיט א משקל?! אוי, וועה איז מיר, וועה!
דו בּיסט דאך א קדוש, אויף מיינע נאמנות! —
זשארגאן מיט א משקל?! זשארגאן מיט צעזור?!
קאפויר אי די וועלט, אי די גאנצע נאטור!...

קום, קרוין מיינע, קום!... ברוך־הבא!
גענוג דיר. דו ביסט שוין מיט צרות גאנץ זאט,
דו האסט אויף דער ערד שוין דיין גיהנום געהאט,
האסט כשר פערדיענט עולם־הבא!"

חדר־ליעדער.

I.

דער פריהלינגּ געהט, דער פריהלינג געהט
א פריש, א פרעהליך ווינדטעל וועהט
אין וואלד, אין פעלד, אין גארטען.
דאס ווינדטעל וועהט, דאס ווינדטעל פליהט.
א ליעד, א זיסעס פריהלינג־ליעד
דערהערט דאס קינד פון דארטען.
די שטראהלען שיינען, און פון זיי
צוגעהט דער לעצטער אייז און שניי
די ווילדע פויגעל פליהען;
די פייגען־בוימער שטעהען שוין
אין זייער הויכער, גרינער קרוין,
די וויינטרויב־צווייגען בליהען,
עס זינגט דאס טייבעלע, עס רופט,
עס וואַרקעט אין דער בלויער לופט...

. . . .

מיין קינד! דו קוקסט זיך ווילד ארום?

דו שטעהסט פערוואונדערט, בלייך און שטום
און טרעהרען אין די אויגעלעך
ווי זילבער־טראפּען שטעהען?...
דעם „שיר השירים״, יונגעלע,
דעם „שיר השירים״ לייען!...

II.

א העלע שיין פון הימעל פליסט;
מיט היים צושמאלצען גאלד בעגיסט
די זון די פרייע פעלדער.
די ארבייט קאכט: מ׳שניידט, מ׳בינדט;
עס וואקסען, וואקסען אוים געשווינד
פון גארבען גאנצע וועלדער...
דער אווענד קומט, די נאכט פערשפּרייט
די שטילע פליגעל... פול מיט פרייד,
מיט פרישען, יונגען לעבען
גיסט־אוים דאס הארץ א לויב־געזאנג
פאר יעדען גארב, פאר יעדען זאנג
וואס גאט האט אונז געגעבען...
א זיסער שלאף מיט זיסע רוה

מאכט שטיל און ליעב די אויגען צו...

. . . .

מיין קינד! דו קוקסט זיך ווילד ארום?
דו שטעהסט פערוואונדערט, בלייך און שטום?
דו זוכסט דאס פעלד דאס גאלדענע,
דעם גליק דעם שטילען, ליעבען? —
ביי בועז'ן, נשמה'ניו,
אין „רות" איז דאס בעשריעבען!...

III.

די סטעפּ איז טויט, די סטעפּ איז שטום;
קיין איינציג בוימעלע ארום,
נאר הוילע זאמד און שטיינער,
און זעלטען־זעלטען שלאגט אין טהאל
א קוואל, ווי זילבער, ווי קריסטאל
א ליכטיגער און ריינער,
נאר זעה, מיין קינד: אט מיט אמאל
לעבּט־אויף דער מדבר... אהן א צאהל,
ווי זומער־צייט די פליעגען,
דארט געהען, געהען אהן אנ'עק

די שעהנסטע שעפּסען, אייזלען, בּעק,
קיה, אקסען, קעמלען, ציעגען...
דער מדבר לעבּט... עס קאכט, עס זידט,
עס בּרומט, עס מעקעט... א יריד...

. . . .

מיין קינד, דו קוקסט זיך ווילד ארום?
דו שטעהסט פערוואונדערט, בּלייך און שטום?
דערמאהן זיך נאר, דו, נארעלע,
גערענקסט ניט? א לצנות! —
פון יעקבין צו עשו'ן,
צו עשו'ן מתנות!...

* * *

IV.

דער קאנטשוק אויף דעם בּענקעלע,
די טייטעל אויפ'ן טיש...
נו, לעבּעדיגער, יונגעלע!
מיט חשק, שנעל און פריש!
דער רבּי הוסט... אין שטוב איז אייננ
מ'קאן דערדושעט ווערען...
איך אבּער הער ניט און ניט זעה —

איך לערען, לערען, לערען!...
עס ברענט דער פראסט; דער מארך, דאס בלוט
אין מיר פערגליווערט ווערען...
איך פיהל עס ניט, איך קלאג זיך ניט —
איך לערען, לערען, לערען!...
א כישוף־קראפט בעדעקט די שטוב...
עס גלענצען פונקען, שטערען...
די ווענד ארום צוגעהען זיך...
איך לערען, לערען, לערען...
א בלאט אהין א בלאט אהער...
און קוק נאר – ווי אויף הייוען,
איך הויב־זיך, וואקס וואס א מינוט...
איך ווער אויף אלץ א מבין,
א מייסטער גאר ניט ווילענדיג,
א גאנצער מענש ממילא:
איך מעקלער אוים ביי אפרונ'ן
די מערת־המכפלה;
דאס פעך און שוועבעל זעהענדיג,
דעם רויך, דעם פלאם דעם רויטען
„גוואלד, שריי איך, יודען, ראטעוועט!"
און לויף פון סדום מיט לוט'ן;

און זיך ביי מלכּי־צדקן
געלאַדען צו דער סעודה;
מאך יעקב פיער מאל חתונה;
אינאיינעם מיט יהודה
געה שערען איך די שעפּעלעך
(וואס הייסט: איך געה? אנ׳ערך,
פערשטעהט זיך — מיר צושיידען זיך
מיט איהם „על אם הדרך״...);
איך שדכן אוים פאר יצחקן
א כּלה — לבן׳ס שוועסטער —,
דער ארמי ווערט מיט מיר דערפאר
א גוטער פריינד דער בעסטער
(דאס גוטע פריינדשאפט צווישען אונז
איז, ווייסט איהר דאך, עד היום...);
איך קלויב צונויף מיט יוסף׳ן
די תּבואה אין מצרים
און נעהם דערנאך גאלד, זילבערוואַרג
ביי׳ם מצרי אין משכּנות
(א יורקע, טאקע אמת, דאך
וויל עסען... א רחמנות!)
איך פיהל אז נעבּיך יעקב׳ן

בײ לבנ׳ען איז ביטער
און היט מיט איהם די שעפּסעלעך
און קארב מיט איהם די ריטער:
איך בױ מיט אלע פּיצעלעך
דעם משכּן מיט בצלאל
דערלאנג דעם װײרעך אהרנ׳ען
און העלף איהם אונטער הלל;
איך קלאפּ אין פּױק מיט תּמר׳ן;
איך זינג מיט משה׳ן שירה;
איך גלעט און קנײפּ מיט דוד׳ן
די סטרונעס אױף זײן לירע..
מלחמה האלטען? נארישקײט!
איך בין א לײב, א גבור
און אלע פעלקער ציטערען,
עס טרײסעלט זײ אין פיעבער;
אױף אלע שונאים אונזערע
פאלט־אן א מרה־שחורה;
אנו, אנו, זאטשעפּעט נאר!
פאר װעמען האב איך מורא?
אי, אי, װאס פאר א ביטערע
מפּלה האט דא בלק!

אַי, מאך איך תּל פון מְדִינָה״,
אי, חאפּט פון מיר עמלק!...
פרנסה, פרעגט איהר? גאטעניו,
אבּי נאר גיב מיר יאהרען,
מיר געהט ניט צו פערזינדיגען,
אויף אייך געזאגט געווארען;
געלויבּט זאל זיין דער אויבּערשטער,
איך לעבּ און דארף ניט בּעטלען:
איך עם דעם שְׂלָו אין מדבּר־סין,
און אֵלִים עם איך טייטלען,
אין אשכּל עם איך וויינטרויבּען
און מילגראמען און פייגען,
וואס איצט אפילו רויטשילדען
וואלט שווער זיין צו דערשטייגען...
פון אלע זייטען ווייגשטאקען,
אויף יעדען טריט א גארטען,
אי באקסערען, אי איילבּערטען,
אי בשׂמים כל הסארטען.
פיש חאפּען? — איז חדקל דא

און פּישון, פּרת און גיחון, —
וואס פאר א העכט אין נעץ אריין,
וואס פאר א קארפּען קריכען!
די לענג, די גרעב פון זיי! חוץ דעם
א סברה אז געפילטע...
היינט פּאלאצען פון מירמעלשטיין?
געזילבערטע, געגילדטע, —
איך סטרויע זיי מיט חירם׳ן
אין גאנץ ירושלים
פאר שלמה׳ס טויזענד פּלונית׳טעם
פון מואב און מצרים...
אין אלע שבע חכמות ווער
א בקי איך — א מורא:
פון „קטרת״ ווער איך א דראגיסט,
א דאקטאר פון „מצורע״,
פון „פּאה״ ווער איך זעמלעמער,
א גאלדשמיט פון „ויקהל״,
פון „שקלים״ א סטאטיסטיקער
צו מאכען דעם סך־הכל,

פון פּרשה „אמור“ — סאניטאר,
„משפּטים“ — א זאקאניק...

א כלל איך לעב, איך פרעגעל זיך
אין פּוּטער און אין האניג...

דער רבי הוסט... די רביצען
קאכט קרופּניק... אין א שמאטע
פערוויקעלט, דאס מוזיניקעל
שרייט: „חי־וקים, טאטע!!“
איך זעה זיי ניט, איך הער זיי ניט —
איך לערען! — אין מיין קעפּעל
צומישט זיך: ווייערך, כויל־אייזלען,
גאלד, פּיפּערנאטערס, עפּעל
מיט גלעקעלעך, מיט מילגראמען,
מיט זעמעל־מעהל, מיט טויבען,
מיט שפּרענקבעקענס, מיט פּימסענהאלץ...
פון אונטען און פון אויבען
ברילּיאנטען, פּערעל שיטען זיך,

גראז, רויזען, פרוכט און זאנגען —
אלץ וואס עס קאן א מענשען־הארץ,
א נאריש הארץ פערלאנגען, —
פערטיעף זיך אין תנך׳ל נאר
מיט קאפּ און מיט געהירען...

* *
*

נו, דארף מען, יודען, פרעג איך אייך,
דעם חדר רעפארמירען?...

הײס און קאלט.

(אַ ליעד'ל).

נו, — מזל־טוב, רחל'ע, מזל־טוב דיר׳—
אַ קינד, אַ בּן־זכר געבּארען!...
דאס פּיצעלע קװיטשעט און שרײט אהן אַ שיעור...
װאס איז דאס, דו, קלײנער, װאס איז דאס מיט דיר?
דו ציטערסט? דערפראַרען געװארען?
אך, דארט, אױפ'ן הימעל, װאו דו בּיסט געװען,
איז ליכטיג און פרעהליך, און װארעם, און שעהן,
און דא... הערט זיך צו — בּנאמנות:
דאס פּיצעלע רעדט דאך, עס שרײט דאך: „געװאלד!“
אױ, מאמע! װי פינסטער איז דא און װי קאלט!...
אױ, װעה! האבּ רחמנות!“...

* *

*

דאס רעדעלע דרעהט זיך
ארום אהן אנ'עק;
אַ טאג קומט צוקריעכען,
אַ יאהר פליהט אװעק...

— „גוט מארגען אײך, רבּי!“ — גוט מארגען! אַ נו!
אט זעץ זיך אקארשט נאר אניעדער

און נעהם זיך צו׳ם חומש... נו, לעבעדיג... דו!
מיט חשק, מיט אברים, מיט גליעדער!...
דו שווייגסט?!... נו, טא לעג־זשע זיך! ליעג... אט אזוי...
איינס!... צוויי!!... „רבי! רבינו! אוי!...״
„—ליעג, ליעג! דו, כל־בוניק!... ס׳וועט קאסטען דיר טייער!...
איך ארבייט, איך קנעל, איך בעגים זיך מיט שוויים,
און ער... טא, אט נא־זשע דיר! פיהל זשע און וויים...
הא? ווארעם?״... „היים! רבינו, רבינו, היים!
עס ברידהט ווי א פייער!...״

*　*

*

א טאג קומט צוקריעכען,
א יאהר פליהט אוועק,
אלץ האט זיך זיין אנפאנג,
אלץ האט זיך זיין עק...

און נאך אמאל — מזל־טוב! — מזל־טוב אייך!
שפיעלט כלי־זמר׳לעך! הויבט זיך אויף פליעגעל!
דעם חתן איז פשוט... „דער קרומער ניט גלייך״:
די כלה — א דימאנט, א שפיעגעל!
מע הוליעט!... ווארט אוים, ליעבע פריינד, זייט ניט פויל—
דער דימאנט האט נעגעל! דער שפיעגעל — א מויל...
— נו, מאנעלע! ווארעם? עס קוועלט די נשמה?
„—אוי, ברידער, בחורים׳לעך! איילט זיך ניט! — קאלט!

איך פריהר ווי אום שבת ביי דער נאכט אין א וואלד...
איך ציטער, איך צאפּעל... אוי, ברידערלעך, גוואלד!
איך פריהר, פון נחמה!״

*   *
*

די וועלט איז א חדר
פאר קליין און פאר גרויס!
מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך —
מע לערענט זיך אויס...

א סוחר געווארען... נו, גיכער, רב יוד! —
אין האץ איז א מארק און אין קלאץ — א יריד...
עס הודיעט, עס קאכט ווי אין גיהנום!
איהר זעהט — קיין עין־הרע! מע לויפט! —
פעל, אקסען, זאלץ, קארן, פלאקס, פאצירקעס, לעדער!
מע פליהט ווי אויף פליגעל, מע פאהרט ווי אויף רעדער,
מע האנדעלט, מע וואנדעלט, מע קויפט, מע פארקויפט...
דאס סוחר׳ל יאגט זיך נאך דעם און נאך יענעם,
עס ציטערט, עס צאפּעלט, בעגיעסט זיך מיט שוויים...
אוי, סוחרים׳לעך, יודעלעך, פייערדיג, הייס!
עס ברענט ווי אין גיהנום!

*   *
*

דאס וועלטעלע דרעהט זיך —
א מארק, א יריד!

עס הודיעט, עס פלאקערט,
עס ברענט און עס זידט...

ברענט, ברענט,—איהר ווערט אבגעקיהלט ווערען, רב־יוד—
איהר איילט זיך נאך סחורה?—נאך אייזען, נאך ברעטער,
נאך זייד און נאך סאמעט—איהר פלאקערט, איהר זידט?
פערגעסט נאר ניט — זייט אזוי גוט — פון יריד
א שטיקעלע לייוואנד צו ברייננגען, רב־פעטער...
עס קלאפען די פושקעס, עס ארבייט די זעג:
פיער ברעטער, צוויי שערבלעך,—און אוים מיט אנ׳עק!
געקומען צופאהרען פון לעצטען יריד׳ל...
נו, גיכער, שמשים! פערשיט שוין, בעהאלט!...
אוי, יודעלעך! קאלט איז דארט—זאג איך אייך—קאלט?!...

— — — — — — — — — — — — — — — —

געפעלט אייך מיין ליעד׳ל?

מיין עפּיטאפיע.

(אויפשריפט אויף דער מצבה).

פיעל ביטערע, פיעל טרויעריגע ליעדער
האב איך שוין געזונגען, ליעבע ברידער!
מיט אלע כחות, מיט דעם לעצטען צאהן
געביסען און געריסען דעם זשארגאן,
געקייט די ליעבע שפּראך פון אונזער מאמען,
געפעפערט מיט צעזור, געזאלצט מיט גראמען,
צו מאכען זי אביסעלע חאטש ווייך
און צו פערדושען יענעם ליעבען ריח
פון ווילנער מארק און דינאבורגער יאטקעס
מיט אלערליי פערוואלגערטע אסטאטקעס,
וואס שמעקט אויף דרייצעהן מייל ארום דעם ארט
וואו נאר עס בליהט חאטש איין זשארגאנישווארט...
אך, ברידער, וויפיעל יאהר האב איך צו טהאן
מיט דעם געשמאקען, טהייערען זשארגאן;
מען האט מיך שוין געלויבט און אויך נעזידעלט—
איך האב געהערט און האב מיר אלץ געפיעדעלט...

נאר יודען זענען דאך אנ'עם קשה ערף,
א ביטער פאלק, גאר ניט ווי אלע לייט:
נאך פון דעם ים־סוף ביז דעם מדבר־חורב,
פון מדבר־חורב און ביז אונזער צייט
האט גאט אליין בעשיינפערליך בעוויעזען,
אז חאטש צוריים זיך — גלעט זיי, לויב זיי, בענש —
ניטא קיין סוף צו זייערע קאפריזען,
היינט וואס קען טהון מיט זיי א שלאפער מענש?
בפרט נאך א זשארגאָן־מחבר?

„— שרייבען?
איהר ווילט, רב קרוב, שרייבען? — זאגט א יוד —
גוט, שרייבט איך; נאר איהר זאלט קיין נאר ניט בלייבען,
ניט קומען מיט'ן בייטשעל פון יריד,
פערגעסט ניט אז איהר האט צו טהון מיט יודען.
איז שרייבט אזוי — פערשטעהט איהר מיך — אזוי
אז אלע זאלען זיין מיט איך צופריעדען...
פערשטעהט איהר מיך?..."

אוי, ליעבע יודען! אוי!
איך האב ביז איצט פון אלע, אלע זאכען
נאר איינס פערשטאנען, שרייבען, דארף מען דאס

למען־השם, נאר טאקע דאס, פון וואס
דער עולם זאל הנאה האבען, לאכען.
„אי, לאכען! אי א חיות! שרייבט, הערר פרוג!
גענוג איך זיפצען, כ׳לעבען, עט, גענוג!
א חכמה׳לע, א פשט׳לע, א וויצעל,
קאטאוועסלעך מיט גראמען אהן א שיעור.
אזוי, אז יעדער אות זאל טהון א קיצעל״...

איך קען עס ניט, איך קען ניט —, וועה צו מיר!
איך קען קיין ווילדע, קרומע חנדעלעך מאכען
איך קען ניט לאכען, גוואלד — איך קען ניט לאכען
דערפאר אויף מיין מצבה אז מיר וועט
איה״ש דאס לעבען געבען גט —
כדי איהד זאלט אן מיר נקמה האבען
שרייבט אויף:

„פה נטמן — אט דא ליעגט בעגראבען
א טיפ׳ש, א משוגע׳נער פאעט
א ווילדע זאך, א חסר־דעה, כ׳לעבען:
ער האט געוויינט, געוויינט דאס גאנצע לעבען!!!״...

דריי חברים.

מיר זענען געוועזן דריי חברים, דריי פריינד
אזעלכע וואס זענען ניטא שוין מעהר היינט:

אליקום דער רויטער און נחמן קלאנעט
און איך, אייער איצטיגער בידנער פאעט.

אינאיינעם געוואקסען, געלערענט אינאיינעם
די הייליגע תורה, דעם גלייבען דעם ריינעם,

אינאיינעם געדאווענט, אינאיינעם געשטופט,
אינאיינעם געאטהעמט דיזעלביגע לופט,

געגלויבט, אז מיר וועלען זיך אייביג ניט שיידען
פון איצט ביז איה״ש דארט, אין גן־עדן.

און הערט, וואס עס האט זיך מיט אונז געפאסירט
מיר האבען אינדרייען אין וואלד געשפאצירט

מיט דריי שרעקליך־שארפע און שפיציגע מעסער —
ביים מלאך המות אודאי ניט גרעסער.

איהר מיינט אפשר גזלנ׳ען, — גאט איז מיט אייך —
הושענא׳ס צו אנשניידען דארט נעבען טייך.

די שטראהלען פון מערב־זייט האבען, שוין קאלטע,
בעלייכטעט א ווערבע א קרומע, אנ׳אלטע,

און דארטען דערזעהען מיר — זיצט אויף א שטיין
אליהו הנביא אליין.

*
* *

און מיט א קול א פריינדליכען און שטילען
האט ער געזאגט אונז: „— ליעבע קינדער, הערט,
איך וועל אייך זאגען וואס מיט גאטעס ווילען
איז אויף דער וועלט אין לעבען אייך בעשערט:

„אליקום׳ס קול וועט ווי א דונער ברומען,
און מענער, ווייבער, קינדער, גרויס און קליין,
איהם הערענדיג, זיך בויגען ווי די בלומען
אין שטורעם אין צוגעהען פון געוויין.

„דו, נחמן וועסט זיין ווייט פון אלע שמערצען;
ווי נאר מען וועט דיין קול דערהערען, דארט
וועט ווערען גרינג ביי יעדען אויפ׳ן הערצען,
וועסט בריינגען פרייד און ליכט אין יעדען ארט.

און איך? — „מיין קינד, פיעל טרויער און פיעל פריידען,
פיעל גליק און אומגליק דיר דיין מזל טראגט:
דיר איז בעשערט וואס זיי אינאיינעם ביידען" —
האט אליהו מיר געזאגט.

פערגאנגען זענען טעג, חדשים, יאהרען —
אליקום איז אין פוילען לאנג אוועק:
א בעל־תוקע איז ער דארט געווארען,
און פון זיין קול נעהמט ממש אן א שרעק...

א כלי־זמר איז געווארען נחמן — שפיעלען
אויף חתונה׳עס געהט ער פון ארט צו ארט,
און הערענדיג זיין פיעדעל, מענשען פיהלען
אין הארצען יוגענד, פרייד און טאנצען דארט...

און איך, רבותים? ווער צו מיינע יאהרען —
דער נביא האט פארשטאנען וואס ער רעדט:
א יודישער פאעט בין איך געווארען.
און וואס בעדייט ביי אידען א פאעט?

א בעל־תוקע מיט א כלי־זמר, ברידער!
בלאז שופר ביז די כחות געהן אויס,
שפיעל, פיעדעלע, בלאז שופר, בלאז און ווידער
שפיעל, שפיעל ביז די נשמה וועט ארויס...

שלאף און רוה — אלץ פעריאג,
און אין פרייד און אין פלאג
שפיעל, בלאז נאר א טאג נאך א טאג!...
און איך לאך, און איך קרעכץ,
און איך זינג, און פון שמערץ
צוגעהט זיך, צורייסט זיך מיין הערץ...

דער יריד.

די זון געהט ארויס פון איהר פוטערפאס, — הויך
געהט אויף אין דער לופט פון די קוימענס דער רויך.
דער טהוי גלענצט אין פעלד; די נאטור איז מקים
די הייליגע מצוה נטילת ידים;
די פויגעלעך הויבען אן שחרית; און זעהט:
אט וואו נור א וועלדיל — א כאר־שול איז גרייט;
עס שאקעלט זיך דאווענדיג דארט יעדעס בלעטיל...
נאָר וואס אבער טהוט זיך ביי אונז דאס אין שטעדטיל?
אין שול־הויף, אין פאליש — א מארק, א יריד,
עס ברומט און עס הודיעט, עס קאכט און עס זידט...
עס מעקען די ציעגען, עס קוואקטשען די היהנער...
מע קלויבט א ראבינער!...

אט איז די אופראווע. — עס קלויבען זיך שוין,
די שטאדט־בעלי־בתים, די גרויסע פארשוין;
פערסאפעט, פערשוויצט, ניט צו חאפען דעם אטהעם
פלידהט, ארבייט און פלאקערט די חברה חיטים...

בײ'ם אלטען ראבינער שטעהט אפען אין זאל
ביער צװײ גאנצע פעסליך און בראנפען א קװאל,
בײ'ם נײעם איז שטיל, ס'האט א שענערען פנים:
נישטא דארט קײן משקה — ער גיט מזומנים...
געקאנטשעט די װײבארעס — און טאקע באלד
װי פױגעלעך פליהען דאנאסלעך, א גװאלד...
עס דרעהט זיך די װעלט, װי דאס שפינדעל בײ'ם שפינער...
מע קלויבט א ראבינער!!!...

„דאס קנעפּיל".

„—כ'פערשטעהע גאר ניט, כ'לעבען, וואס טהוט זיך מיט אייך,—
א וועלט, א פּאריאדאק געווארען!
אך, גאטעניו־פאטער! וואו זענען זיי, וואו,
די אלטע פערגאנגענע יאהרען?

„— וואו איז זי, די אמת'ע „גאלדענע פּאהן"?
וואו זענען די „בּערען", די „לייבּען",
מיט וועלכע ס'פלעגט ברומען און קלינגען א וועלט?
וואו? — זאגט מיר — כ'פערשטעהע גאר ניט, כ'לעבּען!

„— אמאל... נאר וואס זאל איך דא בּרייען אייך לאנג? —
למשל... א פורים פאר צייטען:
עס איז דאך, ווי זאגט מען דאס... עך, בּרידער, עך!
נו, האט האט איהר א פּנים פון לייטען?

— ווי הייסט? די מגילה... דאס האט דאך פּאסירט"
מיט יודען, מיט אונזערע אבות:
אנ'אסתר המלכּה... א מרדכי... א וועלט!
נס־פּורים! א שפּאס, א קאטאוועס?

„— נו, טאקע אהן חכמות: וואו האט איהר דאס איצט
אט חאטשבי א גראגער א רעכטען —
א שרייער, וואס טאקע א שרייער מען רופט,
הא? ווייזט נאר? יא! קומט, כ׳בעט אייך נעכטען

א גראגער — א ווידער־קול! ס׳טייטש, יעדער יוד
פלעגט פיהלען... ווי זאגט מען עס... פטור, —
נו, המנ׳קע, טהו מיר נאר עפעס אקארשט,
איך הער דיך אצונד, ווי דעם קאטער!

„— היינט נעהמט א פארצייטיגען „אלול״... איך מיין,
פערשטעהט איהר מיך, תקיעות בלייבט תקיעות
עס איז אבער גאר ניט דער בלאז וואס אמאל,
דער בלאז... דאס מתיקות... דער חיות...

„— און טאקע א פשוט׳ער פרייטאג... עס קאכט!
א וועלט געהט אין מרחץ, שארפט מעסער,
שטעקט ליכט אין די לייכטער, שטויסט פעפער, רייבט חריין
עס לעבט זיך, עס פיהלט זיך גאר בעסער...

„— און געה נאר, פרוב ניט פיהלען, ניט זיין א יוד...
דו האסט דען, אפנים, א ברירה?
אז ממש דו פיהלסט. ווי עס שפארט זיך אין דיר,
עס קריכט א נשמה יתרה...

„— ניט למדות, ניט דאס בין איך אויסען, — דער ברען,
פערשטעהט איהר מיך, אט וואס: דער הייסער,
דער שארפער, דער אמת׳ער יודישער ברען...
פרעגט איצט ביי א יודען — וואס וויס ער.

„—וואס פיהלט ער, וואס קעהרט זיך דאס אן מיט איהם ?... אוי,
אז וועה צו די טעג און די יאהרען, —
דערשפיעלט־זיך, דערלעבט צו א נחת אצונד,
א וועלטיל, פאריאדקעס געווארען! —

„—דער אויקעט, דער קרעכצט און דער ווארגט זיך שוין גאר
מיט עפעס ניי־מאדישע צרות:
דער שרייט: „ס׳איז צו פינסטער", דער ליארעמט: „צו ענג!"
און דער שלאגט מיט אלץ שוין כפרות...

„—און וואס האט מען אויסגעפיהרט ?—פרעג איך אייך—וואס ?
וואו זענען דאס א י י ע ר ע גליקען ?...
פע! ביטער! חלשות! עס קריכט ניט אין האלדז
אפילו דאס קאפיצקע תיקון!...

„— וואס ? אפשר, ניט אמת ?..."
אזוי האט צו מיר
געשמועס׳ט מיט געשריי און געוואלטען
רב יודעל־דער־תכשיט. ער האט מיך דערביי,
ווי ס׳פיהרט זיך, ביי׳ם קנעפיל געהאלטען;

ער האט עס געטרייסעלט, געצופּט און געדרעהט,
געבויגען, געקוועטשט און געריבען —
אזוי, אז צום סוף איז שוין, נעבּיך, פון דעם
א צעהנטעל כּמעט ניט געבּליבּען...

* *
*

אוי, קנעפּיל, קנעפּיל! וויפיעל שטעהסט
דו אויס מחלוקות און סכסוכים
דו בּיסט דער אנפאנג און דער סוף
פון אלע יודישע ויכּוחים...

„געגנבט".

(א מדרש).

מיט אנ'אלטען, קלוגען תּנא
האט אמאל געשמועסט א יונגע,
שעהנע רוֹמישע מאטראנא
פון דער יודישער אמונה.

„זאגט מיר, רבי" — האט פערוואונדערט
איהם געפרעגט די יונגע דאמע:
„אין דער ביבעל שטעהט געשריעבען:
אום די עלטער־באבע חוה

צו בעשאפען, האט דער בורא
אויף דעם מענש א שלאף געווארפען
און אין שלאף ביי'ם שוואכען מענשען
שטילערהייד א ריפּ גע'גנב'ט...

יא, גע'גנב'ט, אמת, רבי!
וויל ביי'ם שלאפענדען גענומען —
הייסט גע'גנב'ט... זאגט־זשע, פאסט דען
פאר א גאט צו זיין א שטעהלער?

און אט דאס איז אייער גרויסער,
שטארקער, ליעבער גאט, מיט וועלכעם
איהר שטאלצירט פאר אלע פעלקער,
הייליגט, זינגט און לויבט זיין נאמען?..."

"– ליעבע דאמע – האט געענטפערט
איהר דער אלטער, קלוגער תנא:
איהר ערלויבט מיר צו ערצעהלען
אייך א קליינינקע געשיכטע:

די געשיכטע איז א וואהרע,
האט מיט מיר אליין געטראפען:
דא ניט לאנג, מיין ליעבע דאמע
האט מען מיך ביינאכט בע'גנב'ט:

אין דערפריה, ווען צו בעגינען
בין פון שלאף איך אויפגעשטאנען
און געוואלט זיך זעצען לערנען,
חאפ איך מיך – נישטא מיין לעמפעל.

מיין פערשמאלצען, אלטעם לעמפעל
וועלכעם האט געקאסט מיין טאטען,
דרייסיג יאהר צוריק, אנ'ערך,
זיעבען קופערנע מטבעות,

אט דאס לעמפעלע איז פערפאלען.
אבער... הערט אנ׳אקט א ביסעל:
אויף דעם ארט וואו ס׳איז געשטאנען
דאס פערשמאלצען, אלטעס לעמפעל,

זעה איך, שטעהט א לאמפ — אנ׳אוצר! —
הויך און ברייט, פון גאלד געגאסען
פיינע, קונציגע פיגורען
אויף די רעהר און אויף די זייטען,

און פון אויבען שיינען בלישטשען
דארט אראב א פאר ברילליאנטען,
מאקע ממש ווי די שטערען
אויפ׳ן טיעפען, בלויען הימעל...

נו, מאדאם, וואס ועט איהר זאגען
אויף אזא מין ליעבען גנב?
נעהמט־זשע, כ׳בעט אייך, ליעבע דאמע,
אויף א ווײלע אונזער ביבעל,

נעהמט, איך בעט אייך, חזר׳ט איבער
נאך אמאל, וואס דארט ערצעהלט זיך
וועגען אדמ׳ן און חוה׳ן...
נו, מאדאם, א שעהנע גנבה?...

די ריף.

(א גמרא)

אז דער ליעבער בּוֹרא־עוֹלם
האט בּעשטימט בּעשאפען חוה
(חאטש, אין תּוֹך גערעדט, געוועזען
איז דער גאנצער פּלאן ציקאווע),

האט ער שטאף — זאגט די גמרא —
ניט פון אדם׳ס הענד גענומען,
ניט פון זיינע פיס און אויגען,
ניט פון קאפּ, פון צונג, פון גומען.

ווייל עס ליעגט אין קאפּ די גדלות
און די תּאוה אין די אויגען —
צוויי חסרוֹנוֹת, וועלכע דארפען
פאר א פרוי דורכאויס ניט טויגען.

ניט פון אדם׳ס הענד בּעשאפען
האט זי גאט, זי זאל ניט וועלען
מיט דעם מאן מלחמה האלטען,
איבּער איהם זיך העבּער שטעלען.

ניט פון צונג און ניט פון גומען,
ווייל דאס זענען יענע כלים,
וואס מיט זיי, ווי מיט אנ'עמער
שעפּען מענשען דברים־בטלים,

פון די פּים — זי זאל ניט גלוסטען
פון דעם מאן א פּלטה מאכען.
אט כדי זי זאל בעפרייט זיין
פון די אלע שלעכטע זאכען,

פון דער ריפּ האט זי געבוירען
דער בעשעפער. פון א שטומען,
בלינדען, אונשולדיגען ביינדעל
האט דער בורא זי גענומען...

אט דערפאר — זאגט די לעגענדע
פון די אלטע, קלוגע יאהרען —
האבען ווייבער אלע מעלות
און קיין איינציגען חסרון...

א ירושה.

בשעת אונזער עלטער־פאטער יעקב
האט זיך געדארפט בעגעגענען אויפ'ן וועג
מיט עשו'ן, וואס איז געוועזן אין כעס
אויף איהם נאך פון די פריהעריגע טעג,

האט ער פאראוים געשיקט איהם א מתנה
פון בהמות און פון חיות אלערליי:
בּאראנעס, אייזלען, מעלקעדיגע קעמלען,
מיט ציגען און מיט צאפּעס נאך צו זיי.

און דאס איז טאקע קלוג געוועזען: עשו
האט איהם בעגעגענט ווי א גוטער פריינד...
אוי, בּרידערלעך! פון יעקב'ן דער מנהג
איז אונז געבּליעבּען נאך בּיז היינט:

אז יודען דארפען שיקען צו א פּריץ,
בעגעגענען זיך מיט א מאגנאט, א פּאן,
איז וועמען קלויבּט מען אויס פאר דעפּוטאטען?
א מויל־אייזעל, א קעמעל, א באראן.

דער אייזעל איז דער גרעסטער שוטה טאקע
זיין יחוס איז, פערשטעהט איהר אבער, גרויס,
ער האט געהאט א פיינעם עלטער־זיידען; —
פון בלעמ'ס אייזעל קומט ער דאך ארויס;

דער קעמעל האט א לאנגען, שענעם גארגעל,
דער באק — א גרויע בארד, און דער באראן
א גוטען פוטער און א פעטע קאדע —
טא איז דען בעסערס וואס פארהאן?...

דער פרעהליכער קבצן.

(אַ מאָנאָלאָג).

אז גאט אויף אונזער וועלטעלע
האט אלץ ארום בעשאפען —
דעם רייכען און דעם ארימען,
דעם שטארקען און דעם שלאפען,

א האז, א העכט, א טייטעלבוים
א קאזאק מיט א פיקע,
א רב, א ציעג, א וויזעלטיער,
א חזן א זאאיקע, —

האט פונ׳ם קוואל דעם הייליגען
געבראכט צום בורא־עולם
א מלאך מיין נשמה׳לע,
נאך פון דעם גוף דעם גולם

א פרייע, ניט פערקויטיגטע
פון תאוות, יצר־הרע,
און ווי דאס מארגענשטערענדיל
א ליכטיגע, א קלארע,

און פרעגט: — „מיט וואס בעפּעהלסט דו מיר
די טפּה־סרוחה בענשען?
עס זענען אויף דער וועלט שוין דא
פון כל המינים מענשען —

אי פרומע, אי חזיר'ניקעס,
דאקטוירים אי רבנים,
גלאט מענשען, מענשען איידעלע
נגידים אי קבצנים.

טא וואס זאל זיין ד א ס מענשעלע?
גיב, גאטעניו, מיר שׂכל"...
— „א קבצן, — האט דער אויבערשטער
געענטפערט מיט א שמייכעל, —

א קבצן, נאר א פרעהליכער!
זאל זיין מיט אלץ צופריעדען,
און דאס איז דאך, פערשטעהסטו מיך,
א זעלטענעס ביי יודען"...

און אט־א בין איך, ברידערלעך!
בעקוקט מיך דא אין גאנצען:
פריש, פרעהליך, פריי און לעבעדיג;
שפּיעלט, כלי־זמר — געה איך טאנצען!

וואס איז די שמחה — פרעגט איהר מיך?
למשל, נעהמט מיין דירה:
א נעסטעלע, א וויעגעלע,
עס איז צו זינגען שירה.

די גבירים אין די פאלאצען —
א מאדע היינט געווארען,
געה, וויים איך, קריך, קאראבקע זיך
אין דריטען, פיערטען גארען.

וואס טויגען מיר דער מירמעלשטיין,
דאס שפיגלען־זיך און גלאנצען —
מען בלייבט אהן פיס! ניין, אט ביי מיר
פינף טרעפלעך גאר אין גאנצען,

און גלייך אראב, פערשטעהט איהר מיך,
אין קעלער־שטאק, — א חיות! —
מען שטעלט א פוס — אי נאס, אי גלאט,
עס גליטשט אראב אהן שהיות!...

די גבירים, כ׳וויים, מען דאקטארט זיך,
מען היט זיך, מען האט מורא
פאר היץ, פאר קעלט, עס גיסט זיך אוים
אויף זיי א מרה שהורה,

מען לעקט, מען טאפּט צו אויסזוכען
א תרופה אין די ביכער
דאס לעבען צו פערלענגערען.
איך, דאנקען־גאט, בין זיכער —

א יונגער שטארבען קאן איך ניט,
ווייל נאך אין יענע יאהרען,
וואס יוגענד רופט מען, בין איך שוין
אי אלט, אי גרוי געווארען...

היינט נעהמט, למשל, עסענוואַרג, —
װאַרטוטלעך, קניזשעס, טאַרטען,
געבּראַטענס, קעזלעך, זעמעלעך
און צימעס כל הסאַרטען. —

נגידים זענען אויסטראַכטער.
ס'איז פּשוט א ליצנות,
זיין שטה האט זיך יעדערער,
מען עסט מיט גרוים הכנות.

ווער פליישיגס און ווער מילכיגס נאר,
דער — קרעפּלעך, יענער — פּראַקעס,
איך, דאנקען גאט, בין פּאַרעווע —
איך עס כל ימי מכות!...

דאס געמליכע ביי אונזערע
נגידים װענען בגדים:
מען פוצט זיך און מען מאדעט זיך —
א פאדים צו א פאדים.

מען היט זיך, ס'זאל א ווינטעלע
א בלאז ניט טהון חלילה
אפילו אין א זומער־נאכט,
א ווארימע, א שטילע.

דאך נייהט מען אויף יום־טובים נאר
א בגד'ל א נייעם;
אזוי איז פון פארצייטען שוין
דער מנהג דא עד־היום.

עט, נארישקייט, א יונגעלע,
א קדיש האב איך (איינער
און מיידלעך זעקס) אנ'עופעלע,
אין גאנצען הויט און ביינער;

איז מיינט איהר וואס? אוי־אוי, אבי
לאנג לעבען זאל דער טאטע! —
ער לעגט איהם יעדען דאנערשטאג
א נייע, פרישע לאטע!...

פון וואנען נעהמט זיך, פרעגט איהר מיך
די קראפט אין מיינע גליעדער,
די פרישקייט און די פרעהליכקייט ?
פון מזל, ליעבע ברידער!

אז גאט גיט מזל, האבען ניט
קיין שליטה דיינע שונאים...
איהר זעהט אויף מיר די נייאינקע,
די פרישינקע סמנים ?

צוהאקט א ליפּ, צופלאצט די נאז,
א פּנים — א קארטינקע...
דערפאר צובראכען, דאנקען גאט,
איין האנד נאר — און די לינקע!!...

צוויי אסיפות.

א.

די רבנים זיצען,
די רבנים קלערען,
וואס זאל מיטן ליעבען
פאלק ישראל ווערען?

די אסיפה זייערע
מאכט א גרויסען רושם —
סטייטש, די גרויסע פאסטוחער
פון די צאן־קדושים:

פון פאלטאווא, קאוונא,
גשן, יורהדעצוקע,
תוכחהזוקע, זלידיניווקע,
שחינ׳עווקע, צפרדע׳ווקע;

אלץ „מאורים גדולים",
ס׳איז א פראכט, א מורא;
אח, אויף יעדער יארמעלקע
שיינט דער כתר־תורה!..

די רבנים זיצען,
די רבנים קלערען,
וואס זאל מיט'ן ליעבען
פאלק ישראל ווערען?

די רבנים קלערען
און פאר גרויס רחמנות
אויפ'ן פאלק־ישראל
מאכען זיי תקנות:

„— באשר, ווי מיר ווייסען,
אז דער גאנצער גלות
מיט די אלע גזרות,
מיט די אלע קללות,

„רשעות און בלבולים,
שנאה, צרות, מכות
קומט ארויס דורך יענע
שקצים און טרפניאקעס

„וועלכע זענען פלוצים,
אין די לעצטע יאהרען,
כ'זויים, פון וואס, פון וואנעט,
גוט און פרום געווארען...

„לכן דארף מען עפּים
מהון דערצו וואס גיכער. —
און כּדי אויף ווייטער
רוהיג זיין און זיכער,

„זיי מיט אלע זייערע
קרובים און חברים,
ווייבער, קינדער — ווארפען
מיר אריין אין חרם!!!"

די רבּנים ארבּייטען,
די רבּנים אקערען...
שופרות בּלאזען, שווארציע
ליכט בּיי'ם עמוד פלאקערען...

און דאנאסלעך פליהען,
שיטען זיך פון דארטען
לעבּעדיג ווי פויגעלעך
זומער־צייט אין גארטען;

און פון אלע זיבּען
הימלען שרייט מען: „בּראווא!
לעבּען זאל הקטן
עקיבא מפאלטאווא!"...

ב.

די „טרפניאקעס״ ׳ זיצען,
די „טרפניאקעס״ קלערען,
וואס זאל מיט׳ן ליעבען
פאלק־ישראל ווערען?

אין די ערי־מקלט —
גשן, יורהדע׳ווקע,
תוכחה׳ווקע, זלידיניווקע,
שחינעוו׳קע, צפרדע׳ווקע

זענען שוין פאר הונגער
אלע מייז אנטלאפען;
אויס, א סוף, ניטא שוין
דארט אויף וואס צו האפען;

ווי א רויך צוגאנגען,
מיסט פון אלץ געווארען;
ווייטער ווארטען קאן מען ניט...
הייסט עס. דארף מען „פאהרען״.

פאהרען דארף מען, אבער
ווי אזוי אנ׳ערך?
אויף א שקל רייטענדיג
איז א לאנגער דרך...

און וואוהין, למשל ?
נאר אין פאלעסטינא,
אדער ערגעץ אנדערש־וואו
זוכען א מדינה ?

אפשר ביי דעם לעבערים,
וואו, בעדעקט מיט שנייען,
אלכסנדר מוקדן׳ם
הרי־חשך שטעהען ?

אפשר צו די גלעזערנע
בערג זיך לאזען וואנדלען,
וואו עס וואקסען צוקערקעס,
ראזינקעס און מאנדלען.

וואו אין שבט אפילו
איז דער פראסט ניט שולט,
און דער בוים־לבנה
בליהט ביז צו דעם מולד...

די „טרפניאקעס" זיצען,
די „טרפניאקעס" קלערען,
קראצען זיך אין נאקען,
רייבען זיך דעם שטערען.

שוויצען נעבּיך, מיהען־זיך,
גאט איז זייער עדות;
ווי א האגעל שיטען־זיך
רעפּעראַטען, רעדעס,

סמעטעס מיט אַטשאַטען
כּל המיני סאַרטען,
און זיי מאַכען סוף כּל סוף
א תקנה דאַרטען:

אין א יאהר אין צוויי אַרום
פאַר די אַלע זאַכען
נאך אַמאל איה״ש
אנ׳אסיפה מאַכען!...

א חלום.

מיר האט זיך גע'חלומ'ט: דער מלאך צושפרייט
די ווייכע, די שניי־ווייסע פליעגעל...
איך האפ מיך ארויף און איך פליה... ווייט און ברייט
און ליכטיג און ריין ווי א שפיעגעל
צוגיסט זיך די פרישע און ווארימע לופט...
עס שמעקט ווי פון רויזען א ריח...
און זינגענדיג הערט זיך א בת־קול, זי רופט:
„וואס זעהסטו, בן־אדם?" — וואס זעה איך?
געלויבט זאלסט דו זיין, דו אלמאכטיגער גאט!
איך זעה א גן־עדן א ריינעם —
— א גרויסע, א גליקליכע יודישע שטאדט, —
אי פרום, אי געבילדעט אינאיינעם:
דער מורה־הוראה קוועטשט פלייסיג די באנק
און שלינגט טאג און נאכט יורה־דעה;
א מורה־הוראה א צאצקע... שוין לאנג
פערגעסען א צורת מטבע.

איהר פרעגט: „וואס איז שייך? א למדן... נאר פארט"?...
ווי זאל איך דאס ריכטיג אייך מאהלען?
א יאהר שוין אז קהל, זאל לעבען, האט דארט
איהם אויפגעהערט שכירות צו צאהלען...
א שטאדט א געבענטשטע! אין שוהל זינגט א כאר
אזש ברומט אויף דער זיבענטער גאס ער...
א רב א קאזיאנער א גדול־הדור –
אין עברי־טייטש קלאר ווי א וואסער! –
פון צאינה־וראינה די אמת'ע שפראך!...
אַיָא, גאר א מופת? א זעלטענע זאך?
נאר וואס איז דער חידוש? נאך איידער
ראבינער צו ווערען – ווי ביטער און שווער
עס איז ניט געווען – האט געלערענט זיך ער
צוויי יאהר אין א מיידעלשען חדר...
א שטאדט א געבענטשטע מיט לעבען און גליק –
א גארטען א פרישער און שעהנער!
אויפ'ן מארק שטעהט א קהל'שע צוקער־פאבריק
פאר יענע פערטריקענטע ביינער,
מיט וועלכע עס האדעוועט ארימע לייט
די ליעבע קאראבקע: קייט, יודעלעך, קייט,
און שלינגט מיט א ליכטיגען פנים,

צושטעכט זיך דעם גומען, צוברעכט זיך די צייהן,
פערדארט ווערט אליין ווי א טרוקענער ביין –
אויף שכירות דעם רב דעם קאזיאנעם!...

*　*
*

איך פליה און איך שוועב... מיט א גאלדענער פאהן
טהוט געהן די לבנה הקפות...
א חסידל טאנצען א ציעג מיט א האהן...
קאנאריקלעך זינגען „מה יפית“:
„– מה יפית, מה יפית!... א גאלדענע שיין
גלאנצט־אב פון דער שטאדט, פונ'ם קהל...
מה־יפית! – אי, האסטו, געזונד זאלסטו זיין,
א פנים אצונד, פאלק ישראל!“...

גאט אין אדעם.

(סקיצע).

צוריק נישט מעהר דריי־פיער מעת־לעת
איז גאט געקומען קיין אדעם
(געוועהנליך, אונטערוועגענס).
„אז כ׳בין שוין דא — האט ער געטראכט —
טא לאמיך זעהען, וואס דא מאכט
מיין ביסעל יודיש אייגענס״.

וואו זעהט מען יודעלעך? — אין שוהל.
ער נעהט אריין — די שוהל איז פול,
עס קאכט, עס ברענט, פלאם־פייער;
הו־הא, א טומעל, א געשריי...
„וואס טהוט זיך דא? ווער זיינען זיי?״
— די „פריידליכע בנייער״.

ער לאזט זיך אויף שלאשנער גאס.
די שוהל, ווי הערינג אין א פאס,
ווי גארבען אין א שייער,

איז אנגעלאדען אהן א ברעג.
„ווער זיינען די״ ? – טהוט גאט א פרעג.
– אויך „פריעדליכע בענייער״ ·

נאך אין א שוהל׳כעל, נאך אין צוויי –
און אומעטום אלץ זיי און זיי
און אומעטום פון דאס ניי ער ;
אי גרויס, אי קליין, אי יונג, אי אלט,
אין יעדען ווינקעל, יעדען שפאלט
אלץ „פריעדליכע בענייער״.

און אומעטום – רב דוב ברב״ש,
דער גרעסטער דארטיגער בר־נש,
טהוט חי־וקים שרייען ;
מאכט א גוואלד, א טאראראם
בכדי דאס פריעדליכע פראגראם
צו טהון „ראספראסטראניאיען״.

אך, שרעקליך מאכט רב דוב ברב״ש
פון אלע „רויטע״ שטויב און אש !
ער פלאקערט ווי א פייער ;
ער ווארפט זיך בייסען ווי א שלאנג

און קלינגט און זינגט א לויב־געזאנג
די „פריידליכע בענייער".

— „א סוף צום אומגליק, לייד און פיין —
געזונד און גליקליך זאלען זיין
הערר פראפפער און גראף היידען!
קלייבט־אויס אין דומע די פאר לייט —
וועט ווערען באלד פון יעדער זייט
גאנץ רוסלאנד א גן־עדן.

„אין דעם גן־עדן וועלען זיין
די טייכען פול מיט ביער און וויין,
די וועלדער מיט מאראנצען;
ס'וועט יעדער פויער האבען זיי,
טאג־טעגליך טרינקען זיסע טהיי
און געהן א פרעהליכעס טאנצען.

„קיין חלוק וועט שוין, ווי אמאל,
ניט זיין: א טאטער, א חאחאל,
א פאליאק, א ציגיינער;
ניין, אלע גלייך און אלע פיין, —
דער לעצטער בעטלער וועט זיך זיין

א בעל־הבית א פיינער...

„אין דעם גן־עדן וועלען אויך
מיר יודען זיצען ברייט און הויך.
עס וועט פאר אונז אפילו
דארט קיין „טשערטא" ניט זיין... עס הייסט
ס'וועט יא זיין... מחמת... דו פערשטעהסט...
עס פאסט ניט לכתחלה

„מבטל זיין זי גאנץ און גאר:
מ'וועט נאר יעדע צוואנציג יאהר
צורוקען זי אביסעל"...
— „אזוי? — זאגט גאט — כ'פערשטעה דעם טעם...
דאס איז, זייט מוחל, א פראגראם
בבחינת „כשר־פיסעל"...

„נו, ליעבע יודען, כ'זעה, צו'ם גליק,
איהר האט א קאפ אין פאליטיק, —
אז וואויל צו אייער טאטען!...
און וואס איז טאקע דא דער נס?
עט, נו, אדעם בלייבט פארט אדעם!...
נאר איינס וואלט איך אייך ראטען:

„רבּ דוב בּרבּ״ש׳ן האט איהר שוין,
איז פעהלט איך איצט נאך איין פארשוין, —
צו פּאשען מיינע שעפּסען
אין פּוסטען פעלד, אין וויסטען וואלד;
נעהמט ווידער־צו און טאקע באלד,
פאר א ראבּינער — קרעפּס׳ן!!״...

דער בעל־רחמים.

(אפאבעל).

דער פוקס, דער עופות־שוחט (ער איז אייך
געווים בעקאנט נאך פון די אלטע צייטען...)
איז צוגעגאנגען צו א טיעפען טייך
און האט דערהערט פון נאהענט און פון ווייטען
א ליארעם א געשריי —
די פישעלעך ווארפען זיך ארום אין אלע זייטען...
וואס זאל די זאך בעדייטען?
וואס טהוט זיך דארט מיט זיי?
„— שאט, פישעלעך! — זאגט דער פוקס:
שאט, גיט מיר צו פערשטעהן
וואס ציטערט איהר אזוי? וואס איז מיט אייך געשעהן?
עס ברענט דאך ניט אין טייך,
טא וואס־זשע איז אויף אייך
דאס פאר א מין בהלה?...

— אַי, פוקס׳עלע? אוי וועה! —
האט זיך דערהערט פון טייך א גרוים געשריי,
אַ ביטערע יְלָלָה:
דו הערסט דען ניט? אט דארט ניט ווייט
אויף יענער זייט
פערוואַרפט מען דאך א נעץ, א ברייטען, א לאנגען...
אָי וועה! מען וועט אונז אלע פאנגען
און טויטען באלד...
אָי וועה! וואס טהוט מען? — גוואלד!

„— יא, זאגט דער פוקס מיט גרויס רחמנות:
איהר ביעדנע פישעלעך, זיינט טאקי אין סכנות...
יא, יא, איך זעה, איך הער —
זיי שווימען שוין אהער,
זיי חאפען שוין, זיי שטעכען,
זיי שלאגען, שניידען, ברעכען!
לויפט, פישעלעך, לויפט אהער! צו מיר לויפט קליין
און גרוים
ארויס פון טייך, ארויס!
איך וועל אייך ראטעווען, איך האב אויף אייך רחמנות...
לויפט, פישעלעך, לויפט!...״

„— ווארט־אוים!‟ — האט דא א גרויס געשריי
געטהון אנ׳אלטער פיש: „מיר זענען אין גרויס סכנות —
פאר אונז טויג אבער גאר ניט דיין רחמנות!
שוין לאנג, ניט איין מאל און ניט צוויי
חאפט אונז דער נעץ פון טייך אויף פרעגלען און
אויף קאכען;
נאר דארט, ביי דיר און דא, אין טייך —
איז פארט ניט גלייך.

אינ'ם געסיל.

(געווידמעט צו דאָם יודישע געסיל אין די הומאָריסטישע וואָכענבלאַט „דער בעזים").

דאס געסיל קאכט, דאס געסיל זידט...
וואס איז דאס, ליעבע ברידער?
— וו'הייסט? איהר ווייסט דען ניט, רב יוד?
„דער בעזים" געהט שוין ווידער!
„דער בעזים" געהט, דער בעזים קומט,
א טאראראם — עס רוישט, עס ברומט,
עס קאכט ווי אין א קעסיל,
ס'נעהט תאדאראם דאס געסיל!...

דאס געסיל, וואו פערשווארצט, פערוויסט,
אהן לעבען, אהן נחמה,
ליעגט יאהרען־לאנג אין שמוץ און מיסט
די יודישע נשמה.

צענעהט פון היטץ און פריהרט פון אייז,
און ווערים, שפינען, וואנצען,
חזירים, כלבים, קעץ און מייז
צעטאָטשען זי אינגאנצען...

שטעהט אויף! שטעהט אויף און קוקט אין הערט,
ליעבהארציגע פארשווינען!
„דער בעזים” וועט נאך יעדענס ווערטה
אייך אלעמען בעלוינען.

שטעהט אויף, גאט'ס פרומע סטריאפטשעס,
וואס קריכען מיט די לאפצעס
צו אונז אין הארץ אריין!
שטעהט אויף און הערט זיך איין,
איהר, יארמולקעס, איהר שפיטציגע,
בעל־מוסר־ניקעס היטציגע,
פער־דבק'עטע, פערהימעלטע,
פערהימעלטע, פערשימעלטע,
נאך פון קדמונים אן!...

שטעהט אויף, איהר, אונזער „פאהן”,

איהר פּופּקעס, גראבּע, פעטע,
געפּעסטעטע, געגלעטע,
בּן־יחיד׳לעך בּיי גאט —
פוּן שוּהל אוּן בּיז דער בּאד!...

מנדבים, בּעלי־צדקה,
די הילף אין אוּנזער נויט —
וואס זאגען צוּ אַנ׳אָקע
אוּן גיעבּען קוים א לוֹיט
דעם חוֹלה נאכ׳ן טוֹיט!...

איהר, קהל׳שע, „פּאָלאָניקעס״,
שתּדלנים אוּן זאַקאָניקעס,
וואס קריכען, אוּנז פוּן שאדען
צוּ היטען, דוּרך דער הינטער־טהיר,
אוּן זענען גרייט אוֹיף אלע פיער
צוּ טאנצען פאר׳ן אָדון!...

„דער בּעזים״ געהט! שטעהט אוֹיף, שטעהט אוֹיף
פאליטיקער פערבּרענטע,
וואס פליהען שנעל, ווי בּארג־ארוֹיף
א שקאפּע אין א פּענטע!...

שטעהט אויף „אריסטאקראטען"
פערפוצט אין „וויענער שיק" —
מיט בעל־עגלה־שטיק
בירושה פונ'ם טאטען!...

איהר דאמען־פאטראנעסען
בעריהמטע, וואס פערגעסען
די קינדער מיט'ן מאן,
און זענען גרייט אינגאנצען
מיט לייב און זעעל — צו טאנצען
צוליעב דעם ארעמאן!...

איהר דראמאטורגלעך נייע,
פון פארם און אינהאלט פרייע,
וואס האלטען, אז דורכאויס
האט גאט בעשאפען דראמען,
דאס פובליקום, אי גרויס
אי קליין אויף טויט צו סמ'ען!...

דו, וועמעס ליעד איז צוקער־זיס,
משורר'ל מאדערנער;
וואס מאלט א ציעג אויף זיעבען פיס

א אינדיטשקע מיט הערנער!...

שטעהט אויף! שטעהט אויף און קוקט און הערט,
ליעבהארציגע פארשוינען!
„דער בעזים" וועט נאך יעדענם ווערטה
אייך אלעמען בעלוינען.

ער געהט, ווי פונקען שפריצען
און ברענען זיינע וויטצען.
זיין שמייכעל שטעכט און בריהט,
פאר שווארצע קעץ און קאָטערם
און גרינע פיפערנאטערם
קיין מורא האט ער ניט;
בעשיטצען און פערדעקען
וועט איהם דער שארפער וויטץ, —
א שטעקען האט צוויי עקען,
א נאדעל — נור איין שפיטץ...

שטעהט אויף אויך איהר, געפלאגטע,
פעריאמערטע, פערקלאגטע,
פערקלעמטע ביזן טויט

פון טרוקען שטיקעל ברויט!
שטעהט אויף, בויגט אויס דעם רוקען גלייה!
ס'איז ביטער, שלעכט — און פארט
ביי'ם „בעזים" איז פארהאן פאר אייך,
א גוט און ווארעם ווארט,
א שמייכעלע, א וויטצעלע, —
א ברעקעלע, א פיטצעלע
פון טרייסט און ליכט און פרייד...
שטעהט אויף „דער בעזים" געהט!...

מיט'ן אלטען נגון.

I.

אין צפרדעווקע (א שטעדטיל
נעבען ני־התפת),
מנחה־צייט. שוין אויף די שטאנגען
זיצען דארט די עופות;
אויסגעמאלקען ביז א טראפּען
האט מען שוין די ציגען,
און דאס אלטע קלוגע ליעדעל
הערט זיך ביי די וויעגען:
„– שלאף, מיין קדיש, מיין נחמה!
דו וועסט לערנען תורה;
אונזער תורה, קרוין דו מיינע,
איז די בעסטע סחורה.
נאט וועט העלפען, גאט וועט ווייזען
אונז א נס, א מופת:
אויף די דארע־קווארע דערנער

אינ׳ם גי־התפת

וועלען וואקסען ניס, אתרוגים,
מאנדלען און מאראנצען...
אז דער טאטע שלאגט די מאמע
געהען די קינדער טאנצען״...
שטיל געוועזען איז דער אווענד
מיט׳ן זיסען דרימעל;
שרעקליך איז די נאכט געווארען:
אויפ׳ן קאלטען הימעל
ניט קיין שטערען לייכטען, שיינען, –
וואלפען־אויגען בליצען,
פון די שווארצע שווערע חמארעס
גיהנום־פונקען שפריצען...
אין דער פינסטערניש, מיט בייזע,
טייוועלשע העויות
לויפען – ווער? מיט שכל מענשען,
אדער ווילדע חיות?
לויפען, ליארימען און פייפען,
טהיר און טויער ברעכען,
פרויען פייניגען זיי, קינדער,
זקנים שלאגען, שטעכען...

שויבען טרישטשען, קוימענס פאלען...
רויטע פלאמען גלאנצען...
אז דער טאטע שלאגט די מאמע
געהן די קינדער טאנצען!...

II.

גוואלד, וואס טהוט מען? יונגע־לייטלעך
האלטען — ס'קאן ניט טויגען,
קאן ניט העלפען איצט דעם רבי'ס
אלטער פיילענבויגען...
אך, זיי ווייסען און זיי פיהלען:
פון חמעלניצקי'ס מכות
און פון האנטע'ס קלעפ ביים יודען
שטעהען נאך סימאקעס...
ניין, גענוג, גענוג דעם יודען,
ווי די מייז, אין שפאלטען,
אויף די בוידעמס, אין די קעלערס
קריכען זיך בעהאלטען!
אוי, גענוג אין שאנד געוואלגערט
און מיט שמוץ גענישט אידם...

און אויב שטארבען דארף מען – תמות
נפשי עם פלשתים!...

אונזער קלוגער שתדלן אבער
זאגט, אז שטייף זיך האלטען
דארף מען אייביג אין דעם מנהג
אבות, אין דעם אלטען:
היינו – געהן און בעטען רחמים,
בעטען, אז די שרים
זאלען היטען אונז מיט זייער
אויסגעשטרעקטען ארעם.
פאדאם־דא־נאג*) מיט א מתנת
יד – ביי אלעליידען
איז געוועז די בעסטע תרופה
נאך ביי אונזער זיידען...
אט נאר וואס געדענקען אייביג
דארפען מיר אינגאנצען,
ווען דער טאטע שלאגט די מאמע
און די קינדער טאנצען...

*) מיר פאלען צו די פים.

והראיה? וואס האט חרוב
דא געמאכט דאס פייער?
הייזלעך, קרעמלעך, וועלכע זענען
ווערטה אנ׳אלטען דרייער;
זעהט־זשע אבער, ביי רב קמצא —
— ביי דעם גביר פון שטעדטיל —
איז ניט אנגעריהרט אפילו
ניט אנ׳איינציג ברעטיל...
און בשעת יודען האבען
שאנד און פיין גענאסען
און עס האט זיך פריי ווי וואסער
יודיש בלוט געגאסען,
איז זיין תכשיט׳ל געזעסען
ביי די שרפה־פלאמען
און גע׳חזר׳ט און געגרייט־זיך
רוהיג צום עקזאמען...
און רב קמצא וועט ביי קהל
ווידער בריט זיין דעה
זאגען, קלינגענדיג ווי פריהער
שטאלץ מיט דער מטבע...
די מטריץ היט איהם בעסער

פון די שטארקסטע שאנצען,
ווען דער טאטע שלאגט די מאמע
און די קינדער טאנצען...

III.

די מטבע... אט פון וואס נאר
האט דעם גביר געגאלטען...
די מטבע, די מטבע —
זיין זאל זי פערשאלטען!
און פערשאלטען זאל זיין אויף אייביג
דאס שתדלנות ווערען,
וואס מישט־אוים מיט שמוץ און חרפה
אונזער בלוט און טרעהרען...
„לעבען, עהרע, ליכט און פרייהייט!"
זאל דער אויסרוף ווערען;
און אויב שטארבען פון די רוצחים'ס
הענד וועט גאט בעשערען,
הויך און שטארק ווי „שמע ישראל"
זאל ביי אלע פאלען
„תמת נפשי עם פלשתים!"
דונערען און שאלען

און דערשטיקען אונזער אלטעס
ליעדעל ביי די וויעגען
מיט'ן שענדליכען, פערהאסטען,
אלטען שקלאווען־נגון!!...

צוויי בילדער.

Neue Zeiten — neue Vögel,
Neue Vögel — Neue Lieder.

I.

איהר געדענקט די אלטע זאגע,
ווי אמאל, אמאל פארצייטען,
פלעגען מיר דעם טאג פארברייגען,
וועלכער הייסט ביי אונז „יום־כפור“?

אין די גערטנער פון יריחו,
אין די גרינע פאלמען־גערטנער,
קלינגען הארפען און טראמפעטען,
שאלען זיסע, יונגע שטימען;

זיסע פרויען־שטימען קלינגען
און זיי פליעסען העל און פרעהליך,
ווי א קלאנג פון זילבער־גלעקער
אויף די פרישע בלומען־שטאקען:

„— קומט אהער, אהער, בחורים!
קלינגען יענע ליעבע שטימען:
קוקט, דא זענען אלע שעהנסטע,
פיינסטע טעכטער פון יריחו.

„ווי די פאלמען, הויך געוואקסען,
פריש און דופטענד ווי די רויזען
אלע שעהנסטע, אלע ליעבסטע,
פיינסטע טעכטער פון יריחו.

„קומט אהער, אהער, בחורים!
קלייבט אייך, קלייבט אייך כלה'ס... אבער
קוקט ניט נאר אויף אונזער יוגענד,
וועהלט ניט נאר אליין די שעהנהייט,

ווייל די יוגענד וועט פארבליהען,
און פארגעהן וועט די שעהנהייט;
בלייבען וועלען גוטע זיטען,
בליהען אייביג וועט די טוגענד.

גוטע זיטען, טיעפע ליעבע,
פיינע, איידעלע געפיהלען —
דאס איז אונזער גרעסטעס רייכטהום,
דאס איז אונזער בעסט' פערמעגען!...״

שוואַרצע לאַקען, ווייסע קליידער,
שווינדלען, פּלאַטערען פון ווייטען,
דורך די גרינע פּאַלמען־צווייגען,
דורך די פרישע בלומען־שטאַקען,

אלע גלייך געקליידט — אין גלאַטע,
ווייסע קליידער. לויט דעם מנהג,
פלעגען דאַמאלס זיי די קליידער
באַרגען איינע ביי דער צווייטער:

ס'זאל ניט זיין, ניט רייך, ניט ארים,
ניט קיין גדלות, ניט קיין בושה...
אלטע צייטען — אלטע בילדער,
אך, זיי זענען שוין פערגאַנגען!...

II.

נייע צייטען — נייע מענשען,
נייע מענשען — נייע בילדער:
העל און ליכטיג איז דער גרויסער
שעהנער טאַנץ־זאל אין „סאַבראַניע“.

אין דעם גרויסען, שעהנעם טאנץ־זאל
זאמלען זיך צונויף צו׳ם „אבענד״
אלע שעהנסטע, אלע בעסטע,
פיינסטע טעכטער פון יריחו;

אלע פיינסטע, אלע בעסטע,
שעהנסטע טעכטער פון יריחו,
פון יריחו און פון חברון,
פון בערדיטשעוו און פון קאוונא:

פריילין מאריא פייסאחאוויטש,
נאסטיא קאפהאן, פראסיא למך,
און די שעהנע איזאבעלע,
איזאבעלע לאקשען־צימעס.

אלע זענען זיי געקליידעט
נאך דער לעצטער, שעהנסטער מאדע
און זיי זינגען גאר אנ׳אנדערש,
גאר אנ׳אנדערש, נייעס ליעדעל:

„קומט אהער, אהער חתנים! —
זינגען מאריא, נאסטיא, פראסיא,
און די קלוגע איזאבעלע,
איזאבעלע לאקשען־צימעס:

„קומט אהער, אהער, דאקטוירים,
אינזשינערען, אדוואקאטען,
מיט נאַשיווקעס, מיט קאקארדעס
מיט דיפּלאָמען, אטעסטאטען;

„נעהמט אונז, גוואלד, אוי, האט רחמנות,
נעהמט אונז, חאפּט אונז!... אך, מיר אלע
זענען גרייט מיט אייך צו לויפען
אין גן־עדן און אין גיהנום...

נעהמט אונז, חאפּט, הילט־איין, פּערוויקעלט
אונז אין זייד, אין סאמעט, אטלאס,
קויפט אונז לאזשען אין טעהאטער,
פיהרט אויף בעלער, מאסקאראדען,

„אונזער הוט זאל זיין א גאנצע
סקירדע בלומען —, שיינען בליצען;
גאנצע גענז און גאנצע העהנער,
זאלען דארט פון אויבען זיצען.

אונזער קלייד זאל זיין פון אלע,
אלע קליידער שעהנער, בעסער;
אונזער שלעפּ — פון אלע לענגער,
דער טורניור — פון אלע גרעסער, —

אונזער אנצוג, אונזער ציערונג
זאלען גלענצען ווי די שטערען —
אלע אונזערע בעקאנטע
זאלען אכפרה ווערען!...

און זוי ווייטער, און זוי ווייטער,
זינגט דאס ליעדעל, ליעבע ברידער!
נייע צייטען — נייע מענשען,
נייע מענשען — נייע ליעדער.

נייע נעמען, נייע הערצער,
ניים און ניים פון אלע זייטען,
איינס נאר איז ביי אונז געבליבען
פון דעם מנהג פון פארצייטען,

איינס, א קלייניגקייט: די קליידער,
ליעבע פריינד, די פיינע קליידער
מיט דער ציערונג, מיט די בלומען
זענען אפט... אויף בארג גענומען!!!...

דער ספּאדעק.

(אַ ליעדעל)

„לאמיר בעהאַלטען
אַ ספּאָדעק אַנ׳אַלטען
בחדרי חדרים אויף לאַנג,
ס׳זאָל אונזערע טעכטער
ניט זיין צום געלעכטער
דער כשר׳ער יודישער גאַנג״...
(אַ אַלט פּאָלקס־ליעדעל).

מיצלעך, פּאנטאפעל מיט ווייסינקע זעקעליך,
בעקעשעס לאנג ביז דער ערד,
פּאות געקרייזעלטע, פּאות צופלאטערטע,
לאנגע צובארשטענע בערד.

שטריימעליך סויבלענע, ליעטניקעס, יארמעלקעס,
גארטלען פון אטלעס און זייד...
וואו איז די אלטע אויף אייביג פערגאנגענע,
ווילדע און נארישע צייט?...

יודען אין פראקען, אין ווייסינקע האלזטיכלעך...
א בודואר און א זאל...
יודישע ווייבער פערפוצטע, געקינצעלטע
נאך דעם פאריזער זשורנאל —

און מיט דיפּלאָמען, מעדאַליען געבּילדעטע
גאַר אַנ׳אַנטיק יונגע־לייט...
וואו איז די אַלטע, אויף אייביג פערגאַנגענע,
ווילדע און נאַרישע צייט?...

וואו אָבער בּיסט־דו, דאָס הייסעס און ערנסטעס,
ליעבּענדעס יודישעס הערץ?
וואו איז דער טיעפער, מיט טרערען בּעגאָסענער
אמת׳ער יודישער קרעכץ?

וואו איז אַ בּרודער, אַ פּראָסטער, אַלטמאָדישער?
זאָגט מיר בּעוויזט, קלוגע לייט –
וואו איז די אַלטע, די ווילדע, די נאַרישע –
ליעבּע און טייערע צייט?

ג ב ו ר י ם.

(א פשט'ל)

דער פסוק זאגט:

„א נזיר זיין —
זאל ער די האר ניט שערען. היים איהם
ניט עסען פלייש, ניט טרינקען וויין
און זיך ניט צוריהרען צו מתים".

און דאס איז אלץ, וואס האט א ווערטה
צו זיין א נזיר און א גבור?
טא זענען יודען אויף דער ערד
דורכאוים גבורים... גאט דו ליעבער!

מען עסט קיין פלייש די גאנצע וואך,
וויין טרינקט מען נאר צו ארבע־כוסות,
די פאות וואקסען לאזט מען דאך
פון שלום־זכר ביז צו גוסס...

יא, אמת — ברידער — איינס נאר פעהלט
צו הִלְכַת־נָזִיר: כַּמָּה יאהרען
אז יודען זענען אויף דער וועלט
כמעט ווי מתים שוין געווארען...

א חדר־מעשׂה.

I.

זיעבּען יאהר איז מיר געוואָרען —
און די מאמע, זאל געזונד זיין,
האט געזאגט: „נו, צייט אין חדר,
צייט אין חדר געהן, מיין קינד״

אוים, א סוף, גענוג געהוליעט
אויף דער וועלט, ארומגעפלויגען
פריי און גליקליך, ווי א פויגעל,
פריש און פרעהליך ווי דער ווינד;

צייט אין חדר — קדיש מיינער״! —
און אברהם׳ל דער בּעהעלפער —
פון די חדר־קאנטאניסטען
דער בּעריהמטער קאמאנדיר —

האט מיך איינגעהילט, פערוויקעלט
אין אנ׳אלטען, געלען טלית
(אונזער אלטע אוניפארם,
אונזער יודישער מונדיר)

און אוועק מיט מיר אין חדר.
ס׳איז געווען א וואונדער־שעהנער,
פרישער, ליכטיגער פריה־מארגען.
שעהן און ליכטיג, ריין און פריש —

האבען שטראהלען זיך געגאסען
דורכ׳ן פענסטעריל אין חדר
און געפונקעלט אויפ׳ן רבי׳ן,
אויפ׳ן סידור, אויפ׳ן טיש.

און עס האט זיך אנגעהויבען
דער עקזאמען: „— זאג נאר, בחור,
וואס איז דאס?״ — אנ׳אלף. „ריכטיג,
דאס?״ — א היי. „— און דאס?״ -- א תו.

און ביי יעדען אות, פאר יעדען
ענטפער, פאלען מיר פון אויבען
לעקעך, ראזינקעס, קאנפעקטען,
נים און מאנדלען אהן א סוף.

און דער רבי, רב בנימין
(זאל א ליכטיגען גן־עדן
האבען) זאגט: „דו זעהסט? דאס ווארפען
דיר מלאכים, ליעבעס קינד.

זאלסט מיט חשק לערנען תורה,
לערנען תורה, לערנען חכמה,
און געדענק, מיין קינד, ווער ס'וויל ניט
לערנען, בלייבט אויף אייביג בלינד"...

II.

טעג און יאהרען, לאנגע יאהרען
זענען שוין אוועק פון דעמאלט...
איך געדענק דעם רבי'ס ווערטער,
איך געדענק זיי גוט און קלאר:

„לערנען תורה, לערנען חכמה;
בלינד איז דער, וואס וויל ניט לערנען"...
אמת, רבי, אמת; אבער —
ווילדע זאכען קומען־פאר.

שרעקליך־ווילדע, און זיי ברענען,
שטעכען, עגבערען מיין מוח...
איצט, ווען לערנען איז מיין חיות,
לופט און ווארימקייט פאר מיר,

ליכט און קראַפּט און טרייסט אין לעבען.
אין מיין ביטערן, פערסמ'טען
שקלאַווען־לעבען, — איצט פערשליסט־זיך,
האַקט זיך־צו פאַר מיר די טהיר,

לעשט זיך־אויס דאָס לעצטע לעמפּעל,
און עס הויבען־אָן צו פאַלען
אָהן אַ צאָהל פון אַלע זייטען,
פאַלען, שיטען־זיך ווי באָב

שטיינער, שטיינער!... גרויסע, שווערע
שטיינער שיטען־זיך און פאַלען
אויף מיין ברוסט, אין מיינע אויגען,
אויף מיין אַלטען, גרויען קאָפּ...

און זיי פליהען און זיי פאַלען
ווי אַ האַגעל אויף די שוואַכע,
גרינע זאַנגען, ווי אַ האַגעל
אָהן אַ צאָהל און אָהן אַ מאָס...

וואָס־זשע איז דאָס? וואָס בעטייט עס?
איז דען מעגליך, אַז מלאָכים
זאָלען שטיינער וואַרפען?!... רבי!
רבי! ווי געשיקט־זיך דאָס?...

נאר ניטא, ניטא קיין ענטפער,
וואלקענס שוועבען אויפ'ן הימעל,
טייכען פליסען, ווינדען רוי'שען —
און קיין איינציג, איינציג ווארט

הערט־זיך מיר ניט אין דער פינסטער...
אוי, ניטא, ניטא קיין ענטפער
פון דעם רבי'ס שטומען קבר,
פון דעם אלטען הייליג ארט!...

JAN 12 '65

FICT. ייִדיש.
ש. פרוג
אלע שריפטן
באַנד III
#2,633

ייִדיש.

[redacted] #2,633